

SANOMALEHTIALAN SEKATYÖMIEHET
– maakuntalehtien päätoimittajien työ ja ammatti-identiteetti

Hanna Antila
Journalistiikan pro gradu –tutkielma
Kevät 2008
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Tiedekunta – Faculty HUMANISTINEN	Laitos – Department Viestintätieteiden
Tekijä – Author Hanna Antila	
Työn nimi – Title Sanomalehtialan sekatyömiehet – maakuntalehtien päätoimittajien työ ja ammatti-identiteetti	
Oppiaine – Subject Journalistiikka	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 102
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Maakuntalehtien päätoimittajat ovat lehden keulakuvia ja heillä on perinteisesti ollut valtaa sekä toimituksen sisällä että yhteiskunnallisesti. Edes toimituksessa harva kuitenkaan tietää, mitä päätoimittajien työhön todella kuuluu ja millaisena päätoimittajat itse kokevat työnsä.</p> <p>Tässä tutkimuksessa kahdeksan maakuntalehden päätoimittajat kertovat työstään ja ammatti-identiteetistään. He analysoivat myös itseään johtajina ja pohtivat vallankäyttöään lehdessä ja yhteiskunnassa. Tutkimusaineistona ovat teemahaastattelut, joita analysoin kriittisen lähiluvun keinoin.</p> <p>Haastattelujen perusteella päätoimittajuus on varsin erilaista työtä eri lehdissä. Työnkuvaan vaikuttavat lehden ja konsernin käytännöt, persoonakohtaiset erot ja esimerkiksi se, onko päätoimittaja samalla myös toimitusjohtaja kuten osa haastatelluista. Maakuntalehtien päätoimittajien työ on vaihtelevaa, eikä ns. tavallista työpäivää ole. Perustyöhön kuuluu mm. erilaisia palavereita muiden päällikkötoimittajien ja konsernin eri yksiköiden kanssa, yhteydenpitoa sidosryhmiin, kirjoittamista, muun median seurantaa, hallinnollisia tehtäviä ja yhä enemmän journalististen uudistusten läpivientiä ja suunnittelua. Toimitusjohtaja-päätoimittajilla talousvastuu ja siihen liittyvät tehtävät korostuvat, mutta esimerkiksi kirjoittamisen määrään kaksoisrooli ei vaikuta.</p> <p>Päätoimittajan työhön sisältyy paljon matkustelua ja päätoimittajat ovat yhä vähemmän mukana päivittäisessä uutistyössä. Näin ollen valtaa ja vastuuta on toimituksessa jaettu yhä useammalle henkilölle. Vaikka päätoimittajien työnkuva on laventunut, päätoimittajat eivät koe eri roolien ja työtehtävien olevan ristiriidassa keskenään. Eri roolien ja työtehtävien yhteensovittaminen tuottaa heille lähinnä ajankäytöllisiä ongelmia. Toimitusjohtaja-päätoimittajat kokevat kaksoisroolinsa toimivana ja uskovat sen hyödyttävän koko toimitusta, sillä he voivat vastata lehdestä kokonaisuutena ja vaikuttaa myös toimituksen taloudellisiin resursseihin. Muut päätoimittajat sen sijaan suhtautuvat toimitusjohtajuuden ja päätoimittajuuden yhdistämiseen kielteisesti ja pelkäävät yhdistelmän aiheuttavan kohtuutonta kiirettä ja eettisiä ongelmia.</p> <p>Maakuntalehtien päätoimittajat mieltävät itsensä ikään kuin omaksi ammattiryhmäkseen: heidän ammatti-identiteettinsä on sekoitus journalistia ja (yritys)johtajaa. Toimittajuus on heidän ammatillisessa identiteetissään kuitenkin hallitseva puoli ja haastateltavat korostivat, etteivät päätoimittajat ole mitä tahansa yritysjohtajia: päätoimittajuuteen kuuluu yhä myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen aspekti, päätoimittajien odotetaan analysoivan ajankohtaisia tapahtumia ja puhuvan maakunnan puolesta.</p>	
<p>Asiasanat – Keywords päätoimittaja, maakuntalehti, toimitusdemokratia, ammatti-identiteetti, johtaminen, toimitusjohtaja</p>	
<p>Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto/Tourulan kirjasto</p>	

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimusaineisto.....	2
1.2 Tutkimusmetodi.....	3
2 MAAKUNTALEHDEN ORGANISAATIO	5
2.1 Kuka käskää ja ketä.....	5
2.2 Toimitus johdettavana organisaationa.....	6
2.3 Päällikkötoimittajiin kohdistuvat odotukset	7
3 PÄÄTOIMITTAJUUDEN REUNAEHDOT.....	10
3.1 Kuka päätoimittajaksi pääsee	10
3.2 Päätoimittajan tehtävät.....	11
3.3 Moraalinen ja juridinen vastuu.....	12
4 PÄÄTOIMITTAJUUDEN HISTORIAA	15
4.1 Toimitusorganisaatio muuttuu, valta jakautuu	15
4.2 Toimitusdemokratia ja päätoimittajuus	16
4.3 Ammatillinen järjestäytyminen	18
4.4 Päätoimittaja, kustantaja ja sananvapaus	21
4.5 Yhteiskunnalliset muutokset koetelleet päätoimittajan vapautta.....	22
4.5.1 1940-luvulla varovaisuus voitti sananvapauden.....	24
4.5.2 Päätoimittajat presidenttien ryöpytyksessä	25
4.5.3 Lama, kaupallistuminen, omistuksen keskittyminen	26
5 MAAKUNTALEHTIEN HISTORIAA.....	30
5.1 Tutkimuksessa mukana olleet maakuntalehdet.....	33
5.2 Ilkan ja Maalaisliiton/ Keskustan yhteen kietoutuva historia.....	33
5.3 Muut Maalaisliittoon kytköksissä olleet lehdet: Keskisuomalainen, Savon Sanomat, Keskipohjanmaa.....	34
5.4 Edistyspuolueen ja nuorsuomalaisten äänenkannattaja Länsi-Savo.....	36
5.5 Kokoomustaustainen Karjalainen.....	36
5.6 Hämeen Sanomat tasapainoili Kokoomuksen ja IKL:n välillä.....	37
5.7 Edistyspuolueestaustainen Etelä-Suomen Sanomat.....	38
6 TUTKIMUKSESSA MUKANA OLEVAT PÄÄTOIMITTAJAT	39
6.1 Koulutustausta ja urakehitys	40
6.2 Luottamustoimet, poliittinen toiminta ja muita taustatietoja	44
6.3 Päätoimittajaksi hakeutumisen syyt.....	48
7 PÄÄTOIMITTAJAN ARKI.....	50
7.1 Päätoimittajan perustehtävät	50
7.1.1 Sanomalehden linjasta vastaaminen.....	51

7.1.2 Kirjoittaminen on työn mieluisin osa	52
7.1.3 Tiedonvälittäjän ja yhteyshenkilön rooli	54
7.1.4 Muutosjohtaminen	56
7.2 Päätoimittajien ajankäyttö	57
7.3 Työtehtävien ja vastuun delegointi	58
8 PÄÄTOIMITTAJA JA VALTA.....	61
8.1 Yhteiskunnallinen valta.....	62
8.1.1 Mihin päätoimittajat tahtovat vaikuttaa?.....	63
8.1.2 Vallankäytön keinot ja ilmentymät.....	65
8.1.3 Erkki Laatikainen ja Kari Hokkanen ja satraapin maine	68
8.2 Valta toimituksen sisällä.....	70
9 PÄÄTOIMITTAJAN VASTUU	73
9.1 Juridinen vastuu ennen kaikkea vastuun tiedostamista.....	73
9.2 Talousvastuu ja toimitusjohtajuus.....	74
9.2.1 Toimitusjohtaja-päätoimittajat uskovat mallin hyödyttävän toimitusta.....	75
9.2.2 Journalistitausta riittää talousasioiden hallintaan.....	76
9.2.3 "Pelkät" päätoimittajat suhtautuvat toimitusjohtaja-päätoimittaja -malliin epäillen	77
9.2.4 Lehdistön kaupallistuminen tuntuu, muttei vaikuta.....	79
10 AMMATILLINEN IDENTITEETTI JA ROOLIEN YHTEENSOVITTAMINEN... 82	
10.1 Journalistivetoinen puolimaailman rooli	83
10.2 Etäinen, muttei tyly - päätoimittaja johtajana	85
10.3 Roolien ja työtehtävien yhteensovittaminen	88
10.4 Tulosten yhteenveto: maakuntalehden päätoimittajan muotokuva.....	90
11 LOPUKSI.....	92
11.1 Päätoimittajuuden muutos: jatkuvaa uudistusta ja enemmän yhteistyötä	92
11.1.1 Talousvastuun kasvu muuttaa valintakriteerejä	93
11.1.2 Ei poliittisia vaikuttajia, vaan sanavalmiita keskustelijoita.....	95
11.1.3 Päätoimittajan sananvapaus laajempi kuin koskaan?.....	98
11.2 Hyvä päätoimittaja, innostava moniosaaja.....	99
11.3 Tutkimuksen arviointia ja jatkokysymyksiä.....	100
LÄHDELUETTELO	103
LIITTEET	108

1 JOHDANTO

Päätoimittaja on sanomalehden keulakuva, ihminen johon lehti ja sen linja henkilöityvät. Hän kantaa vastuuta lehden linjasta ja sisällöstä ja hänellä oletetaan olevan myös yhteiskunnallista valtaa. Harva kuitenkaan tietää, mitä päätoimittaja oikeastaan tekee ja millaisena päätoimittaja itse kokee työnsä ja valtansa. Puuttuuko päätoimittaja siihen, mistä aiheista seuraavan päivän lehdessä kirjoitetaan ja miten? Miten päätoimittajan juridinen vastuu näkyy hänen työssään aivan tavallisena työpäivänä? Missä määrin päätoimittaja on vastuussa lehden taloudesta?

Tutkimukseni tarkoitus on maalata muotokuva maakuntalehtien päätoimittajista meidän aikanamme. Tutkimuskysymykseni on, millainen on maakuntalehtien päätoimittajien työkuva ja ammatti-identiteetti. Erityisesti minua kiinnostaa se, miten päätoimittajat sovittavat työnsä eri puolet ja vastuualueet yhteen. Päätoimittajanhan oletetaan olevan samanaikaisesti hyvä journalisti, johtaja ja yhteiskunnallinen vaikuttaja, yhä useammasa lehdessä myös toimitusjohtaja.

Päätoimittajuutta tutkiessa on huomioitava laajalti se ympäristö, jossa he työskentelevät. Näin ollen käsittelen myös toimitusorganisaatiota ja siinä tapahtuneita muutoksia, maakuntalehtien historiaa ja jonkin verran sellaisia yhteiskunnallisia muutoksia, joiden vaikutukset ovat ulottuneet myös päätoimittajan asemaan. Nykyisten päätoimittajien työtä leimaava piirre on maakuntalehtien puolueettomuus. Päätoimittajien oletetaan yhä ottavan kantaa ajankohtaisiin asioihin, mutta heidän on vältettävä leimautumista minkään puolueen suosijoiksi. Toinen nykyisten päätoimittajien työtä leimaava asia on lehtien ketjuuntuminen ja kuuluminen suuriin mediakonserneihin. Päätoimittajat ovat ikään kuin linkkeinä lehtien välisessä yhteistyössä ja joutuvat kantamaan vastuuta myös sellaisista jutuista tai ratkaisuisista, jotka on tehty muualla kuin omassa toimituksessa. Päätoimittajien työhön on viime vuosikymmeninä vaikuttanut paljon myös tekniikan nopea kehittyminen ja sen tuomat mahdollisuudet ja haasteet. Ihmisten mediankäyttötavat muuttuvat ja maakuntalehtien on oltava paljon muutakin kuin paperilehti. Näiden muutosten ohessa päätoimittajien toimenkuva on laajentunut: esimerkiksi *Savon Sanomissa* ja *Hämeen Sanomissa* päätoimittajan ja toimitusjohtajan tehtävät on yhdistetty. Päätoimittajuus on ajankohtainen tutkimusaihe myös siksi, että useassa maakuntalehdessä pää-

toimittaja on viime vuosina vaihtunut tai vaihdos on pian edessä. Uudet päätoimittajat tuovat mukanaan uusia ideoita ja johtamistapoja. Päätoimittajuuden voisi sanoa elävän jonkinlaista murrosvaihetta.

Idea päätoimittajuutta käsittelevästä tutkimuksesta kypsyi kesätyöpestieni aikana. Olen työskennellyt kesätoimittajana *Satakunnan Kansassa*, *Aamulehdessä*, *Etelä-Suomen Sanomissa* ja *Turun Sanomissa* ja nähnyt hyvin erilaisia päätoimittajia ja tapoja hoitaa tätä työtä. Omasta kokemuksestani ja kollegoiden kanssa käytyjen kahvipöytäkeskustelujen perusteella voin sanoa, että päätoimittajan työ on toimituksen muulle väelle melkoinen mysteeri. Toivon pro graduni valottavan päätoimittajien työtä ja olevan samalla lähtölaukaus päätoimittajuutta käsitteleville tutkimukselle. Tutkimukseni kun käsittelee päätoimittajuutta ennen kaikkea heidän omasta näkökulmastaan, esimerkiksi toimittajien näkemyksiä päätoimittajan vaikutuksesta lehden sisällä en ole tutkinut.

1.1 Tutkimusaineisto

Aineistonani ovat kahdeksan maakuntalehden päätoimittajan teemahaastattelut, jossa he kertovat työstään ja ammatti-identiteetistään. Haastattelut etenivät aihe-alueittain, aiheita olivat esimerkiksi ”Päätoimittaja journalistina” ja ”Päätoimittaja taloudellisen vastuun kantajana”. Pyysin päätoimittajilta sähköpostitse myös taustatietoja esimerkiksi heidän koulutustaustastaan ja työhistoriastaan. Haastateltavat esiintyvät nimillään, mikä tekee eri lehtien vertailusta helppoa. Tarjosin haastateltaville mahdollisuutta vastata myös anonyymisti mikäli aihe sitä vaatii, mutta kukaan haastateltavista ei tätä mahdollisuutta käyttänyt.

Teemahaastattelut sopivat erityisesti sellaisten aiheiden tutkimukseen, joita ei ole aikaisemmin paljoakaan tutkittu – kuten päätoimittajuuden tutkimiseen. Teemahaastatteluiden etuna on se, että haastateltavat saavat ilmaista itseään tutkimuksessa varsin vapaasti, kertoa paitsi näkemyksiään eri asioista niin myös jotakin itsestään. Haastattelumateriaalilla on myös heikkoutensa. Vaarana on aina se, että haastateltavat antavat ”sosiaalisesti suotavia vastauksia” eli kaunistelevat tai jättävät kertomatta joitakin asioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 192–193).

Risto Kunelius on kirjoittanut samasta haastatteluaineistoon liittyvästä heikkoudesta, johon Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2004, 192–193) viittaavat. Kuneliuksen mukaan toimittajat eivät aina välttämättä anna täysin realistista kuvaa työstään, vaan journalistien tavan puhua työstään voi jakaa juhla- ja arkipuheeseen. Juhlapuhe painottuu journalistisen työn ihanteisiin (esim. riippumattomuus, yleisön palvelu) ja korostaa journalismin ihanneroolia yhteiskunnassa. Arkipuhe on raadollisempaa. Se ei kiistä journalistisia ihanteita, mutta kertoo siitä, että ihanteet eivät aina toteudu käytännön työssä. Arkipuheeseen kuuluu ammatillinen itsekritiikki. (Kunelius 1998, 213–215).

Vaikka maakuntalehtien päätoimittajat ovat tunnettuja henkilöitä ja heillä ainakin oletetaan olevan valtaa, pelkästään päätoimittajuuteen keskittyvää tutkimusta ei tiettävästi ole Suomessa tehty. Päällikkötoimittajista ja toimituksen johtamisesta ylipäätään on tarjolla vain vähän lähdekirjallisuutta. Näin ollen tietoa oli kaivettava mm. lehtien ja lehdistön historiaa ylipäätään käsittelevistä tutkimuksista. On kuitenkin muutamia lähteitä, joihin tämä tutkimus tukeutuu muita enemmän: muun muassa *Helsingin Sanomien* päätoimittajana, Päätoimittajien yhdistyksen puheenjohtajana ja historioitsijana tunnetun Keijo K. Kulhan teos *Elämää apinalaatikossa: päätoimittajan näkökulma julkisuuteen* (2002), Keijo Lehdon väitöskirja *Aatteista arkeen: suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2005* (2006) sekä Pauliina Penttilän päällikkötoimittajuutta ja toimitusorganisaatiota käsittelevä tutkimus *Pomona toimituksessa: Uutis- ja toimituspäällikköiden roolit ja tehtävät pienissä 7-päiväisissä sanomalehdissä* (2001). Kulhan teos käsittelee päätoimittajuutta lähinnä historiallisesta perspektiivistä, keskittyen päätoimittajan asemaan ”sananvapauden eturintamassa” ja aikoina jolloin tämä sananvapaus on ollut vaakalaudalla. Paljon tietoa varsinkin päätoimittajuuden historiasta tarjosivat myös *Suomen Lehdistössä* sekä *Sanomalehtimiehesä/Journalistissa* julkaistut lehtiartikkelit.

1.2 Tutkimusmetodi

Tutkimukseni edustaa laadullista tutkimusta. Tarkastelin kokoamaani haastatteluaineistoa kriittisen lähiluvun keinoin. Tällainen sisällönanalyysi etsii tekstistä merkityksiä, muttei analysoi miten näitä merkityksiä tuotetaan kuten diskurssianalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2003, 106).

Käytännössä kriittinen lähiluku tarkoitti sitä, että luin litteroitua haastatteluaineistoa uudestaan ja uudestaan, analysoiden, vertaillen, tehden erilaisia muistiinpanoja ja yhteenvetoja, etsien vastauksia tutkimusongelmaani. Suhteutin vastauksia muihin vastauksiin, lähdekirjallisuuteen ja -artikkeleihin, etsin yhtäläisyyksiä ja eroja ja mahdollisia selityksiä näille eroille. Joitakin käyttämiäni suoria lainauksia olen muokannut luettavammiksi poistaen sieltä esimerkiksi joitakin "täytesanoja" (esim. "niinku"), mutta pyrkinyt kuitenkin säilyttämään vastausten muodon varsin lähellä alkuperäistä asua. Esimerkiksi puhekielisyyttä sinänsä en halunnut vähentää.

Pääkkönen ja Varis (2000, 97) määrittävät kriittisyyden tekstin- ja tyyli tutkimuksessa ennen kaikkea piilotekstien ja kielen merkitysrakenteiden osoittamiseksi. Heidän mukaansa kriittisyys ei saisi olla kielenkäytön muotojen tai ideologisten sisältöjen arvostelua. Arvostella saa, mutta vasta sitten kun analysointi on tehty. Tässä tutkimuksessa kriittisyys tarkoitti erityisesti sitä, että suhteutin päätoimittajien antamia vastauksia muuhun tutkimusaineistoon (lähdekirjallisuus, lehtiartikkelit) sekä omiin kokemukseeni toimittajina. Kriittinen lähestymistapa haastatteluaineistoon on ensiluokkaisen tärkeää juuri tämän työn kaltaisissa tutkimuksissa, kun aihetta ei ole varsinaisesti aikaisemmin tutkittu ja olen pitkälti haastateltavieni antamien vastausten ja tulkintojen varassa. Eri-tyisen tärkeä kriittinen ote haastatteluaineistoon on silloin, kun päätoimittajat analysoivat itseään johtajina tai analysoivat valtaansa. Tavalla miten he nämä asiat näkevät on merkitystä, mutta on muistettava, että se ei välttämättä ole koko totuus.

2 MAAKUNTALEHDEN ORGANISAATIO

Maakuntalehdissä työskentelee usein satoja työntekijöitä ja jo pelkästään toimituksen päällikköportaan asettaminen oikeaan arvojärjestykseen voi olla vaikeaa. Asiaa mutkistaa se, että jopa keskenään melko samankokoisissa lehdissä voi olla erilainen organisatiorakenne tai käytössä ovat erilaiset ammattinimikkeet. Kaikesta huolimatta on aiheellista selventää sanomalehden organisaatioita ja vääntää jonkinlainen rautalankamalli etenkin päällikkötoimittajien vastuualueista toimituksissa.

Vaikka toimituksissa onkin paljon erilaisia päälliköitä, hierarkia ei tavallisesti ole kovin tiukka. Tätä edesauttaa se, että toimituksen sisäinen hierarkia on usein riisuttu kaikista ulkoisista tunnusmerkeistä (Penttilä 2001, 28–29). Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että toimituksessa "tavalliset" toimittajat ja esimiesasemassa olevat toimittajat työskentelevät saman katon alla, joskus jopa vieri vieressä. Yhä useampi toimitus on avokonttori, eikä edes päätoimittajalla välttämättä ole omaa työhuonetta. Toimituksessa vierailevan ulkopuolisen voi olla vaikea päätellä yhdellä vilkaisulla kuka toimituksessa on esimies ja kuka ei ole, pukeutuminen tai työpisteen sijainti kun eivät välttämättä anna asiasta vihjettä.

2.1 Kuka käskee ja ketä

Toimitusorganisaation ylin johtaja on vastaava päätoimittaja. Hän on myös linkki toimituksen ja kustantajan välillä: hän vastaa siitä, että toimitus noudattaa kustantajan määrittelemää lehden linjaa (Penttilä 2001, 24). Kaikkein suurimmissa sanomalehdissä vastaavan päätoimittajan lisäksi talossa on myös toinen päätoimittaja, joissakin vielä useampi. Jos päätoimittajia on kaksi, he voivat jakaa vastuuta vaikkapa niin, että toinen vastaan enemmän journalistisesta työstä ja hoitaa asioita toimituksen sisällä ja toinen hoitaa enemmän edustustehtäviä, konsernin asioita ja talousasioita. Joissakin maakuntalehdissä päätoimittajalle on nimetty varapäätoimittaja, joka tarvittaessa toimii päätoimittajan sijaisena tai työskentelee muutoin tämän rinnalla. Useimmiten varapäätoimittaja on lehden toimituspäällikkö tai pääkirjoitustoimittaja.

Toimituspäälliköt vastaavat yleensä lehden henkilöstöasioista, usein myös toimituksen rahankäyttöön liittyvistä asioista ainakin osittain (esim. toimittajien palkka-asiat, mat-

kakulut). He ovat myös valitsemassa lehteen uusia työntekijöitä. Uutispäälliköt (joissakin lehdissä uutispäälliköitä vastaavat uutistuottajat) ovat toimittajien lähimpiä esimiehiä ja he voivat vaikuttaa paljonkin siihen, mitä lehdessä lukee. He suunnittelevat tulevia lehtiä ja seuraavat uutisvirtaa, ideoivat, hyväksyvät/jättävät hyväksymättä toimittajien juttuideat, voivat jopa vaikuttaa jutun näkökulmaan, uutiskärkeen tai siihen, paljonko juttu saa palstatilaa. Toki päätöksistä useimmiten aina neuvotellaan ja lopullinen juttu on toimittajan ja jutun käsittelevän toimitussihteerin käsissä. Uutispäälliköt eivät kuitenkaan ole tavallisesti päättämässä kaikkien osastojen jutuista, vaan esimerkiksi viikonvaihesivuilla on tavallisesti oma esimies tai tuottaja, joka tekee lähes samaa työtä kuin uutispäällikkö. Maakuntalehtien toimittajat toteuttavat joko omasta tai jonkun muun ideasta tai päätöksestä syntyviä juttuja, yhdessä visuaalista elementeistä vastaavien kuvaajien, graafikoiden ja taittavien toimittajien kanssa. Taittovaiheessa juttuja usein vielä muokataan hieman esimerkiksi käytettävissä olevan palstatilan mukaan: otsikkoa voidaan pidentää tai lyhentää, kieliasua korjata, jutun pituutta muokata, kappaleita yhdistellä.

Toimitus on aina vain osa laajempaa kokonaisuutta. Toimituksen lisäksi tarvitaan lukuisia muita osastoja, jotta sanomalehti kolahtaa postiluukusta sisään aamuisin: hallinto, paino, jakelu, ilmoitusmyynti... Suurissa lehtikonserneissa, joihin lähes kaikki maakuntalehdet kuuluvat, osa lehteä koskevista asioista voidaan hoitaa myös niin sanotusti talon ulkopuolella, konsernin hallinnossa tai yhteistyössä muiden konsernin lehtien tai yksiköiden kanssa.

2.2 Toimitus johdettavana organisaationa

Johtamisen teorian näkökulmasta tarkasteltuna sanomalehtien toimitukset voidaan luokitella asiantuntijaorganisaatioiksi. Toimitusten lisäksi asiantuntijaorganisaatioita ovat esimerkiksi asianajaja- ja arkkitehtitoimistot sekä jotkut tietotekniikkayritykset. Asiantuntijaorganisaatioille on tunnusomaista pitkälle erikoistuneiden palveluiden tuottaminen ja se, että henkilöstö on korkeasti koulutettua. Asiantuntijaorganisaatiossa osaavat työntekijät ovat yrityksen tärkeintä pääomaa. (Kasvio 1994, 65).

Asiantuntijaorganisaatioille tyypillistä on se, että työntekijöillä on enemmän tietoa itse asiasta (eli siitä osaamisesta, mitä yritys myy) kuin johtajalla. Toimittajat eivät välttä-

mättä koe olevansa minkään alan erityisasiantuntijoita tai ”myyvänsä” asiantuntijuutta, mutta toisaalta voisi myös ajatella niin, että toimittajat ovat tiedonvälityksen asiantuntijoita. Heillä on kyky etsiä tietoa, valikoida esiin olennainen ja muokata sitä kiinnostavaan ja kansantajuisen muotoon. Toki monet toimittajat ovat myös jonkin tietyn aihepiirin asiantuntijoita ja erikoistuneet kirjoittamaan vaikkapa ruuasta, autoista tai muodista. Voidaan myös ajatella niin, että uutistoimittaja on kulloisenkin juttuaiheensa paras asiantuntija, tekeehän hän haastattelut ja etsii paljon sellaistaikin taustatietoa, joka ei edes päädy lopulliseen juttuun.

Niin toimituksissa kuin monissa muissakin asiantuntijaorganisaatioissa työtä ohjailee yhteinen ammatillinen etiikka. Toimittajat ovat yleensä hyvin sitoutuneita omaan ammattikuntaansa ja Journalistin ohjeisiin (Penttilä 2001, 31). Niin ikään asiantuntijaorganisaatioille tyypilliseen tapaan toimittajat yleensä odottavat työltään uusia haasteita ja ovat halukkaat kehittämään ammattitaitoaan (Kasvio 1994, 66). Haittapuolena tässä kunnianhimoisuudessa ja vahvassa ammatti-identiteetissä on se, että työ ja vapaa-aika sekoittuvat helposti toisiinsa (emt., 66). Töissä kohdatut asiat ja keskeneräiset jutut voivat mietityttää vielä kotonakin ja ideointikoneisto raksuttaa lenkkipolulla ja sukujuhlissa.

2.3 Päälikkötoimittajiin kohdistuvat odotukset

Jos lehden tärkeintä pääomaa ovat pätevät toimittajat, heidän ja toimituksen johdon välillä on syytä vallita luottamus ja heitä on johdettava hyvin. Toimituksen voisi ajatella olevan sikäli helppo joukko johtaa, että se on melko yhtenäinen. Ihmiset tuntevat toistensa työn, lähes kaikilla on korkeakoulututkinto, työtä ohjaa yhteinen ammattietiikka. Asiaan liittyy kuitenkin myös omat ongelmansa johtajan näkökulmasta tarkasteltuna. Ensinnäkin yhä korkeammin koulutetut toimittajat luovat yleensä kovia odotuksia päälikkötoimittajia kohtaan: heidän on osoitettavana olevansa paitsi hyviä journalisteja niin myös päteviä johtajia (Penttilä 2001, 2). Esimerkiksi päätoimittajan asiantuntijuutta ja johtamistyyliä arvioidaan jatkuvasti. Ylhäältä alaspäin, ilman minkäänlaista keskustelua annetut käskyt toimivat harvoin, sillä toimittajat tuntevat arvonsa ja juttu tulee lopulta lehteen aina heidän omalla nimellään. Työntekijät myös vaativat paljon, asiantuntijaorganisaatiossa ihmiset hyvin herkästi kertovat esimiehelleen, miten heitä tulisi johtaa

(Sipilä 1991, 52). Tämä voi tietenkin olla päällikkötoimittajalle myös hyödyksi, mutta on varmasti myös sellaisia päällikkötoimittajia, joista muiden toimittajien antamat johtamisneuvot tuntuvat kiusallisilta, viestittävät että toiset kyseenalaistavat heidän kykynsä ja ammattitaitonsa.

Toinen asiantuntijaorganisaation johtamiseen liittyvä haaste on se, että asiantuntijat eivät aina ole parhaita mahdollisia tuloksen tekijöitä ja asettavat omat ammatilliset tavoitteensa liiketaloudellisten tavoitteiden edelle (Kasvio 1994, 66). Toisaalta voisi väittää, että johtavilla toimittajilla on hyvät edellytykset täyttää kaikki odotukset ja ymmärtää alaisiaan, sillä päätoimittajakin on useimmiten aloittanut ”ihan tavallisena toimittajana” ja tuntee työn realiteetit. Niin sanottuja ammattijohtajia toimituksissa ei yleensä ole.

Mitä toimittajat sitten päälliköiltään oikein odottavat? Pauliina Penttilä kiteyttää odotukset pro gradu -työssään näin: johtajan tehtäviin kuuluu ratkaista toimittajien työtä haittaavat ongelmat. Päätoimittajat, uutispäälliköt ja toimituspäälliköt siis ovat parhaimmillaan vaikuttaessaan taustalla, huolehtien että toimittajien työ sujuu esteettä ja mukavissa puitteissa. Työntekijät odottavat johtavien toimittajien asettuvan kolmeen eri rooliin: heidän pitäisi olla organisaation hermokeskuksia, valvojia ja puheenjohtajia. Hermokeskuksella tarkoitetaan sitä, että johtava toimittaja olisi toimituksessa se, jolla on tietoa sekä organisaation sisäisestä toiminnasta että sen ulkopuolelta. Valvojalla tarkoitetaan puolestaan sitä, että päällikkötoimittaja aktiivisesti kerää tietoa ja välittää sitä. Kolmas rooli eli puheenjohtajan rooli tarkoittaa sitä, että päällikön odotetaan auttavan myös toimittajien välisessä kanssakäymisessä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa vaikkapa palaverien tai kokousten johtamista. (Penttilä 2001, 14–15).

Päätoimittajan odotetaan olevan kuin jääkiekkjoukkueen valmentaja, joka strategisten ohjeiden lisäksi osaa olla myös jonkinlainen yhteishengen nostattaja. Ilmapiirin pitäminen hyvänä ja alaisten kannustaminen ovat sellaisia asioita, joita ylipäätään odotetaan johtajilta. Kuten Pentti Sydänmaalakka (2004, 116) toteaa, hyvä johtajuus asiantuntijaorganisaatioissa energisoi ihmiset. Energisoimisen lisäksi nämä varsin itsenäiset alaiset kaipaavat sitä, että heihin luotetaan, heitä tuetaan ja heille näytetään esimerkkiä. Varsinaisen johtamisen tai käskyjen jaon sijaan muut työntekijät usein odottavat, että heidät ikään kuin valtuutetaan. Valtuuttamisella tarkoitetaan ihmisten potentiaalin esille tuomista ja energisointia. (Sydänmaalakka 2004, 116–200).

Vaikuttaa siltä, etteivät toimittajat kaipaa kovin määrällistä johtajaa. Tämä on kuitenkin vain osa totuutta. Toimitustyön luonnetta määrittää ennen kaikkea tiukkojen aikataulujen ja työn ennustettavuuden yhteensovittaminen (Penttilä 2001, 25). Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että kiireistä ja ennakoimattomasta uutistyöstä tekevät toimittajat arvostavat päällikkötoimittajien kykyä tehdä nopeita päätöksiä, päälliköiden on tarvittaessa oltava ns. vahvoja johtajia. Tästä kertoo esimerkiksi ruotsalaisen Dan Kärremanin tutkimus *Det oväntades administration: Kultur och koordination i ett tidningsföretag* (1996) johon Pauliina Penttilä viittaa (2001, 29): kiireisessä työssä on usein tehtävä suuriakin päätöksiä pikaisesti ja silloin alaiset kaipaavat päällikkötoimittajilta rivakkaa otetta. Esimerkiksi suuronnettomuuden sattuessa uutistoimittajien aika menee pitkälti tiedon hankintaan ja kokonaisuuden hahmottamiseen, päätoimittajan on silloin mietittävä miten uutisesta kerrotaan ja paljonko tilaa poikkeuksellinen uutinen saa lehdestä.

3 PÄÄTOIMITTAJUUDEN REUNAEDOT

Sananvapauslain mukaan kustantajan on määrättävä aikakautiselle julkaisulle (tai verkkojulkaisulle) vastaava päätoimittaja tai jopa monta sellaista. Käytännössä vastaavia päätoimittajia on yleensä yksi, mutta periaatteessa mikään ei estä nimittämästä vaikkapa sanomalehden verkkoversiolle eri päätoimittajaa kuin paperilehdelle (Niiranen & Sotamaa 2003, 27–29).

Yleensä kustantaja ja julkaisija ovat sama yhtiö, eikä lakikaan erottele niitä toisistaan. Jos kustantaja ja julkaisija ovat kuitenkin kaksi eri yhtiötä, työnjako on yleensä sellainen, että kustantaja vastaa kustannustoiminnan kuluista ja julkaisija toimituksellisista seikoista. Julkaisijayhtiössä päätoimittajan nimitys ratkeaa sen mukaan, mikä on yritystoiminnan tai yhtiön muoto. Osakeyhtiössä päätoimittajan nimityksestä vastaa tavallisesti yhtiön hallitus. Kun päätoimittaja on valittu, hänen nimensä on ilmoitettava julkisuudessa (Niiranen & Sotamaa 2003, 28–29).

3.1 Kuka päätoimittajaksi pääsee

Lakipykälät määrittävät sen, kuka päätoimittajaksi pääsee: ikää pitää olla vähintään viisitoista vuotta, henkilö ei saa olla konkurssissa eikä hänen toimintakelpoisuuttaan ole rajoitettu (Niiranen & Sotamaa 2003, 27). Ikärajan perusteena on se, että Suomessa viisitoista vuotta on myös rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja. Todellisuudessa päätoimittajat ovat useimmiten reilusti vanhempia kuin 15 vuotta, mutta laki huomioi sen mahdollisuuden, että etenkin verkkojulkaisujen päätoimittajat voivat olla hyvinkin nuoria. Vaatimus siitä, että päätoimittaja ei saa olla konkurssissa tarkoittaa käytännössä sitä, että hänen taloudellisen tilanteensa on oltava sikäli vakaa, että päätoimittaja elää omavaraisesti. Vastuu päätoimittajaehdokkaan taloudellisen tilanteen tarkastamisesta on julkaisijalla. Viimeisellä vaatimuksella eli kelpoisuudella tarkoitetaan sitä, että päätoimittaja ei saa olla esimerkiksi holhouksen alaisena. (Niiranen & Sotamaa 2003, 30).

Laki ei siis aseta päätoimittajalle mitään kohtuuttomia vaatimuksia, ehtojen täyttäminen tuottaa tuskin kenellekään maakuntalehden päätoimittajaksi pyrkivälle ongelmia. Erikseen ei esimerkiksi mainita, että päätoimittajan pitäisi nauttia toimituksen luottamusta, tai hänellä pitäisi olla korkeakoulututkinto tai kokemusta journalistisesta työstä. Hänen

ei myöskään tarvitse asua Suomessa. Toki lehdet voivat esittää omia vaatimuksiaan julistaessaan päätoimittajan pestin avoimeksi.

3.2 Päätoimittajan tehtävät

Vuonna 2004 voimaan tulleen uuden sananvapauslain mukaan päätoimittajan tehtävänä on johtaa ja valvoa toimitustyötä, päättää aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisällöstä sekä huolehtia hänelle laissa säädetyistä muista tehtävistä (<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030460>, 25.11.2007). Heikki Kuutin Uudessa mediasanastossa (2006, 181) päätoimittajuus ja siihen liittyvät tehtävät on määritelty näin:

”Yksittäisen toimituksen työstä sananvapauslain mukaisesti vastaava toimittaja, joka välineestä ja tilanteesta riippuen voi olla myös työnjohdollinen esimies. Päätoimittaja määrittää välineensä yleissisällön ja valvoo toimituspoliittisen linjan toteutumista. Päätoimittaja on viestintäyrityksen sisällä journalistisesti vastuussa siitä, että toimitus seuraa välineelle määritettyä yleislinjaa ja usein myös taloudellisesti vastuussa toimituksen työskentelystä. Yleisölle päätoimittaja on moraalisisessa vastuussa mediansa sisällöstä ja luotettavuudesta. Edelleen hän on tarvittaessa myös juridisessa vastuussa tilanteessa, jossa lehteä syytetään sisällön perusteella.”

Sananvapauslaki siis olettaa, että päätoimittajalla on todellakin tahtoa ja aikaa toimitustyön valvomiseen ja hän pystyy päättämään - ei siis vain vastaamaan - journalistisen tuotteen sisällöstä. Tämä on tietysti aika kohtuuton ja epärealistinen vaatimus ja kustantaja tuntuu pääsevän lain edessä helpolla. *Uusi mediasanasto* –teoksessa esitetty määrittely puolestaan huomioi toimituskohtaiset erot ja tietää, että päätoimittaja ei voi olla valvomassa aivan kaikkea vaan vastaa enemmänkin suurista linjoista.

Päätoimittajan tehtäviin sananvapauslaki sisällyttää myös oikaisu- ja vastineoikeuden toteutumisen valvonnan. Lain mukaan vastaavan toimittajan on taattava oikeus vastineen julkaisuun viivyttämättä ja maksutta, siten että oikaisu tai vastine ei ole lainvastainen tai loukkaava. Laki velvoittaa päätoimittajan myös tarvittaessa avustamaan vastineen teknisessä toteutuksessa.

3.3 Moraalinen ja juridinen vastuu

Kuutin (2006, 181) määritelmän mukaan päätoimittaja on siis paitsi juridisessa vastuussa median sisällöstä ja luotettavuudesta, niin myös moraalisessa vastuussa lukijoille. Päätoimittajan moraalisen vastuun ja siitä aiheutuvat seuraukset voi varmasti ymmärtää ja määritellä monin eri tavoin, mutta viesti on tässä päätoimittajan kannalta jyrkkä: vaikka uutistoimittaja tekisi virheen, lukijan näkökulmasta vastuu on yleensä päätoimittajan. Päätoimittajan odotetaan voivan valvoa lehden linjaa ja arvoja, joihin olennaisesti liittyy pyrkimys luotettavuuteen. Ainakin jokainen toimituksessa työskennellyt kuitenkin tietää, että suuren moraalisen vastuun vierittäminen päätoimittajan harteille on tavallaan kohtuutonta. Maakuntalehtien päätoimittajat eivät tavallisesti ole lukemassa seuraavan päivän lehteen meneviä juttuja tai valvomassa sitä, että kaikki vaikkapa kaikki kuva- ja aihevalinnat noudattavat lehden linjaa tai ovat hyvän maun mukaisia. Hän ei myöskään ole yleensä vastuussa siitä, ketä toimitukseen palkataan.

Jos lukija kokee sanomalehden tai yksittäisen toimittajan toimineen hyvän journalistisen tavan vastaisesti, asiasta voi tehdä kantelun Julkisen Sanan Neuvostoon. Julkisen Sanan Neuvosto eli JSN on joukkoviestinnän julkaisijoiden ja toimittajien itsesäätelyelin ja hyvän journalistisen tavan valvoja Suomessa. JSN ei kuitenkaan käytä niin sanottua julkista valtaa eikä ole mikään tuomioistuin, joka voisi langettaa rikosoikeudellisia tuomioita. Sen sijaan JSN tutkii, onko tapauksessa rikottu hyvää journalistista tapaa ja voi antaa viestimille huomautuksen. Julkisen Sanan Neuvostolle tehdyissä kanteluissa lehteä edustaa päätoimittaja. (<http://www.jsn.fi/Content.aspx?d=31>, 25.11.2007)

Toisinaan on aiheellista epäillä lehden rikkoneen lakia. Jos lehti syyllistyy esimerkiksi kunnianloukkaukseen ja haastetaan oikeuteen, lähtökohtana on se, että päätoimittaja on vastuullinen ja hänen tulee puolustaa lehteä oikeudessa. Vuoden 2004 painovapauslain 13. pykälän mukaan päätoimittaja syyllistyy päätoimittajarikkomukseen mikäli seuraavat ehdot täyttyvät:

”Jos vastaava toimittaja tahallaan tai huolimattomuudesta olennaisesti laiminlyö toimitustyön johtamis- ja valvontavelvollisuutensa siten, että laiminlyönti on omiaan myötävaikuttamaan yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumiseen, hänet on tuo-

mittava, jos tällainen rikos tehdään eikä häntä ole pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena, päätoimittajarikkomuksesta sakkoon.”

Jos päätoimittajarikkomuksen kriteerit täyttyvät, laki velvoittaa viestintävälinettä julkaisemaan tiedon tuomiosta ”kohtuullisessa laajuudessa”. Päätoimittajan tehtävänä on huolehtia siitä, että näin myös käy. (<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030460>, 25.11.2007)

Vuonna 2004 voimaan tulleen uuden painovapauslain mukaan päätoimittaja ei siis ole enää vastuussa jutun lainvastaisesta sisällöstä, ellei hän ole olennaisesti laiminlyönyt valvonta- ja johtamisvastuutaan. Aikaisemmassa laissa tätä ehtoa ei ollut, vaan päätoimittaja oli vastuussa joka tapauksessa. Lakiuudistuksen myötä päätoimittajan sijasta käräjille saattavatkin joutua esimerkiksi jutun kirjoittanut toimittaja, käsittelevä toimittaja ja uutispäällikkö. Päätoimittajan näkökulmasta uusi laki on sikäli kohtuullinen, että se huomioi sen, ettei päätoimittaja voi valvoa kaikkea ja sen, että lehdenteko on tiimityötä. Toisaalta laki on hyvin ongelmallinen, koska syyttäjän on pystyttävä osoittamaan, että päätoimittaja todella laiminlöi valvonta- ja johtamisvastuutaan. Päätoimittajan tai vaihtoehtoisesti toimitussihteerin ja uutispäällikön on melko tarkasti pystyttävä kuvailemaan ja todistamaan toimintansa kyseisenä työpäivänä, mikä ei välttämättä ole lainkaan helppo tehtävä kun aikaa jutun julkaisusta kuluu. Ongelmana on myös sen määrittely, mikä lopulta oikeudessa katsotaan valvonta- ja johtamisvastuun laiminlyönniksi. *Journalistissa* 21/2007 Helsingin johtava kihlakunnansyyttäjä Heikki Poukka kertoi, että uuden painovapauslain myötä tutkinnassa on arvioitava tarkasti työprosessin kulku ja ”järjestelyiden pelattava niin, että päätoimittaja on tavoitettavissa”. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka päätoimittaja onkin monessa lehdessä yhä vähemmän mukana päivittäisessä lehdenteossa, toimittajien ja päällikkötoimittajien kannattaa pitää päätoimittaja ajan tasalla lehteen menossa olevista jutuista ainakin silloin, jos jutussa on jotakin arveluttavaa.

Viestintäoikeuden tutkija Päivi Tiilikka arveli *Helsingin Sanomissa* 15.11.2007 uuden lain saattavan johtaa siihen, että päätoimittajat delegeivat työtehtäviään, valtaa ja vastuuta yhä enemmän ja ainakin isoimmissa lehdissä käy lopulta niin, ettei päätoimittaja joudu vastaamaan enää mistään. Journalistiikan professori Raimo Salokangas (*Journalisti* 21/2007) oli huolissaan siitä, että lakiuudistus voi asettaa toimittajat tukaliin tilan-

teisiin ja tehdä heistä turhan varovaisia, heitä kun on helpompi painostaa kuin päätoimittajia. Toimittajakunnassa on herännyt myös pelko siitä, että toimittajat jäisivät mahdollisissa oikeustilanteissa yksin ja ilman päätoimittajan tukea. *Journalistissa* (21/2007) julkaistussa kannanotossaan *Keskisuomalaisen* varapäätoimittaja Inkeri Pasanen kuitenkin tyrmää tämän huolen ja vakuuttaa, että päätoimittajille saa ja kannattaa kertoa mistä tahansa mieltä askarruttavasta jutusta, oli päätoimittaja sitten juuri sillä hetkellä talossa tai ei.

Helsingin Sanomien päätoimittaja Janne Virkkunen näki lakiuudistuksessa myös myönteisiä puolia, sillä hän arveli lain parantavan lehden laatua kun juridista vastuuta on nyt jaettu koko työketjulle. Journalismin tutkija Heikki Kuutin (*Journalisti* 21/2007) mielestä laki ei aiheuta mitään dramaattisia muutoksia, uusi laki vain tarkoittaa sitä, että tekijä on syyllinen. Oli miten oli, vuoden 2008 alussa lain soveltamisesta siten, että päätoimittajan sijasta jokin muu toimittaja olisi joutunut syytteeseen tai saanut tuomion, oli vasta muutamia esimerkkejä. Ensimmäinen tällainen tapaus oli tiettävästi *Ilta-Sanomien* toimittajan ja *Lehtikuvan* kuvaajan tuomitseminen 30 päiväsakkoon kunnianloukkauksesta vuonna 2006 julkaistusta uutisesta, jonka mukaan liikemies ja oikeustieteen tohtori Kari Uoti räyhäsi valokuvaajille Helsingin kärjäoikeudessa olleessaan syytettynä rahanpesusta (*Helsingin Sanomat* 5.1.2008).

4 PÄÄTOIMITTAJUUDEN HISTORIAA

Tässä luvussa luodaan lyhyt katsaus päätoimittajuuden historiaan ja käsitellään joitakin keskeisiä yhteiskunnallisia ja toimitusorganisaatiossa tapahtuneita muutoksia, jotka ovat tavalla tai toisella vaikuttaneet päätoimittajan asemaan lehdessä. Tarkastelussa on myös päätoimittajien ammatillinen järjestäytyminen.

4.1 Toimitusorganisaatio muuttuu, valta jakautuu

Vielä 1940–1950-luvuilla monet sanomalehdet syntyivät kaikki tekevät kaikkea -periaatteella. Toimittajat saivat toki tehdä juttuja heitä erityisesti kiinnostavista aiheista, mutta ketään ei vapautettu muunlaisten juttujen teosta. Vain päätoimittaja oli erikois-asemassa: hän vastasi lehden linjasta, kirjoitti poliittiset pakinat ja pääkirjoitukset. Samalla päätoimittaja osallistui uutishankintaan aivan kuten muutkin toimittajat. Toimitustyön hiljalleen tapahtuneen eriytymisen seurauksena ja päätoimittajan työn helpottamiseksi moneen lehteen palkattiin toimitussihteerit 1900-luvun alussa. Heidän tehtävänä oli ideointi, uutisten valinta lehteen, taitto ja otsikointi. Lehden tekeminen oli hyvin toimitussihteerijohtoista aina 1940-luvulle asti. (Salminen 1988, 257).

1950-luvulla päätoimittajat alkoivat saada tuekseen muita johtavia toimittajia kun toimituksiin perustettiin toimituspäällikön pesti ja lehden eri osastot saivat omat esimiehensä. Toimituspäälliköt vastasivat osittain samoista työtehtävistä kuin päätoimittaja ja toimitussihteeri ja toimivat tarvittaessa päätoimittajan sijaisina. 1960-luvulla maakuntalehtien päätoimittajat alkoivat vähitellen irrottautua jokapäiväisistä rutiineista ja lehdenteosta, sillä lehden linjasta vastaaminen ja journalistinen kehitystyö alkoivat viedä yhä enemmän aikaa. Nykyään päivittäistä lehdentekoa johtavat uutispäälliköt tulivat osaksi toimitusorganisaatiota verrattain myöhään, vasta 1950–1960-luvulla. Heidän tehtävänä oli valvoa erityisesti kotimaan uutisten tekoa. (Salminen 1988, 257–258).

Toimitusorganisaatio on siis vuosien mittaan saanut paljon ”väliportaan päälliköitä”, jotka ovat vähentäneet päätoimittajan vastuuta päivittäisestä lehdenteosta. Toimitusorganisaation muutosta, toimituksellisten tehtävänimikkeiden määrän kasvua ja toimitustyön eriytymistä eli toimitustyön differentioitumiskehitystä tutkineen Esko Keräsen mukaan sanomalehtien organisaation muutoksiin ovat vaikuttaneet lehden kehitys, tek-

niset uudistukset ja yrityksen muu liiketoiminta. Toimittajamäärän kasvu ja differentioitumiskehitys ovat kulkeneet käsi kädessä. Keränen kuvaa toimitusorganisaation muutoksia "liukumiseksi" ja toteaa, että toimitusorganisaation kehitystä ovat leimanneet suunnittelemattomuus ja epävirallisuus. Työn- ja vastuunjakoa on muutettu ihmisten kykyjen mukaan ja joskus työnkuva on muuttunut vastuullisemmaksi, vaikka varsinaisen titteli olisikin pysynyt samana. Työn nopeatempoisuuden ja ennustettamattomuuden vuoksi toimitusorganisaation on aina täytynyt olla joustava ja mahdollistaa käskyjen nopea eteneminen. (Keränen 1984, 164–165, 174, 181)

Journalistisen päätäntävallan jakaminen yhä useammalle henkilölle toimituksessa on vauhdittanut päätoimittajan työn muuttumista sen kaltaiseksi, kuin se nykyään on. Mitä enemmän muut voivat vaikuttaa lehden sisältöön, sitä enemmän päätoimittajalle on voitua antaa esimerkiksi talousvastuuta ja vähentää hänen osallistumistaan päivittäiseen uutistyöhön. Nykyään päätoimittaja onkin monelle muulle toimittajalle etäinen henkilö, jonka kanssa he ovat vain vähän tekemisissä jos ollenkaan.

4.2 Toimitusdemokratia ja päätoimittajuus

Puhuessamme toimitusorganisaation ja päätoimittajan aseman muutoksista, puhumme oikeastaan toimitusdemokratian kehityksestä. Heikki Kuutti (2006, 233) määrittelee toimitusdemokratian näkemykseksi, jonka mukaan journalistista linjaa ja sisältöä koskevissa asioissa päätäntävaltaa pitäisi siirtää päätoimittajalta myös muille siten, että koko toimitus olisi jollakin tavalla mukana journalistisessa päätöksenteossa. Toimitusdemokratian uskotaan lisäävän tiedotusvälineiden vapautta, sillä vallan jakautuessa ulkopuolisten on vaikeampi painostaa toimitusta tai sen jäseniä.

Toimitusdemokratian näkökulmasta tarkasteltuna toimitusten päällikköportaan kasvu kertoo siitä, että demokratia on kohentunut sitten sanomalehdistön alkuaikojen, jolloin päätoimittajalla oli hyvin tiukka ote päivittäisestä lehdeenteosta. Päätoimittajalla oli valtaa, osallistuihan hän tiivistä päivittäiseen lehdentekoon. Nykyään lehdenteko muistuttaa yhä enemmän ryhmätyötä ja mm. juttujen versiointi lehden verkkosivuille, radioon tai vaikka saman konsernin muihin lehtiin on lisännyt ryhmätyön luonnetta entisestään. Päätoimittajajohtoiseen lehdentekotapaan tuskin on enää paluuta, sillä niin lehdet kuin

toimitusorganisaatiotkin ovat paisuneet ja päätoimittajien työhön tullut lisää ns. ulkojournalistisia tehtäviä.

Sanomalehtien päätoimittajien ammatillinen järjestäytyminen alkoi 1970-luvulla. Käsitelen ammatillista järjestäytymistä tarkemmin luvussa 4.3, mutta aihetta on sivuttava jo nyt, koska ammatillinen järjestäytyminen linkittyy osittain keskusteluun toimitusdemokratiasta. Keijo K. Kulhan (2002, 23) mukaan ammatilliseen järjestäytymiseen vaikutti välillisesti sodan jälkeen syntyneiden ja heitä vanhempien sukupolvien välinen kitka toimituksissa sekä Suomen Sanomalehtimiesten Liiton ehdotukset siitä, miten toimitusdemokratiaa tulisi toteuttaa. 1970-luvulla Suomen Sanomalehtimiesliitto SLL (nyk. Journalistiliitto) halusi parantaa sekä yritysdemokratiaa että toimitusdemokratiaa lisätäkseen jäsentensä vaikuttamismahdollisuuksia toimituksissa sekä turvatakseen sananvapauden. Toimitusdemokratian kohentamisen oli määrä olla yhteinen projekti, johon osallistuisivat myös päätoimittajat. SLL:n toimitusdemokratialuonnoksessa esitettiin esimerkiksi sitä, ettei työnantaja saisi irtisanoa työntekijää eikä nimittää ketään johtavaksi toimittajaksi vastoin työpaikkaosaston enemmistön tahtoa. Toimittajat vaativat myös oikeutta kieltäytyä vakaumuksen vastaisista työtehtävistä sekä veto-oikeutta päätoimittajaa valittaessa sekä erotettaessa. Myös kustantajapuolen liitto eli Sanomalehtien liitto SL oli havainnut, että uudennlaiselle toimitusdemokratialle olisi tarvetta. Päätoimittajille ja joillekin kustantajille demokratiavaatimukset olivat vaikea pala ja päätoimittajat luonnollisesti tyrmäsivät toimittajien vaatimukset veto-oikeudesta. Osa päätoimittajista koki toimitusdemokratian olevan ristiriidassa silloisen painovapauslain kanssa, joka takasi päätoimittajalle kuuluneen vallan. Toimitusdemokratiaesitykseen nihkeästi suhtautunut *Kauppalehden* ja *Uuden Suomen* päätoimittajana toiminut Pentti Poukka perusteli kantaansa siten, että tasa-arvosta on turha puhua, koska toimitusorganisaatiossa vallitsee joka tapauksessa tietty hierarkia ja eriarvoisuus. *Aamulehden* päätoimittajana toiminut Raino Vehmas taas pelkäsi, että päätoimittajaksi hakevien ammattitaito siivutettaisiin toimitusdemokratian nimissä tai ideologisin perustein. Päätoimittajat koontuivat puhumaan toimitusdemokratiasta ja perustivat sitten Päätoimittajien Yhdistyksen (PTY). Vuonna 1971 PTY esitti virallisen kannanoton asiasta: pitkälle viety toimitusdemokratia kyseenalaistaisi päätoimittajalle painovapauslaissa määrättyt oikeudet ja velvollisuudet. PTY:n mukaan toimitusdemokratian tarkoituksena oli parantaa toimituksen johdon ja päätoimittajien asemaa, mutta veto-oikeuden kaltaiset ehdotukset li-

säisisivät vain vastakkainasettelua päällikkötoimittajien ja muiden toimittajien välillä. (Kulha 2002, 29–34).

Sanomalehtien linjapapereita tutkineen Keijo Lehdon mukaan toimitusdemokratiakeskustelu sai aikaan sen, että monessa toimituksessa laadittiin linjapaperit ikään kuin omistajien ja päätoimittajien tueksi muiden toimittajien halutessa lisää vaikutusvaltaa ja koetellessa rajojaan. Toimitusdemokratiavaatimukset heijastelivat yleistä yhteiskunnallista muutosta: asiat politisoituivat ja demokratian lisäämistä vaadittiin niin korkeakouluissa kuin työpaikoillakin. (Lehto 2006, 190–191).

Nyt tiedämme, etteivät kaikki toimitusdemokratia-aloitteen esittämät tavoitteet koskaan toteutuneet. Yksittäisen toimittajan saa erottaa ilman toimituskunnan enemmistön suostumusta, eikä muilla toimittajilla ole veto-oikeutta päätoimittajavalinnoissa. Toimittajilla on kuitenkin varmasti enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa lehden sisältöön kuin ennen ja heillä on oikeus kieltäytyä toimimasta vastoin omaa vakaumustaan. Itse keskustelu toimitusdemokratiasta vaikuttaa näin jälkikäteen melko mustavalkoiselta. Päätoimittajat tuntuvat nähneen toimitusdemokratian pelkkänä uhkana omalle asemalleen ja muut toimittajat taas näkivät asemansa hyvin alisteisena päätoimittajaan nähden. Toimitusdemokratiakeskustelu sinänsä oli kuitenkin varmasti paikallaan ja selkeytti vallan ja vastuun jakoa toimituksissa, monessa lehdessä myös lehden linjan. Jotkut 1970-luvulla esitetyt ehdotukset tuntuvat kuitenkin siltä, että ne olisi ollut hyvin vaikea toteuttaa. Esimerkiksi päätoimittajavalinnoissa tai yksittäisen toimittajan erottamistapauksissa päätäntävaltaa lienee mahdotonta jakaa koko toimitukselle, koska se edellyttäisi sitä, että kaikkien olisi saatava päätoimittajaehdokkaasta tai erotettavasta toimittajasta kattavasti tietoa.

4.3 Ammatillinen järjestäytyminen

Päätoimittajat siis järjestäytyivät ammatillisesti 1970-luvun alussa, osittain siksi että pelkäsivät toimitusdemokratia-aatteen heikentävän heidän asemaansa toimituksessa. PTY:stä muodostui sanomalehtien johtavien toimittajien tiivis yhteisö, joka halusi sellaisena pysyäkin. 1970-luvun loppupuolella PTY:ssä mietittiin, kuinka menetellä aikakauslehtien päätoimittajien kanssa. PTY:n johtokunnan enemmistö oli sitä mieltä, että aikakauslehtien päätoimittajat tulisi ilman muuta hyväksyä yhdistyksen jäseniksi. Jä-

senkelpoiset yleis- ja erikoisaikakauslehtien sekä asiakaslehtien päätoimittajat päätettiin hyväksyä jäseniksi. Kaikki eivät kuitenkaan suhtautuneet innokkaasti siihen, että aikakauslehtien päätoimittajat kuuluisivat samaan yhdistykseen. He korostivat sanomalehdistön omaleimaisuutta, rajanvedon vaikeutta ja pelkäsivät, että kohta aikakauslehtien päätoimittajat ”valtaisivat” yhdistyksen ja hämärtäisivät yhdistyksen alkuperäisiä tavoitteita. Aikakauslehtipuolella tähän kädenvääntöön turhauettiin nopeasti ja he perustivat 1970–1980-lukujen taitteessa oman päätoimittajayhdistyksensä, Aikakauslehtien Päätoimittajat ry:n. (Kulha 2002, 39–40).

Päätoimittajien ammatillinen järjestäytyminen ja siitä käytävä keskustelu eivät kuitenkaan päättyneet aikakauslehtipäätoimittajien ja sanomalehtien päätoimittajien jakautumiseen, vaan keskustelu virisi uudestaan 1970–1980-lukujen taitteessa. *Karjalaisen* päätoimittaja Seppo Vento hämmästeli *Suomen Lehdistössä* (8/1977, 10–11) sitä, että jotkut päätoimittajat ovat yhä samassa liitossa alaiensa kanssa eli Sanomalehtimiesten Liiton jäseniä. Vennon mukaan päätoimittajan aktiivijäsenyydestä Sanomalehtimiesten Liitossa oli haittaa, mutta passiivijäsenyydestä voisi olla jopa hyötyä. Tätä ajatusta hän perusteli sillä, että päätoimittajan on hyvä tuntee kummankin asenteet ja toimia ikään kuin iskunvaimentajana toimitusorganisaation ylimmän johdon ja toimittajien välillä. Vennon puheenvuorosta paistaa läpi se, että hän todella uskoi toimittajakunnan ja johdon välillä olevan ongelmien ainekset. Hän uskoi myös ”tiettyjen poliittisten piirien” aiheuttavan lisäkitkaa työnantajan ja työntekijöiden välille. Vento kuitenkin kannusti kustantajapuolta hyväksymään ammattiyhdistystoiminnan ja toivoi, että päätoimittajien asiantuntemusta talous- ja henkilöstöjohdossa käytettäisiin enemmänkin hyödyksi lehtitaloissa. Myös PTY:n silloinen puheenjohtaja Keijo K. Kulha kirjoitti aiheeseen liittyvän kannanoton *Suomen Lehdistöön* (8/1977, 10–11). Hän päivitti tilannetta kertomalla, että noin 90:stä yhdistyksen jäsenestä 20 ei kuulu Suomen Sanomalehtimiesten Liittoon. Syyksi hän arveli sen, että suurin osa johtotehtävissä olevista toimittajista on ”varttunut toimitusyhteisöissä, joissa SSL:oon kuuluminen on ollut itsestäänselvyys”. SLL:n sisällä asia jakoi jäsenistöä: osa halusi päällikkötoimittajat ulos liitosta, mutta enemmistön mielestä tämä oli jokaisen oma asia ja päällikkötoimittajatkin saivat kuulua liittoon, jos niin halusivat. Moni kuitenkin tiedosti sen, että ristiriitatilanteissa se saattaisi aiheuttaa ongelmia, että sekä alaiset että päällikköporras ovat saman liiton jäseniä. Silloisen PTY:n puheenjohtajan Keijo K. Kulhan mielipide jäsenyysasiaan oli se, että päätoimit-

tajat ovat enemmänkin osa yhtiön johtoa kuin rinnastettavissa muihin toimittajiin. Tämä ei hänen mukaansa kuitenkaan poissulkenut sitä, etteikö työnantajan ja työntekijöiden yhteistyötä voisi parantaa.

Jotkut päätoimittajat tahtoivat julkisesti perustella, miksi kuuluivat tai eivät kuuluneet Päätoimittajien Yhdistykseen. Varsinkin *Helsingin Sanomien* päätoimittajat vieroksui-
vat PTY:n jäsenyyttä, mikä oli yhdistyksen kannalta kiusallista. *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Heikki Tikkanen ei kuulunut PTY:hyn, koska hänen mielestään yhdistys ”söi uutislähteiden kädestä” ja päätoimittajat olivat liian usein muiden kestitettävänä. *Etelä-Suomen Sanomien* päätoimittaja Eeva Rissanen puolestaan ihmetteli tätä väitettä, sillä hän näki vierailukäynnit vaarattomina ja ”kestitsemiset” normaalina vieraanvarai-
suutena. Vaikutusvaltaisten ihmisten tapaaminen ja vierailukäynnit olivat kaiken lisäksi muutenkin osa päätoimittajien työtä. (Kulha 2002, 42).

Vuonna 1990 päätoimittajien joukko hajaantui jälleen kun Paikallislehtien päätoimittaji-
en yhdistys (PPY) perustettiin ja sen puheenjohtajaksi valittiin *Vantaan Seudun* päätoi-
mittajana tuolloin toiminut Eero Lehtinen (E. Lehtinen, henkilökohtainen tiedonanto
8.4.2008). Lehtisen mukaan oman yhdistyksen perustamista oli kypsytelty jo kauan ja
PPY perustettiin ennen kaikkea koulutusjärjestöksi ja paikallislehtien päätoimittajien
yhdyssiteeksi. Pian PPY:n perustamisen jälkeen Paikallislehtien Liitto fuusioitiin Sa-
nomalehtien Liittoon, joka Lehtisen mukaan kasvatti yhdistyksen merkitystä paikallis-
lehtien päätoimittajien omana järjestönä, jonka tavoitteena oli mm. parantaa paikallis-
lehtien tasoa.

Päätoimittajien ammatillinen järjestäytyminen ja omien yhdistysten perustamisen on
ollut varmasti tarpeen, sillä päätoimittajan asema on hyvin erilainen muihin toimittajiin
verrattuna. On hyvä, että päätoimittajille on omat yhdistyksensä, jotka voivat tarjota tie-
toa ja tukea etenkin juuri heidän työhönsä liittyvissä asioissa ja ongelmissa. Vaikka pää-
toimittaja mieltäisikin itsensä vain yhdeksi talon toimittajista, on tehnyt samaa työtä ja
on koulutustaustaltaan samankaltainen kuin suuri osa toimittajista, niin ongelmatilan-
teissa tai toimituksellisissa uudistuksissa hän on työnsä puolesta eri asemassa tai jopa
vastapuolella muihin toimittajiin nähden. Näin ollen on varsin luontevaa, että nykyään
päätoimittajat eivät enää kuulu Journalistiliittoon. Aikakauslehtien päätoimittajan pai-
kasta käyty keskustelu tuntuu sen sijaan vähän erikoiselta, koska päätoimittaja on vallan

ja vastuun näkökulmasta hyvin samanlaisessa asemassa niin aikakaus- kuin sanomalehdissäkin, vaikka työympäristöt ovat erilaisia. Toisaalta mm. aikakauslehtien suuren määrän vuoksi lienee erillinen päätoimittajayhdistys ollut ihan paikallaan, varsinkin kun PTY:n jäsenet tahtoivat pitää yhdistyksen ”pienen piirin yhdistyksenä”. Samaa pätee paikallislehtien päätoimittajiin: heitäkin on varsin paljon, joten oma yhdistys puolustaa paikkaansa varsinkin sen jälkeen kun Paikallislehtien Liitto lakkautettiin.

4.4 Päätoimittaja, kustantaja ja sananvapaus

1970-luvulla toimittajien ammattilehdissä käsiteltiin ajoittain päätoimittajan ja kustantajan suhdetta. Ajateltiin, että kustantaja vaikuttaa aina jollakin tavalla lehdentekoon, vaikka vaikuttaminen ei olisikaan näkyvää. Kustantajan ja päätoimittajan suhde koettiin tärkeäksi, koska silloin jos se ei ole kunnossa, koko lehdentekoprosessi voi kangerrella. (Kulha 2002, 128–129).

*Suomen Lehdistö*ssä (9–10/1973, 162–163) esitettiin kahden maineikkaan yhdysvaltalaisjournalistin Herbert Bruckerin ja John Englishin kannanotot siitä, että toimittajien valtaa suhteessa julkaisijaan tulisi kasvattaa, koska julkaisijan vankka ote on johtanut toisinaan siihen, että raha voittaa journalistiset arvot. Sananvapauden toteutumisesta Suomessa oltiin tuolloin 1970-luvun alkupuolella muutenkin huolissaan ja päätoimittajan aseman nähtiin kytkeytyvän olennaisesti sananvapauskysymykseen. *Uuden Suomen* päätoimittaja Pentti Poukka näki päätoimittajan roolin sananvapauden vartijana ja pohti *Suomen Lehdistö*ssä (10/1977, 4–6) päätoimittajien sananvapauden rajoja. Sananvapauden puolustaminen kun oli Poukan mukaan haastava tehtävä varsinkin poliittisesti sitoutuneissa lehdissä: olihan päätoimittajan tehtävänä valvoa sitä, etteivät omassa lehdessä julkaistut jutut ainakaan kovin räikeästi olisi puolueen linjan vastaisia. Pentti Poukkaa askarrutti myös se, miten päätoimittajilta onnistuu jonkun jutun julkaisematta jättäminen. Päätoimittajaa kun syytetään helposti sananvapauden rajoittamisesta, vaikka tekstin hyllyttämiselle olisi pätevä syyt. Poukka oli myös huolissaan vallan ja näin ollen myös vastuun jakautumisesta johtotehtävien delegoinnin myötä, varsinkin niissä lehdissä joissa päätoimittajia oli useita. Hän kehotti tekemään selväksi sekä toimituksen sisälle että ulkopuolella, kuka lopulta kantaa juridisen vastuun lehdessä julkaistuista jutuista ja il-

moituksista, koska sananvapauskysymyksen kaltaisessa asiassa ei pitäisi jättää mitään arvailujen ja tulkinnan varaan.

Pentti Poukka (*Suomen Lehdistö* 10/1977, 4–6) toi esiin myös päätoimittajan aseman ristiriitaisuuden. Tehdessään työsopimuksen päätoimittaja on sitoutunut noudattamaan kustantajan määrittämää linjaa ja tämä linja on huomioitava jokaista pääkirjoitusta tai kolumnia kirjoittaessa. Toisaalta päätoimittajan valta on suuri, hänellä on pitkälti oikeus puuttua lehden sisältöön ja siihen, miten linjaa käytännössä noudatetaan, onhan hän juridisessa vastuussa siitä mitä lehdessä lukee. Päätoimittajan aseman ja sananvapauden suhteen Poukka määrittelee siten, että kustantaja ikään kuin omistaa sananvapauden ja luovuttaa hallintaoikeuden päätoimittajalle. Tämä tarkoittaa sitä, että päätoimittajan sananvapaudella on rajansa ja toisaalta sitä, että jos lehden linja muuttuu, päätoimittajan on mukauduttava kustantajan tahtoon tai lähdeittävä.

Kustantajan ja päätoimittajan yhteistyön ja suhteen tarkasteluun oli myös aihetta, vaikutusvaltaiset kustantajat kun saattoivat niin halutessaan vaikuttaa toimituksen työhön paljonkin. Keijo K. Kulhan (2002, 133) mukaan kustantajan ja päätoimittajan suhde oli rennompia yksityisten sukujen omistamissa lehdissä ja hankalin vahvoissa puoluelehdissä, joita politiikassa mukana olevat pyrkivät ohjailemaan. Toisaalta samaisessa teoksessa annetun esimerkin mukaan poikkeuksiakin oli kumpaankin suuntaan. Esimerkiksi omistuspohjaltaan suppeassa *Helsingin Sanomissa* päätoimittaja ajettiin ahtaalle kun silloisen Sanoma Oy:n (nyk. SanomaWSOY) omistajasukuun kuuluva Aatos Erkko ilmoitti presidentti Urho Kekkoselle, että lehti voisi lieventää kielteistä suhtautumistaan presidentin uudelleenvalinnan mahdollistavaan poikkeuslakiin, mikäli tämä takaisi vapaakauppaa koskevan EEC-sopimuksen synnyn (Kulha 2002, 128). Toisaalta Kulha (2002, 132) muistuttaa myös siitä, että vaikka kustantajan ja päätoimittajan suhteessa on konfliktin ainekset, päätoimittajan eroon johtaneita päätoimittajan ja kustantajan välisiä konflikteja ei ole juurikaan nähty.

4.5 Yhteiskunnalliset muutokset koetelleet päätoimittajan vapautta

Yhteiskunnassa tapahtuneet poliittiset ja kulttuurilliset muutokset ovat aina heijastuneet myös mediaan ja usein myös päätoimittajan työhön. Tällaisia vaiheita ovat luonnollisesti olleet poliittisen lehdistön kausi ja erilaiset poikkeustilat kuten sotavuodet, mutta

myös presidentti J.K. Paasikiven ja Urho Kekkosen tiedetään vaikuttaneen päätoimittajien työhön. Vaikuttaa siltä, että aina kun lehdistöä on rajoitettu tai arvosteltu, tulilinjalla ovat olleet päätoimittajat. Yhteiskunnallisten muutosten lisäksi käsittelen tämän luvun lopulla tiiviisti lehdistön kaupallistumista ja sen historiaa, se kun oli myös yksi niistä aiheista, josta puhuin haastattelemieni päätoimittajien kanssa.

Päätoimittajuuteen ja lehdistöön vaikuttaneita yhteiskunnallisia muutoksia on tarkasteltava sitä taustaa vasten, että koko suomalainen lehdistöjärjestelmä ja lehtikenttä olivat pitkään tavalla tai toisella sidoksissa politiikkaan. Varsinaisen poliittisen lehdistöjärjestelmän kulta-aikaa oli 1910–1930-luku, jolloin kaikki suurimmat lehdet ymmärrettiin ennen kaikkea politiikan välineiksi (Salokangas 1998, 101–102, 182). Sidos puolueeseen syntyi monessa lehdessä henkilöomistajien myötä, mutta oli myös tavanomaista, että lehtiyhtiön johdossa oli puolueiden aktiiveja ja päätoimittajat edustivat samanlaista ajatusmaailmaa kuin lehden omistajat. Vain harvoissa tapauksissa puolue kuitenkin kuului lehden omistajiin. (Salminen 1988, 147–154; Lehto 2006, 218).

Puoluesidokset vaikuttivat paitsi sisältöön ja henkilöstöön, niin myös lehden talouteen. 1960–1970-lukujen taitteessa lähes kaikki sanomalehdet tunnustautuivat jonkun puolueen äänenkannattajiksi ja lehdistötukea, jota jaettiin mm. parlamentaaristen voimasuhteiden perusteella. Vuodesta 1992 poliittiset lehdistötuet alkoivat asteittain supistua. Saattaa olla, että puoluetuet olivat yksi syy siihen, että osa suurista sanomalehdistä irrottautui puoluesiteistään vasta 1990-luvulla. (Salokangas 1998, 246–248, 305; Löytty-niemi 1988, 389–390).

Lehdistön tiiviit puoluesiteet hillitsivät pitkään kilpailua. Lehtiä tilattiin enemmänkin poliittisin perustein kuin sillä perusteella, mikä lehti tarjosi parasta laatua (Salokangas 1998, 209–208). 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tämä näkyi myös siinä, miten päätoimittajat suhtautuivat toisiinsa. He kokivat edustavansa suomalaista sivistyneistöä, joka siihen aikaan oli vielä kohtuullisen suppea ihmisryhmä. Näin ollen ainakin *Helsingin Sanomien*, *Huvudstadsbladetin*, *Uuden Suomen* ja *Suomen sosiaalidemokraatin* päätoimittajat tapasivat melko säännöllisesti Helsingissä keskustellakseen mm. ulkopoliittisen kirjoittelun yhteisistä linjoista. Toinen toistensa kilpailijoiksi päätoimittajat ja lehdet muuttuivat mukaan vasta sotien jälkeen, kun maakuntalehdistö kasvoi ja vakiintui ja alkoi todellinen kilpailu lukijoista. (Kulha 2002, 15–16).

4.5.1 1940-luvulla varovaisuus voitti sananvapauden

1940-luku oli poikkeava ajanjakso, sillä tätä vuosikymmentä varjostivat kolme sotaa: talvisota 1939–1940, jatkosota 1941–1944 ja Lapin sota 1944–1945. Sodat ja niiden seuraukset rajasivat lehtityötä ja etenkin sotien aikaan valtiollinen valta keskittyi pienelle sisäpiirille, jotka johtivat maata tiukoin ottein. Ulkopolitiikka meni monen asian edelle ja tämä vaikutti lehdistönkin toimintaan. Ulkopoliittisten paineiden lisäksi lehdistön panivat ahtaalle sensuuri, paperinsäännöstely sekä yleinen pula teknisistä tuotantovälineistä. (Perko 1988, 11–12).

Talvisodan, välirauhan ja jatkosodan aikana sensuuri toimi monin eri tavoin. Lehdistön vapautta rajoitettiin estämällä tiedottamista, tarkastamalla juttuja ennakkoon sekä jälkisen suurina. Sensuuria toteuttivat lähinnä Valtioneuvoston Tiedotuskeskus VT (myöhemmin Valtion Tiedotuskeskus eli VTK) sekä sotasensuurivirasto. Sotasensuuri kesti aina vuoteen 1947 asti, mutta jo ennen sotasensuurin varsinaista päättymistä sen rinnalle tuli itsesensuuri. Silloin sensuuri ei ollut niinkään minkään ulkopuolisen tahon sanelemaa, vaan lehdet ja toimittajat välttelivät arkoja aiheita tai käsittelivät niitä poikkeuksellisen varovaisesti. Itsesensuuriin kannusti mm. marsalkka C.G.E Mannerheim, joka päätoimittajille lähettämässä kirjeessään keuhällä 1939 kehotti lehtiä pysymään maltillisena ja välttämään ärtymystä aiheuttavia ilmaisuja. (Tommila & Salokangas 1998, 231–237).

Kirjoittaessani sensuurista sotavuosina tai itsesensuurista sotien jälkeen, kirjoitan ajasta johon minun on vaikea eläytyä. Sensuuri ja itsesensuuri ovat ilmiöitä, jotka on suhteutettava sen ajan olosuhteisiin. Lehdistön vapauden rajoittaminen on tietenkin journalistin näkökulmasta aina tuomittavaa, mutta sodanaikaista sensuuri ei voi täysin verrata siihen, että sensuuria harjoitettaisiin nykyaikana. Poikkeustilanteessa niin toimittajat kuin päättäjätkin tekevät varmasti jopa omia periaatteitaan vastaan olevia päätöksiä ja sortuvat helposti ns. hätävarjelun liioitteluun. Esimerkiksi pääministerinä ja sittemmin presidenttinä toiminut J.K. Paasikivi arvosti ja kunnioitti sananvapautta periaatteessa, mutta joutui sittemmin vaatimaan journalisteilta varovaisuutta ja läksytti jopa päätoimittajia puhelimitse, mikäli lehdessä oli ollut jotakin "sopimatonta" (Tommila & Salokangas 1998, 237).

4.5.2 Päätoimittajat presidenttien ryöpytyksessä

Suomen lehdistön historia -teossarjan 3. osa nostaa esiin kaksi presidenttiä, jotka vaikuttivat tai ainakin pyrkivät voimakkaasti vaikuttamaan siihen, mitä sanomalehdissä ja etenkin niiden pääkirjoituksissa kirjoitettiin. He olivat J.K. Paasikivi (presidenttinä 1946–1956) sekä häntä seurannut Urho Kekkonen (presidenttinä 1956–1982). Paasikivi ja Kekkonen seurasivat eritoten ulkopoliittikkaa käsittelevää kirjoittelua. Vaikutuskeinoinaan heillä oli erilaiset tapaamiset tai tiedotustilaisuudet toimittajien kanssa, julkiset puheet sekä suoraan toimituksiin eli käytännössä päätoimittajille lähetetyt kirjeet, joissa he kertoivat omat näkemyksensä siitä, miten lehdistön pitäisi toimia, tai mikä viimeaikaisessa kirjoittelussa oli ollut vikana. Esimerkiksi 1950–1960-luvulla Kekkonen vaati, että etenkin Neuvostoliitosta oli kirjoitettava ”ystävälliseen sävyyn”. Hän halusi rajoittaa myös pakinapalstoja ja pilapiirroksia. Kekkosen lehdistöä kohtaan asettamat vaatimukset ärsyttivät etenkin pääkaupunkiseudun lehtiä kuten *Uutta Suomea*, *Suomen Sosiaalidemokraattia* sekä *Helsingin Sanomia*. Kekkosen ote lehdistöön oli tiukka vielä 1970-luvullakin ja lehdissä julkaistuissa pääkirjoituksissa ja kommenteissa ei tuolloin juuriakaan kritisoitu Neuvostoliittoa. Suomalaislehtien varovaisuudesta suhteessa Neuvostoliittoon alettiin ulkomailla ja sittemmin Suomessakin käyttää nimitystä suomettuminen (Salminen 1988, 274–276).

Jos nykyinen presidenttimme lähettäisi myllykirjeitä maakuntalehtien päätoimittajille kuten Kekkonen aikanaan teki, se ei varmastikaan vaikuttaisi lehtien sisältöön millään muulla tavalla kuin siten, että presidentti itse joutuisi julkiseen ryöpytykseen ja saisi osakseen syytökset sananvapauden rajoittamisesta. Kekkosen ja Paasikiven virkakautena presidentin asema oli kuitenkin vahvempi ja Suomi monin tavoin erilainen maa esimerkiksi ulkopoliittisen asemansa puolesta. Näin ollen Paasikiven ulkopoliittikkaa käsittelevillä ”saarnoilla” ja Kekkosen lähettämillä myllykirjeillä on arvioitu olleen merkittävä vaikutus sanomalehtikirjoitteluun (Salminen 1988, 229).

Kekkosen jälkeen presidenttien merkitys on ollut erilainen, eivätkä he ole vaikuttaneet tai pyrkineet vaikuttamaan lehdistöön enää siinä määrin kuin Kekkonen tai Paasikivi. Kekkosen seuraaja Mauno Koivisto tosin lähetti ainakin kerran STT:n kautta paimenkirjeen kolmellekymmenelle päätoimittajalle. Koivisto muistetaan ylipäätään lehdistöön

nihkeästi suhtautuneena presidenttinä, joka kutsui toimittajien ammattikuntaa mielipidejohtajien kannoilla kulkeviksi sopulilaumoiksi. (Kulha 2002, 101–105).

4.5.3 Lama, kaupallistuminen, omistuksen keskittyminen

Sotien ja suomettumisen ajan jälkeen lehdistöä ja päätoimittajien asemaa ovat muokanneet ainakin lehtien puoluesiteiden heikkeneminen, omistuksen keskittyminen, sanomalehtien ketjuuntuminen, 1990-luvun alun lama ja lehdistön kaupallistuminen. Kaupallistuminen oli myös yksi niistä teemoista, joista keskustelin haastattelemieni päätoimittajien kanssa. Päätoimittajien käsityksiin ja kokemuksiin kaupallistumisesta menen kuitenkin vasta luvussa 9, joka käsittelee päätoimittajien talousvastuuta ylipäättään. Tässä luvussa keskityn hahmottelemaan kaupallistumiskehitystä historiallisesta näkökulmasta.

Yksittäisissä lehdissä tapahtuvien muutosten taustalla on useimmiten laajempia yhteiskunnallisia tai mediajärjestelmään liittyviä muutoksia. Keijo Lehto toteaa väitöskirjassaan, että viimeistään laman jälkeen suomalainen lehdistöjärjestelmä siirtyi lopullisesti poliittisesta lehdistöjärjestelmä markkinavetoiseen mediajärjestelmään, jota hän kutsuu myös riskiäntyväksi mediajärjestelmäksi. Riskiäntyvällä hän viittaa siihen, että nykyään lehtiä tehdään ennen kaikkea olemassa olevan kysynnän perusteella: ei ”ylhäältä alas päin”, vaan huomioimalla lukijoiden odotukset. Sanomalehdet kartoittavat kysyntää mm. teettämällä ihmisten asenteita ja arvoja kartoittavia Risk Monitor -tutkimuksia. Lehdenteossa otetaan siis riskejä: yritetään vastata lukijoiden odotuksiin ja ennakoida tulevia trendejä. Tavoitteena on tuottaa voittoa omistajille ja pärjätä kilpailuissa ei vain toisten lehtien kanssa, vaan myös muiden viestimien kanssa. On todellakin kyse markkinavetoisesta mediajärjestelmästä, ei vain lehdistöjärjestelmästä. (Lehto 2006, 423–425).

Omistuksen keskittyminen ja sanomalehtien ketjuuntuminen ovat kääntäneet päätoimittajien katseet yhä vahvemmin toimituksesta ”ulospäin”, heidän on seurattava tiiviisti sitä, mitä koko konsernissa ja sen muissa lehdissä tapahtuu. Samalla päätoimittajien on vastattava myös erilaisista yhteistuotantosivuista ja juttuvaihdon myötä lehteen tulleista jutuista (lehtien ketjuuntumisen ja lehtiyhteistyön vaikutuksista lisää mm. alaluvussa 7.1.3). Lehtien puoluesiteiden heikkeneminen on puolestaan tuonut päätoimittajien

asemaan lisää vapautta: esimerkiksi pääkirjoitusten ei tarvitse enää mukailla minkään puolueen linjaa (aiheesta lisää luvussa 5 ja alaluvussa 7.1.1).

Lamavuosien vaikutukset päätoimittajan asemaan perustuivat pitkälti siihen, että lehtien taloudellinen kannattavuus laski. Epävarmat talousnäkymät ylipäättään näkyivät varovaisuutena lehtien sivuilla. Lamavuosina sanomalehtiä lakkautettiin, ilmoitustulot kääntyivät laskuun, levikit pienenevät, toimittajiakin vähennettiin (Tommila & Salokangas 1998, 298, 317). Varsinkin jo valmiiksi heikoilla olleet poliittiset kakkoslehdet kärsivät, asemaltaan vakaammat maakuntalehdet selvisivät lamavuosista paremmin (emt., 301). Keijo Kulhan (2002, 116) mukaan lama-aikanakin harjoitettiin itsesensuuria. Kulhan mukaan lehdistö ei kertonut koko totuutta pankkien ja yritysten vaikeuksista 1990-luvulla. Hän uskoo päättäjien saaneen tämän vuoksi liian vähän tietoa, mikä pitkitti pankkikriisiä entisestään ja vaikeutti päättäjien työtä.

Sananvapauden heikentäneiden poikkeuksellisten ajanjaksojen lisäksi yksi lehdistöä muokanneista pitkäkestoisista ilmiöistä on ollut kaupallistuminen. Lehdistön kaupallistuminen on monitulkintainen sanapari ja käsitteen määrittelyäkin vaikeampaa on sanoa, miten ja missä ilmiö näkyy. Karkeasti tiivistäen voisi kuitenkin sanoa, että kaupallistumisella tarkoitetaan voiton tavoittelun merkityksen kasvua lehdistössä eli toisin sanoen sitä, että taloudelliset kriteerit ohittavat yhä useammin journalistiset kriteerit. Kaupallistuminen voi näkyä esimerkiksi mainoksen ja jutun rajojen hämärtymisinä. Kaupallistumiskeskustelussa käy ilmi se, että lehden tekemistä ei ole koskaan mielletty pelkäksi liiketoiminnaksi, vaan varsinkin maakuntalehdet ovat myös ikään kuin kulttuurillisia instituutioita, joilla on monia muitakin tehtäviä kuin tiedon välittäminen. Lehdet koetaan esimerkiksi yhteiskunnallisiksi vaikuttajiksi ja maakunnallisen identiteetin vahvistajiksi, eikä niiden tekeminen ole ”pelkkää bisnestä”.

Journalismin etiikkaa tutkineen Jorma Mäntylän mukaan kaupallistuminen voi näkyä lehdissä esimerkiksi siten, että lehden markkinointiosastot lupaavat jollekin yritykselle positiivista julkisuutta, mikäli nämä solmivat pitkäaikaisia mainossopimuksia. Erityisen hankala tilanne voi olla pienillä paikkakunnilla, jossa on pari hallitsevaa yritystä, jotka ovat paitsi lehdelle tärkeitä ilmoittajia, niin myös uutisten lähteitä. Mäntylän mukaan huomattava osa Julkisen Sanan Neuvoston saamista kanteluista koskee nykyään piilomainontaa tai tekstimainontaa journalistisissa jutuissa. Tämä on vastoin sitä periaatetta,

jonka mukaan yleisöllä on oikeus tietää, mikä lehdessä on journalistista aineistoa, mikä mainontaa. Mainonnan ja journalistisen aineiston rajan hämärtyminen syö lehden uskottavuutta. (Mäntylä 2004, 93, 95-96).

On vaikeaa määritellä, milloin kaupallistumiskehitys alkoi. Yhtenä alkupisteenä voidaan pitää kuitenkin sitä, kun Sanomalehdenkustantajain liitto neuvoi 1920-luvulla, että lehden joka numerosta vähintään puolet on oltava ilmoituksia ja toimituksen on tyydyttävä siihen tilaan, joka jää jäljelle. Käytännössä tähän tavoitteeseen oli liki mahdoton päästä, mutta viesti oli selvä: tästä lähtien lehtien oli tosissaan pyrittävä kannattavuuteen ja ilmoitukset voivat vaikuttaa siihen, paljonko jutuille jää tilaa. Sanomalehtien poliittisuuden heiketessä tilalle tuli taloudellisen tietoisuuden lisääntyminen 1930-luvulta alkaen. (Tommila & Salokangas 1998, 209).

Monet katsovat lehtien omistuksen keskittymisen suurille mediajäteille ja lehtien ketjuuntumisen olevan seikkoja, jotka ovat vauhdittaneet tai synnyttäneet kaupallistumista. Sanomalehtien keskittymistä tutkineen Jyrki Jyrkiäisen mukaan omistuksellinen keskittyminen alkoi 1970-luvun lopulla, sitä ennen lehtikaupat olivat harvinaisia. 1980-luvulla lehtikauppoja tehtiin vilkkaasti ja maakuntalehdet alkoivat hankkia omistukseensa paikallislehtiä. Alalle tuli myös ammattimaisia sijoittajia. (Jyrkiäinen 1994, 301, 307)

Jorma Mäntylä katsoo kaupallistumiskehityksen alkaneen vasta 1980-luvulla. Kaupallistumiselle loivat pohjan yleinen julkistalouden säätelyn purku, yksityistäminen ja kilpailuttaminen sekä mediamaailmassa yleistyneet tekstimainonta, liikelahjat ja sponsorointisopimukset. (Mäntylä 2004, 97).

Kaupallistumisen historiassa 1990-luvun alun laman vaikutukset ovat ulottuneet pitkälle. Lamavuosina toimittajia jäi työttömäksi ja freelancereiden määrä kasvoi. Laman jälkeenkin suunta on pysynyt samana, vaikka taloudellista pakkoa ei olisikaan: monet lehtitalot välttävät kiinteitä kustannuksia ja ostavat yhä enemmän juttuja freelancer-toimittajilta tai viestintäyhtiöiltä. Kenties juuri lamasta säikähtäneenä lehdet ovat alkaneet pitää tiukasti kiinni ilmoittajistaan ja tämä näkyy lehdissä esimerkiksi siten, että lehtijutun ja mainoksen rajat ovat alkaneet hämärtyä. Toisaalta on muistettava kaupallistumiskehityksen vastapainoksi tai jopa innoittamana lukijat saavat yhä enemmän sijaa lehdessä (kansalaisjournalismi, tavallisten ihmisten näkyminen jutuissa) ja joissakin

viestimissä on panostettu tutkivaan journalismiin vastoin yleistä trendiä, joka ajaa lehdet tuottamaan paljon juttuja nopeasti, vaikka laatu kärsisikin. (Tommila & Salokangas 1998, 319).

5 MAAKUNTALEHTIEN HISTORIAA

Maakuntalehdet ovat maakuntakeskuksissa ilmestyviä suuria sanomalehtiä. Maakuntia pienempien talousalueiden lehtiä nimitetään puolestaan aluelehdiksi. Suurin osa maakuntalehdistä on oman maakuntansa ykkössanomalehtiä. Näin ollen maakuntalehdet ovat myös levikillä mitattuna suurin sanomalehtiryhmä. (Jyrkiäinen & Savisaari 2001, 66–67).

Suomenkielisen lehdistön nopea kasvu alkoi 1800-luvun puolivälissä, sillä Suomessa tapahtui sanomalehtien kannalta monia suotuisia yhteiskunnallisia muutoksia. Syntyi suomalaiskansallinen liike, kansa sivistyi ja vaurastui vähitellen ja ruotsinkielisen sivistyneistön rinnalle muodostui suomenkielinen sivistyneistö. Myös puoluepolitisoituminen vaikutti suotuisasti lehtien määrän kasvuun, sillä uudet poliittiset ryhmittymät ja aatteet tarvitsivat omat äänitorvensa. (Tommila 2001, 46–47).

Sanomalehdistö alkoi jo varhain jakautua valtakunnallisiin, paikallisiin ja maakunnallisiin lehtiin. Ensimmäisenä varsinaisena maakuntalehtenä voidaan pitää 1820–30-lukujen vaihteessa perustettua *Oulun Wiikko-Sanomia*. 1800-luvulla syntyi etenkin liberaalilehtiä, joista suurin osa oli ruotsinkielisiä, sekä suomenkielisiä fennomaanilehtiä, joista suuri osa oli maakuntalehtiä. Fennomaanilehdistön laajentuminen synnytti lisää ruotsinmieleisiä lehtiä, johon nuoret suomenkieliset puolestaan vastasivat perustamalla nuorsuomalaisia lehtiä 1800-luvun lopulla. Niin sanottu työväenlehdistö syntyi 1900-luvun alussa ja vahvistui etenkin vuoden 1905 suurlakon jälkeisinä vuosina. Maalaisliiton ensimmäiset omat lehdet syntyivät puolestaan 1910–1920-luvulla. Suomen itsenäistyminen vuonna 1917 mullisti puoluekenttää ja näin ollen myös poliittista lehdistöä. Vanha- ja nuorsuomalaiset puolueet lehtineen jakautuivat kokoomuslaisiksi ja edistymismielisiksi, työväenlehdistö sosiaalidemokraattisiksi ja kommunistisiksi. Syntyi myös äärioikeistolaisia ja kommunistisia lehtiä, joista viimeksi mainitut tosin kiellettiin 1930-luvulla. (Tommila 2001, 47–49).

Maakuntalehtien puoluesidonnaisuus näkyi ensinnäkin lehtien omistuspohjassa, sillä laajan omistuspohjan ajateltiin tukevan puoluesidonnaisuutta. Lähinnä yhden henkilön tai suvun omistamat lehdet kuten *Helsingin Sanomat*, *Turun Sanomat* ja *Etelä-Suomen Sanomat* ovat tyypillisesti pyrkineet enemmän puolueettomuuteen kuin laajapohjai-

semmin omistetut lehdet. Työväenliikkeen lehtien omistajiksi pyrittiin saamaan työväenyhdistyksiä, jolloin lehdet olivat osa puolueorganisaatiota. Porvarilliset kokoomuksen ja edistyspuolueen lehdet olivat niin ikään tiivistä sidoksissa puolueisiin 1920–1930-luvulla. Tämä puolestaan näkyi mm. siten, että puolue pystyi puuttumaan päätoimittajanimityksiin. Puoluekentän kaikilla laidoilla oli täysin tavanomaista, että lehtien toimituksissa ja lehtiyhtiön hallituksissa vaikuttivat samat henkilöt, jotka olivat myös mukana puolueen toiminnassa joko valtakunnallisesti tai piiritasolla. Tämä koski myös päätoimittajia, jotka saattoivat työnsä ohessa olla mukana vaikkapa kunnallispolitiikassa. (Pihlajasaari 1996, 58; Tommila 2001, 50–51).

Toisen maailmansodan jälkeen elettiin maakuntalehtien kulta-aikaa kovasta kilpailusta huolimatta. Osa maakunnallisista lehdistä nousi selvästi maakuntansa ykköslehdiksi ja johtavien maakuntalehtien peittoprosentti lähenteli sataa. Kaikki johtavat maakuntalehdet olivat Kotkassa ilmestynyttä *Eteenpäin* -lehteä lukuun ottamatta porvarillisia. Toisaalta samaan aikaan lehtien puoluesidonnaisuus heikkeni ja jotkut lehdet repäisivät itsensä täysin irti puoluepolitiikasta voidakseen tavoitella laajempaa lukijakuntaa. (Tommila 2001, 51).

1950-luvulla alkanut puoluesiteiden löystyminen tai katkeaminen sai yhä useamman suomalaisen ryhtymään maakuntalehden lukijaksi. Lukijamäärien kasvua ei estänyt edes se, että moni lehti oli virallisesti yhä puolueen äänenkannattaja tai sai puoluepoliittisin perustein myönnettyä lehdistötukea. Puolueettomaksi siirryttyään sillä lehdet noudattivat kuitenkin ensisijaisesti ”omaa politiikkaansa” ja yhteydet puolueisiin olivat lähinnä muodolliset. Puoluekytkösten sijaan lehden valintaan alkoi vaikuttaa se, mikä lehti tarjosi mielenkiintoisimmat uutiset ja se, kuinka lehti toimi oman maakuntansa ja sen asukkaiden äänenä. (Pihlajasaari 1996, 274).

Pohjalaisen, Satakunnan Kansan, Aamulehden, Savon Sanomien ja Keski-suomalaisen sitoutumattomuusprosessia pro gradussaan tutkineen Jouni Pihlajasaaren mukaan omistuspohjaltaan suppeammissa maakuntalehdissä sitoutumattomuus hyväksyttiin 1950–1960-luvuilla. Laajapohjaisesti omistettujen maakuntalehtien hallintoelimissä ajatuksen totuttelu vei kauemmin, moni muuttui sitoutumattomaksi vasta 1980-luvulla tai 1990-luvun alkuvuosina. Sitoutumattomuus oli ajan hengen mukaista, sillä ihmiset olivat vieraantuneet politiikasta ja puolueiden merkitys ylipäätään vähentynyt. Puoluesi-

donnaisuus alettiin seikaksi, joka söi lehtien luotettavuutta. Sitoutumattomuusaatteen läpiviejinä maakuntalehdissä toimivat usein päätoimittajat, omistajilla kun ei ollut niin suurta tarvetta muuttaa lehden linjaa. Toisaalta Pihlajasaari muistuttaa, että sitoutumattomuutta kohti oli käytännössä menty jo jonkin aikaa, joten toimituksen työn kannalta sitoutumattomuusjulistukset eivät aiheuttaneet suuria muutoksia. Pihlajasaari painottaa kuitenkin sitä, että sitoutumattomuus ymmärrettiin eri lehdissä hieman eri tavalla: esimerkiksi *Aamulehdessä* sillä tarkoitettiin nimen omaa puoluesiteen puuttumista, kun taas *Savon Sanomissa* ja *Keskisuomalaisessa* riippumattomuus tarkoitti myös riippumattomuutta taloudellisista ja yhteiskunnallisista sidosryhmistä, ei vain puolueista. (Pihlajasaari 1996, 277–278).

Maakuntalehtien irtautuminen puolueista oli pitkä prosessi, esimerkiksi Kemissä ilmestynyt *Pohjolan Sanomat* julistautui riippumattomaksi vasta vuonna 2001 (Jyrkiäinen & Savisaari 2001, 71). Vahvan maakuntalehdistön kannalta se oli kuitenkin varmastikin välttämätöntä, lisäsi uutisten luotettavuutta ja sai yhä useamman tilaamaan lehden. Vaikka maakuntalehtien tulevaisuudesta ollaan aika ajoin huolissaan ja varsinkin nuorten aikuisten halukkuutta tilata maakuntalehti epäillään osittain ihan syystäkin, maakuntalehdillä on yhä vankka asema Suomen mediamaisemassa. Maakuntalehdet ovat myös ”turvanneet selustaansa” huonompien aikojen varalle, jotka saattaisivat äkkiä vähentää tilaajien tai ilmoitusten määrää. Suomalaiset lehtikustantamot ovat 1980-luvulta alkaen yhdistyneet mm. sähköistä viestintää tarjoavien yritysten kanssa ja muuttuneet osaksi suuria viestintäkonserneja, joilla voi olla kustannustoiminnan lisäksi esimerkiksi omia tv- ja radiokanavia tai muuta liiketoimintaa (Jyrkiäinen & Savisaari 2001, 71).

Toisaalta maakuntalehdillä ei ole varaa tuodittautua hyvään asemaansa, sillä kilpailu media-alalla on kovaa ja ihmisten mediankäyttötavat muuttuvat jatkuvasti. Sanomalehden kustantaminen on myös hyvin herkkä kaikille yhteiskunnallisille muutoksille ja talouden heilahteluille kuten 1990-luvun lamakin osoitti: kun taloudellinen tilanne on tiukka, ihmiset helposti luopuvat lehtitilauksesta ja käyttävät rahansa muuhun. Nykyisten lukijoiden säilyttämisen ja uusien lukijasukupolvien saamisen lisäksi maakuntalehtien nykyisiä ja tulevia haasteita ovat mm. lehtien ketjuuntumisen vaikutukset, uusmediapalvelut ja toisaalta myös maakuntien säilyminen elinvoimaisena ylipäätään.

5.1 Tutkimuksessa mukana olleet maakuntalehdet

Jotta haastattelemieni päätoimittajien työympäristö hahmottuisi paremmin, kerron tiivistetysti joitakin perustietoja tutkimuksessa mukana olleista lehdistä: perustamisvuoden, aatteellisen taustan, ilmestymispaikkakunnan, nykyisen levikin. Kaikki tutkimuksessa mukana olevat maakuntalehdet ilmestyvät seitsemän kertaa viikossa. Toisena yhdistävänä tekijänä mainittakoon se, että kaikki tutkimuksessa mukana olleet lehdet kuuluvat Kärkimediaan, joka on 34 suomalaisten sanomalehden omistama yhteistyöorganisaatio ja ilmoitusmyyntikanava¹. *Ilkan*, *Keskipohjanmaan*, *Karjalaisen* ja *Savon Sanomien* omistajayhtiöt ovat lisäksi mukana Arena Parters Oy:ssä, joka on maakuntalehtien yhteinen sähköisen liiketoiminnan kehitysyhtiö ja mobiilipalveluita tuottava yritys (www.arenapartners.fi/jetspeed/portal/AP_showpage.psml, 14.11.2007).

5.2 Ilkan ja Maalaisliiton/Keskustan yhteen kietoutuva historia

Ilkan historia on myötäillyt maalaisliiton historiaa enemmän kuin muiden puolueeseen kytköksissä olleiden maakuntalehtien (Salminen 1988, 200). *Ilkan* taival alkoi Vaasassa hengeltään nuorsuomalaisena lehtenä vuonna 1906, perustajanaan ”nuorsuomalainen maalaisliittolainen” Santeri Alkio (Hokkanen 2006, 12–15). Maalaisliittoa ei tuolloin ollut vielä olemassa, vaan ensimmäinen merkittävä askel kohti sen syntyä otettiin syyskuussa 1906 kun Alkio aatetovereineen perusti Etelä-Pohjanmaa nuorsuomalaisen maalaisliiton (EPNM), jota Alkio kuitenkin piti tuolloin enemmänkin eduskuntavaaleja varten perustettuna ryhmittymänä kuin varsinaisena puolueena (Hokkanen 2006, 19–20). Samaan aikaan Pohjois-Suomessa syntyi toinen maaseudun väestön asiaa ajanut puolue Suomen Maalaisväen Liitto (SML), joka toisaalta oli EPNM:n kilpailija etenkin Pohjois-Suomessa, toisaalta houkutteli näitä kahta samanlaista puoluetta yhdistymään (emt. 2006, 20–21). Aluksi yhdistyminen ei EPNM:n riveissä herättänyt kannatusta, mutta lopulta Santeri Alkio itse liittyi Maalaisväen liittoon vuonna 1907 ja puolueet yhdistyivät seuraavana vuonna eli 1908 (emt. 2006, 23–24).

Ilkka kävi monta vuosikymmentä välillä varsin röyhkeätäkin kilpailua lukijoista *Vaasa*-lehden kanssa, ollen välillä niin pahasti alakynnessä että koko lehden tulevaisuus tuntui epävarmalta. Osittain lehtikilpailun, osittain Seinäjoen kasvun ja kehittymisen vuoksi

Ilkka muutti Vaasasta Seinäjoelle vuonna 1962, mikä ei heti aluksi tuottanut toivottua lukijamäärän kasvua, mutta osoittautui pitkällä tähtäimellä järkeväksi ratkaisuksi. La-keuden lehtisodaksikin kutsuttu kiivas kilpailu *Vaasa*-lehden kanssa päättyi kuitenkin vasta vuonna 1992, jolloin *Ilkka* osti kilpailijansa. (Hokkanen 2006, 49–59, 130, 155–158).

Poliittisesti sitoutumaton lehti *Ilkasta* tuli verrattain myöhään, vasta 1997 kun muutkin maakuntalehdet olivat jo tavalla tai toisella irrottautuneet puoluesiteistään (Hokkanen 2006, 522). Tämä päätös tarkoitti käytännössä enemmänkin riippumattomuutta Keskustan politiikasta tai yksittäisistä päätöksistä kuin täydellistä puolueettomuutta, sillä Kari Hokkasen johtama *Ilkka* tahtoi yhä pitää kiinni aatteellisesta perinnöstä ja keskustalaisesta hengestä (emt., 523–524). Virallinen irrottautuminen Keskustasta ei myöskään ole vienyt *Ilkalta* tai Kari Hokkaselta mainetta keskustalaisena vaikuttajana, onhan lehti tukenut mm. Keskustan Kyösti Virrankosken valintaa EU-parlamenttiin (esim. Hokkanen 2006, 521).

Nykyään *Ilkka* on osa Ilkka-yhtymä -viestintäkonsernia, johon kuuluu myös mm. Vaasassa ilmestyvä maakuntalehti *Pohjalainen* sekä useita paikallislehtiä. Lehden levikki on noin 55 000 ja lukijamäärä 139 000.¹

5.3 Muut Maalaisliittoon kytköksissä olleet lehdet: Keskisuomalainen, Savon Sanomat, Keskipohjanmaa

Jyväskylässä ilmestyvä *Keskisuomalainen* ilmestyi ensi kerran vuonna 1871 nimellä *Keski-Suomi*. Lehden perusti ja sen ensimmäisenä päätoimittajana toimi Heikki Fabian Helminen. Lehden tarkoituksena oli julkaista uutisia ja ilmoituksia ja edistää suomalaisuuspyrkimyksiä. Kirjailija Juhani Ahon tultua lehden päätoimittajaksi 1885 lehden linja muuttui nuorsuomalaiseksi. Vuonna 1917 nuorsuomalainen *Keski-Suomi* päätti kuitenkin yhdistyä vanhasuomalaisen *Suomalaisen* kanssa ja nimi vaihtui *Keskisuomalaiseksi*. Lehdestä tuli joksikin aikaa nuorsuomalaisuuteen nojaavan edistyspuolueen äänenkannattaja. Vuonna 1932 *Keskisuomalainen* kuitenkin myytiin Keskimaa Oy:lle, jo-

---

¹ http://www.ilkka-yhtyma.fi/web/yhtyma/web_yhtyma.nsf, www.ilkka.fi, 14.11.2007

ka puolestaan tuki maalaisliittolaista sanomalehteä, *Saarijärven Paavo*. Näin ollen *Keskisuomalaisesta* tuli Maalaisliiton (myöh. Keskusta) äänenkannattaja, joka julistautui sitoutumattomaksi vuonna 1986. Nykyään lehti on osa Keskisuomalainen Oyj-viestintäkonsernia, johon kuuluvat *Keskisuomalaisen* lisäksi mm. Savon Sanomat Oy ja Suur-Jyväskylän Lehti Oy. *Keskisuomalaisen* levikki vuonna 2006 oli noin 74 700 ja lukijamäärä noin 186 000. (www.keskisuomalainen.fi, 31.10.2007).

Kuopiolainen *Savon Sanomat* perustettiin vuonna 1907. Lehti oli aluksi tiivistä sidoksissa Maalaisliittoon: idea lehden perustamisesta oli syntynyt Maalaisliiton piirihallinnossa ja alkuaikojen päätoimittaja ja lehtiyhtiön muut johtohahmot olivat maalaisliittolaisia. 1910-luvulla lehti oli niin vahvasti puoluelehti, että lehden toimituksen sanotaan jopa ikään kuin korvanneen "uuvahtaneen piirikoneiston". (Aalto, Ekman-Salokangas, Salokangas 1988, 10).

Sitoutumattomaksi *Savon Sanomat* muuttui vasta Tapani Lepolan tullessa päätoimittajaksi vuonna 1991 (<http://savonsanomat.fi/100v/juhlalehti/mobile/3828596.htm>, 6.11.2007). Nykyään lehden levikki on noin 64 000 ja lukijamäärä 170 000 (<http://www.keskisuomalainen.fi/web/index.php?id=101>, 6.11.2007).

Kokkolassa ilmestyvä *Keskipohjanmaa* on perustettu vuonna 1917, vuoteen 1936 lehden nimi tosin kirjoitettiin *Keski-Pohjanmaa* (Tommila & Salokangas 1998, 146). Aluksi lehti oli Keskustan äänenkannattaja, lehden perustajiin kuului ja ensimmäisenä päätoimittajana toimi mm. maatalousneuvoksena ja poliitikkona tunnettu Viljami Kalliokoski. Muista keskustalaisista lehdistä poiketen lehteä tilasivat myös ruotsinkieliset. (Perko 1988, 108; Salminen 1988, 190–199).

Nykyään *Keskipohjanmaa* on osa Keski-Pohjanmaan Kirjapaino Oy:tä, kuten myös ryhmä paikallislehtiä sekä grafiikka- ja viestintäpalveluyritys Art-Print. Vuonna 2006 *Keskipohjanmaan* levikki oli noin 28 000 ja lukijamäärä 78 000. (http://konserni.kpk.fi/kpk.asp?page_id=104&luokka_id=2&main=2, 7.11.2007).

5.4 Edistyspuolueen ja nuorsuomalaisten äänenkannattaja Länsi-Savo

Länsi-Savon kotipaikka on Mikkeliissä ja se on historiansa aikana vaihtanut nimeään useampaankin otteeseen. Tämän alkujaan nuorsuomalaisen, *Suomeksi* nimetyn lehden perusti uskonnon ja suomen kielen lehtori Jaakko Päivärinta vuonna 1888. Toimittajien vaihduttua 1893 lehti vaihtoi nimensä *Mikkeliksi* ja alkoi panostaa yhä enemmän ja enemmän paikallisuuteen. Vuonna 1906 nuorsuomalaiset tahtoivat ottaa lehdestä entistä vankemman otteen ja lehti myytiin kirjapainon omistaja, kustantaja O.B. Blomfeltiltä nuorsuomalaisten perustamalle Osuuskunta Mikkelifille. Nimi vaihtui taas, tällä kertaa *Suur-Savoksi*. Syksyllä 1917 lehdestä tuli kansanpuolueen kannattaja ja lehti vaihtoi nimensä nykyiseksi *Länsi-Savoksi*. Vuoden 1918 tapahtumat kuten hallitusmuotokeskustelu ja puoluekentän myllerrys saivat lehden kuitenkin kääntymään edistyspuolueen puolestapuhujaksi. Puoluesidonnaisuudestaan lehti luopui 1951, jolloin myös edistyspuolue lakkautettiin. Nykyään *Länsi-Savo* on osa Länsi-Savo Oy -viestintäkonsernia, johon kuuluu myös mm. useita paikallislehtiä ja -radioita. Yhtiön suurimpia omistajia on mikkelifäinen Tikan suku. Vuonna 2006 lehden levikki oli noin 26 000 ja lukijamäärä 64 000. ²

5.5 Kokoomustaustainen Karjalainen

Karjalainen perustettiin *Karjalatar* -nimellä Joensuussa vuonna 1874 ja sitä kustansi Joensuun kirjapaino Oy. Vuonna 1918 Joensuun kirjapaino yhdistyi Pohjois-Karjalan kirjapaino Oyj:n kanssa, joka kustansi *Pohjois-Karjala* ja *Karjalan Sanomat* -lehtiä. Kirjapainon nimeksi jäi Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy ja vuodesta 1919 lehti alkoi ilmestyä nimellä *Karjalainen*. Lehdestä tuli tuolloin Kokoomuksen äänenkannattaja, puolueiteistään lehti irrottautui vasta vuonna 1995. Lehti on osa Väli-Suomen media Oy:tä ja se julkaisee yhteistä Sunnuntaisuomalainen -sivustoa *Savon Sanomien*, *Keskisuomalaisen*, *Ilkan* ja *Pohjalaisen* kanssa. *Karjalaisen* suurimpia omistajia on joensuulainen Laakkosen suku, joka tunnetaan myös autokaupoistaan. *Karjalaisen* levikki on nykyään

---

²

http://www.mikkeli.fi/fi/sisalto/03_mikkeli_tieto/02_historia/07_kulttuurihistoriaa/01_mikkelin_sanomalehdiston_historiaa_seka_www.lansi-savo.fi, 7.11 2007.

noin 47 000. (<http://www.pkkoyj.com/pkkoyj/index.html> sekä www.karjalainen.fi 7.11.2007).

5.6 Hämeen Sanomat tasapainoili Kokoomuksen ja IKL:n välillä

Hämeen Sanomien ensimmäinen numero ilmestyi Hämeenlinnassa vuonna 1878, säännöllisesti lehti alkoi ilmestyä vuotta myöhemmin. Lehden julkaisijana toimi aluksi perustaja ja ensimmäinen päätoimittaja, lehtori Kaarlo Blomstedt. Vuonna 1882 perustettiin Hämeen Sanomat Oy. Nykyään lehti on osa Aina Group Oyj-konsernia (entinen Hämeen Puhelin Oy), jolla on kaksi toimialaa, media ja ICT. Yhtiöön kuuluu mm. kaksi kaupunkilehteä, jakeluyhtiö ja radiokanava. Vuonna 2006 *Hämeen Sanomien* levikki oli noin 29 000 ja lukijamäärä 81 000. (<http://www.hameensanomat.fi/categoryarticle.jsp?category=91>, 7.11.2007).

Hämeen Sanomien aatteellista historiaa on mahdotonta kuvata muutamalla sanalla, sillä lehti on ollut poliittisen sitoutuneisuutensa puolesta hyvin ailahtelevainen ja vaihtanut päätoimittajaakin tiuhaan tahtiin. Historiansa alussa *Hämeen Sanomat* oli kokoomuslainen, mutta muuttui myöhemmin IKL:n (oikeistoradikaali Isänmaallinen kansanliike) äänenkannattajaksi. *Hämeen Sanomat* irtautui kuitenkin IKL:stä vuonna 1938, kun kansanliike alkoi menettää kannatustaan ja sisäministeriö tahtoi lakkauttaa IKL:n lehdet. Tästä huolimatta *Hämeen Sanomat* sai jatkaa, sillä se erotti päätoimittajansa Aarne Kauhtion, vaihtoi yhtiön hallituksen IKL-mieliset jäsenet toisiin ja siirtyi uudestaan Kokoomuksen äänenkannattajaksi. Pian tämän jälkeen toimitukseen kiiri kuitenkin tieto, että Helsingin raastuvanoikeudessa kumottiin sisäministeriön antama määräys IKL:n lehtien lakkauttamisesta. Näin ollen uudeksi päätoimittajaksi toimitussihteerin tehtävästä nimitetty Mauri Kittelä päätti erota oltuaan Hämeen Sanomien päätoimittajana vain kolme päivää ja Kauhtio sai palata tehtäväänsä. Joulukuussa 1938 *Hämeen Sanomat* julistautui jälleen IKL:n kannattajaksi, mutta vain hetkeksi: lehden uusi kokoomusmielinen hallitus tahtoi Aarne Kauhtiosta eroon ja valitsi tilalle kokoomusmielisen Arvi Tapiolan. Tapiola piti lehden kokoomushenkisenä aina vuoteen 1941 asti, kunnes kansallissosialismin nousu Saksassa herätti IKL:n Suomessa uuteen nousuun. Tämän seurauksena *Hämeen Sanomien* ylimääräinen yhtiökokous vaihtoi hallituksen jälleen kokoomusta suosivasta IKL-mieliseksi, erotti Tapiolan päätoimittajan tehtävästä ja kutsui

Aarne Kauhtion kolmannen kerran päätoimittajaksi. IKL-mielisyydestään huolimatta hallitus päätti kuitenkin julistaa lehden sitoutumattomaksi porvarilliseksi lehdeksi. Sitoutumattomuudesta huolimatta IKL-kytkös kummitteli kuitenkin päätoimittaja Kauhtion kirjoituksissa ja koko jatkosodan (1941–1944) ajan lehden kannanotot noudattelivat IKL:n linjaa. Jatkosodan päätyttyä päättyi myös Aarne Kauhtion päätoimittajakausi *Hämeen Sanomissa*. Päätoimittajien kierrätys jatkui, sillä päätoimittajaksi valittiin toistamiseen Mauri Kittelä, jonka kautena vuonna 1944 lehti julistautui sitoutumattomaksi. Kittelän päätoimittajakausi kesti vuoteen 1951 asti. (Perko 1988, 112–118).

5.7 Edistyspuoluetaustainen Etelä-Suomen Sanomat

Lahdessa toimitettavan *Etelä-Suomen Sanomien* tarina sai alkunsa vuonna 1900, kun *Lahden Lehti* perustettiin. *Lahden Lehden* työn jatkajaksi perustettiin *Lahden Sanomat* vuonna 1909, joka ilmestyi säännöllisesti vuosina 1910–1913. Vuonna 1914 lehti ilmestyi ensi kerran *Etelä-Suomen Sanomat* -nimellä, samana vuonna perustettiin myös Lahden Sanomain Kirjapaino Oy sekä Etelä-Suomen Sanomain Kirjapaino Osakeyhtiö (vuodesta 1940 Esan Kirjapaino Oy). Poliittiselta kannalta lehti oli edistyspuolueen äänenkannattaja, mutta muuttui sitoutumattomaksi vuonna 1951. (http://esakonserni.fi/esa-konserni/tekstisivu.tmpl?sivu_id=77, 12.11.2007; Salminen 1988, 160–162; Löyttyniemi 1988, 348–349).

Etelä-Suomen Sanomat on osa Top Press Oy -emoyhtiötä, johon kuuluu useita eri tytäryhtiöitä kuten *Etelä-Suomen Sanomia* julkaiseva Esan Kirjapaino Oy. Lehtitoiminnan lisäksi konsernin liiketoimintaa kuuluu mm. muita painopalveluita, paikallisradio sekä kiinteistötoimintaa. *Etelä-Suomen Sanomien* levikki on noin 60 000 ja lukijamäärä 136 000. Suurimman osan lehdestä omistaa Kivekkään suku. (www.ess.fi, 12.11.2007).

6 TUTKIMUKSESSA MUKANA OLEVAT PÄÄTOIMITTAJAT

Haastattelin tutkimukseeni kahdeksaa päätoimittajaa, eri puolilta Suomea ja erilaisista konserneista: Erkki Laatikaista *Keskisuomalaisesta*, Jari Tourusta *Savon Sanomista*, Lassi Jaakkolaa *Keskipohjanmaasta*, Kari Väisästä *Hämeen Sanomista*, Heikki Hakalaa *Etelä-Suomen Sanomista*, Pekka Mervolaa *Karjalaisesta*, Kari Hokkasta *Ilkasta* ja Tapio Honkamaata *Länsi-Savosta*. Haastateltavina oli siis niin vanhoja konkareita kuin uusia tulokkaitakin, toimitusjohtaja-päätoimittajia ja ns. tavallisia päätoimittajia. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala oli ainoa haastateltava, jonka johtamassa lehdessä olin työskennellyt. Kaikki päätoimittajat suostuivat mielellään haastateltaviksi. Vain yksi niistä päätoimittajista, jota alun perin ajattelin haastatella, kieltäytyi. Hän oli juuri palannut pitkältä sairauslomalta ja oli kiireinen rästiin jääneiden töiden vuoksi.

Tein kaikki haastattelut kasvotusten kunkin haastateltavan työpaikalla. Haastattelut ajoittuivat viikoille 16–18 keväällä 2007. Haastattelut sujuivat mielestäni hyvin, päätoimittajat puhuivat yllättävän suoraan ja avoimesti, eikä minulle jäänyt sellaista vaikutelmaa, että he olisivat yrittäneet kaunistella asioita. Arkisesta työstä kertominen oli luonnollisesti haastateltaville kaikista helpointa, vaikeampaa oli vastata sellaisiin kysymyksiin, jotka vaativat oman työn tarkastelua ulkopuolisin silmin kuten kysymykset päätoimittajasta johtajana ja päätoimittajan vallasta.

Suomalaisessa maakuntalehdissä tapahtuu parhaillaan paljon muutoksia ja monia päätoimittajia on jäänyt tai on lähivuosina jäämässä eläkkeelle. Nopea muutostahti näkyi myös tätä tutkimusta tehdessäni. Osa muutoksista oli odotettuja, osa tuli yllätyksenä. *Ilkan* Kari Hokkanen oli haastattelupäivänä 19.4.2007 odotetusti jo tekemässä vähitellen tilaa seuraajalleen Matti Kalliokoskelle. Kalliokoski työskenteli tuolloin talossa osaaikaisesti ja kokopäiväisesti elokuusta 2007 alkaen. Vastaavaksi päätoimittajaksi hän siirtyi vuoden 2008 alussa Hokkasen jäädessä eläkkeelle. *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen puolestaan valittiin toukokuussa 2007 eli noin kuukausi haastattelun tekemisen jälkeen Taloudellisen Tiedotustoimiston toimitusjohtajaksi. En tiennyt tästä työpaikanvaihdoksesta haastattelua tehdessäni, eikä tiennyt vielä Väisänenkään. Hänen seuraajanaan *Hämeen Sanomissa* aloitti lokakuussa 2007 Pauli Uusi-Kilponen. Maaliskuun

2008 alussa julkaistiin tieto siitä, että *Karjalaisen* Pekka Mervola on valittu Erkki Laatikaisen seuraajaksi *Keskisuomalaiseen*. Mervola aloittaa *Keskisuomalaisessa* 1. heinäkuuta 2008 ja siirtyy lehden vastaavaksi päätoimittajaksi ja toimitusjohtajaksi 1. syyskuuta 2008. Erkki Laatikainen jää eläkkeelle 31.1.2009 ja toimii viimeiset kuukautensa *Keskisuomalaisessa* konsultatiivisissa tehtävissä. Mervolan seuraajaksi valittiin *Karjalaisen* toimituspäällikkö Pasi Koivumaa (*Keskisuomalainen* 4.3.2008).

6.1 Koulutustausta ja urakehitys

Ennen haastattelujen tekoa lähetin haastateltaville sähköpostin, jossa pyysin heitä kertomaan hieman taustatietoja itsestään (ks. liite 1). Erityisesti minua kiinnosti päätoimittajien koulutustausta ja urakehitys, se mitä he olivat tehneet ennen päätoimittajuutta. Tulokset olivat yllättäviä ja osoittivat, että päätoimittajiksi on tultu hyvin erilaisista taustoista ja erilaisia reittejä.

Tutkimuksessa mukana olleet päätoimittajat olivat haastatteluita tehdessäni iältään 42–64-vuotiaita, joukon nuorimpana *Karjalaisen* Pekka Mervola ja vanhimpana *Ilkan* Kari Hokkanen. Se kauanko haastateltavat olivat olleet nykyisessä työssään vaihteli vajaasta viidestä kuukaudesta (*Savon Sanomien* Jari Tourunen) aina 32 vuoteen (*Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen). Jari Tourusen lisäksi vain vähän aikaa tehtävässään olleita olivat myös *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa, joka aloitti lehden vastaavana päätoimittajana lokakuussa 2006 sekä *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen, joka oli aloittanut tehtävässään elokuussa 2006. Erkki Laatikaisen lisäksi varsin pitkällä kaudella joukosta erottui Kari Hokkanen, joka oli aloittanut tehtävässään vuonna 1980, 27 vuotta sitten.

Laatikainen ja Hokkanen olivat siis päätoimittajiksi tullessaan moniin muihin verrattuna nuoria, Laatikainen vasta 29-vuotias ja Hokkanen 37-vuotias. Päätoimittajien ikäkaumaa ja ”virkaikiä” katsoessa voi päätellä, että Laatikaisen ja Hokkasen tapaisiin noin kolmenkymmenen vuoden päätoimittajakausiin eivät nuoremman sukupolven toimittajat todennäköisesti enää yllä. Toisaalta pitää muistaa, että Hokkanen ja Laatikainen ovat myös historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna poikkeuksellisen pitkään samassa tehtävässä toimineita: *Journalisti*-lehden (17/2006) tekemän laskelman mukaan maakuntalehtien päätoimittajien kaudet ovat keskimäärin kestäneet 12 vuotta. Nykyään maakuntalehtien päätoimittajiksi valitaan kuitenkin mieluiten kokeneempia, noin 40–50-

vuotiaita toimittajia. Iän ja kokemuksen arvostuksen lisäksi päätoimittajien nopeutuvaan vaihtuvuuteen vaikuttanee myös se, että ihmiset tuntuvat vaihtavan työpaikkaa ja yritykset johtajaa nykyään yhä useammin. Toisaalta ainakaan *Ilkassa* pitkät päätoimittajakaudet eivät välttämättä jää vielä historiaan, sillä Kari Hokkasen seuraajaksi valittiin varsin nuori jatkaja, valintahetkellä 36-vuotias Matti Kalliokoski.

Suomen lehdistön historia -teossarjan kolmannessa osassa (Salminen 1988, 267) esitetään Lehtimiesten koulutuskomitean keräämä tilasto vuodelta 1969, joka kertoo erilaisten toimittajien koulutustaustasta. Taulukon perusteella näyttää siltä, että vielä tuolloin korkeakoulututkinto oli hyvä ponnahduslauta päätoimittajan tai toimituspäällikön asemaan, muut toimittajat kun olivat heihin verrattuna huomattavasti vähemmän koulutettuja. Toisaalta toimitusten ylimmän johdon koulutustasokaan ei vielä 1960–1970-lukujen taitteessa ollut päätä huimaava: 26 prosentilla toimituksen ylimmästä johdosta oli akateeminen loppututkinto ja uutistoimittajien joukossa vastaava luku oli vain 9 prosenttia. Nykyään päätoimittajat ovat kohtuullisen pitkälle kouluttautuneita, mutta ero muuhun toimittajakuntaan on kaventunut toimittajien yleisen koulutustason nousun myötä. Suomen Journalistiliiton vuonna 2006 kokoaman tilaston perusteella kaikista työelämässä olevista toimittajista noin 16 prosentilla on journalistiikan alan korkeakoulututkinto ja muu korkeakoulututkinto noin 31 prosentilla.³

Kaikilla haastateltavilla oli takanaan yliopisto-opintoja, pääaineina historiaa, kirjallisuutta, journalistiikkaa. Opintonsa Helsingin yliopistossa kesken jättänyttä *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalaa lukuun ottamatta kaikki olivat suorittaneet korkeakoulututkinnon. Kari Väisänen oli suorittanut kandidaatin tutkinnon, Erkki Laatikainen, Jari Tourunen, Tapio Honkamaa ja Lassi Jaakkola ovat maistereita. Tohtoriksi väitelleitä päätoimittajajoukossa oli kaksi, *Karjalaisen* Pekka Mervola ja *Ilkan* Kari Hokkanen. Osa päätoimittajista oli myös täydentänyt ammatillista osaamistaan myöhemmin suorittamalla johtamiseen liittyviä opintoja ja kursseja: esimerkiksi *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa oli suorittanut MBA-tutkinnon, *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen mm. liiketaloudellisen johtamiskoulutuksen Helsingin kauppakorkeakoulussa.

---

³<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/liitto/jasenet/koulutus.htx>, 23.1.2007

Haastateltavien työuria ennen päätoimittajan saappaisiin astumista voisi kuvailla monipuolisiksi. Työpaikat ja työtehtävät ovat vaihtuneet useaan otteeseen ja ansioluetteloissa on maakuntalehtien lisäksi mm. järjestö-, erikois- ja iltapäivälehtiä. Osa haastatelluista on edennyt askel askeleelta toimitusharjoittelijasta uutistoimittajaksi ja siitä esimiestehtävien (uutispäällikkö, toimituspäällikkö, osaston esimies...) kautta kohti päätoimittajan asemaa. Osa on tehnyt välillä jotakin muuta kuin journalistista työtä, esimerkkeinä tästä mainittakoon vaikkapa Erkki Laatikaisen toimiminen maaherran avustajana ja Kari Väisäsen pesti ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen erityisavustajana. Taustansa puolesta joukosta erottuu historian tohtori, professori Kari Hokkanen, joka valittiin *Ilkan* päätoimittajaksi ilman varsinaista journalistista taustaa, Alkio-opiston rehtorin virasta. Hokkanen oli toki kirjoittanut useita historiaa käsitteleviä kirjoja, mutta lehtikirjoittamisesta hänelle oli kokemusta vain *Ilkkaan* ja *Keskisuomalaiseen* kirjoittamiensa mielipidekirjoitusten ja kolumnien verran (Hokkanen & Kangas 2006, 375). Hokkaseen valintaan vaikutti kuitenkin se, että *Ilkassa* haluttiin turvata keskustalaisen linjan säilyminen.

Lähes kaikki haastateltavat olivat ensimmäistä kertaa työuransa aikana maakuntalehden päätoimittajan tehtävässä. Ainoastaan Kari Väisäselle maakuntalehden ykköspaikka on ennestään tuttu, sillä hän toimi *Etelä-Saimaan* päätoimittajana vuosina 1992–1996. Tämän lisäksi hän on työskennellyt STT:n päätoimittaja-toimitusjohtajana. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalalle uutistoimiston luotsaaminen oli niin ikään tuttua, sillä hän oli työskennellyt Lehdistön Sanomapalvelu LSP:n päätoimittajana. Erkki Laatikainen puolestaan oli aikanaan seurannut päätoimittajan työtehtävää aitiopaikalta, sillä hän toimi *Keskisuomalaisen* varapäätoimittajana ennen vastaavaksi päätoimittajaksi siirtymistään.

Maakuntalehdissä on totuttu näkemään myös sellaisia päätoimittajia, joilla ei ole varsinaista toimittajataustaa, vaan he ovat luoneet uraa esimerkiksi yliopistomaailmassa tai politiikassa. Haastattelemani päätoimittajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että vaikka hyväksi päätoimittajaksi voikin periaatteessa tulla kuka tahansa hyvän yleissivistyksen ja työkokemuksen hankkinut henkilö, toimittajatausta on aina ehdottomasti paras tausta päätoimittajalle. *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola antoi päätoimittajille tarkempiakin kriteereitä. Hän toivoi, että jokainen päätoimittaja hallitsisi hyvin journalistien eettisen ohjeet, lainsäädännölliset perusasiat (lähinnä julkaisemiseen ja julkisuuteen liittyvät asi-

at) sekä ymmärtäisi jotakin taloushallinnosta, vaikka ei olisikaan päätoimittajuuden ohella myös toimitusjohtaja.

Haastatellut päätoimittajat näkivät journalistikokemuksen tärkeänä ensinnäkin siksi, että toimitusta on vaikea johtaa, ellei tunne lehdenteon prosessia läpikotaisin. Vielä enemmän painoarvoa on kuitenkin sillä, että päätoimittajan paikalle ilman journalistitaustaa tulevan henkilön voi olla hyvin vaikea olla alaiustensa silmissä uskottava. *Savon Sanomien* Jari Tourusen mukaan vankka journalistikokemus on tarpeen myös siksi, että erilaisia uudistuksia on helpompi johtaa kun ala on tuttu. *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen poikkesi muista haastateltavista siinä mielessä, että vaikka hänkin piti toimittajataustaa tärkeänä, hän uskoo että tulevaisuudessa päätoimittajiksi valitaan myös ihan muunlaista työkokemusta hankkineita henkilöitä. Väisänen mukaan journalistitaustasta saatetaan joustaa etenkin silloin, kun päätoimittajan tehtävään on yhdistetty lehdessä toimitusjohtajan/kustantajan tehtävä.

Päätoimittajien journalistitaustaa piti tärkeänä myös *Ilkan* Kari Hokkanen, jolla itsellään ei sellaista ollut, vaan Hokkanen tuli päätoimittajaksi Alkio-opiston rehtorin paikalta. Hokkanen ei haastattelussaan valitsijoitaan tästä moittinut, mutta myönsi, että kokemattomuudesta oli haittaa, olivathan toimituksessa käytettävä tekniikka ja lehdentekoprosessi hänelle vieraita. Hokkasen mukaan päätoimittajilta pitäisi kuitenkin vaatia journalistitaustaa, esimerkiksi yritysjohtajan kokemuksella ei päätoimittajaksi kannattaisi pyrkiä. Poliitikko- tai tutkijataustaa hän pitää sen sijaan hieman luontevampana. Toisaalta journalistisen kokemuksen puute ei kiusannut ainoastaan Hokkasta. Esimerkiksi artikkelitoimittajana ja järjestölehdissä työskennellyt *Keskipohtajanmaan* Lassi Jaakkola kertoi, että varsinkin alkuaika maakuntalehden päätoimittajana olisi ollut helpompi, jos hänellä olisi ollut monipuolisempi ja vankempi journalistikokemus.

Muutamit haastateltavista halusivat jopa nimetä muutaman varoittavan esimerkin sellaisista päätoimittajista, jotka olivat hankkineet meriittinsä muualla kuin lehtityössä ja kohdanneet tästä syystä vaikeuksia työssään. Tällaisina esimerkkeinä mainittiin mm. poliitikkona, diplomaattina ja tutkijana toimineen Keijo Korhosen valinta *Kainuun Sanomien* päätoimittajaksi 1980-luvun lopulla ja niin ikään yliopistomaailmassa ansioituneen Pertti Pesosen valinta *Aamulehden* päätoimittajaksi 1970-luvun lopulla. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalan mukaan Pesonen oli älykäs ja taitava tiedemies, mut-

tei koskaan tavoittanut päätoimittajakautensa aikana toimituksen luottamusta ja arvostusta.

6.2 Luottamustoimet, poliittinen toiminta ja muita taustatietoja

Sopiessani haastattelujen teosta sähköpostitse, pyysin päätoimittajia kertomaan joitakin taustatietoja itsestään ja lähettämään ne minulle etukäteen. Halusin tietoa asioista, joilla saattaa olla vaikutusta heidän työhönsä kuten luottamustoimista, osakkeenomistuksista, poliittisesta kannasta jne. Jotta taustat tulisivat perusteellisesti selville, etsin lisätietoa myös kirjallisuuslähteistä ja lehtiartikkeleista.

Ensimmäisenä mainittakoon, että päätoimittajat kuuluvat Päätoimittajien yhdistykseen (PTY), eivät Journalistiliittoon. Päätoimittajien yhdistys ry on päivälehtien, sähköisten viestimien ja uutistoimistojen päätoimittajien sekä heidän varamiestensä yhdistys, johon kuuluu myös muita johtotehtävissä olevia journalisteja kuten toimituspäälliköitä ja artikkelitoimittajia. Yhdistyksellä ei kuitenkaan ole ay-asemaa eikä ay-toimintaa. Vuonna 2007 yhdistyksellä oli 206 jäsentä ja sen uutena puheenjohtajana ja *Ilkan* Kari Hokkasen seuraajana aloitti maaliskuussa 2008 *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala (www.paatoimittajat.fi, 14.4.2008).

Taloudellinen kytkös työpaikkaan eli lehtiyhtiön osakkeita oli Erkki Laatikaisella ja Lassi Jaakkolalla. Laatikainen kertoi omistavansa noin 100 367 Keskisuomalainen Oyj:n osaketta, mikä vastaa noin prosenttia yhtiöstä. Tämä osakemäärä tekee hänestä Keskisuomalainen Oyj:n neljänneksitoista suurimman osakkeenomistajan (<http://www.keskisuomalainen.com/web/index.php?id=20>, 27.10.2007).

On vaikea sanoa, miten taloudellinen kytkös omaan lehteen vaikuttaa päätoimittajien työhön vai vaikuttaako se lainkaan. Osakkeiden omistaminen voi olla tekijä, joka saa paneutumaan päätoimittajan työhön entistäkin tarmokkaammin, mutta toisaalta herää epäily siitä, saako taloudellisen menestyksen tavoittelu liikaa jalansijaa journalistisilta tavoitteilta kun yrityksessä on kiinni päätoimittajan omaakin rahaa. Pyrkimys hyvään journalismiin ja taloudelliseen menestykseen eivät välttämättä ole toisensa poissulkevia, mutta on selvää, että joissakin tilanteissa taloudelliset ja journalistiset tavoitteet voivat törmätä. Myös vallan kasautuminen saattaa aiheuttaa närkästystä: ostaessaan osakkeita

päätoimittaja saa journalistisen vallan lisäksi myös taloudellista valtaa. Toisaalta lehti-yhtiön osakkeiden omistamisesta voi olla joissakin tilanteissa hyötyäkin. Vaikkapa hallituksen kokouksissa päätoimittajan sana voi olla entistä painavampi silloin kun hän puhuu myös osakkeenomistajan suulla.

Kaikki haastateltavat kertoivat olevansa poliittisesti sitoutumattomia, Heikki Hakala tosin täsmensi olevansa aatemaailmaltaan ”kriittinen oikeistolainen”. Aikaisemmin osa päätoimittajista on kuitenkin ollut poliittisesti aktiivisia. *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola kertoi haastattelussa toimineensa opiskelijapolitiikassa ”silloin kun se oli hulluimmillaan ja aktiivisimmillaan” eli 1970-luvun loppupuolella ja yliopistosta valmistuttuaan erilaisissa Keskustan suunnittelu- ja tiedotustehtävissä. *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen oli Tampereen yliopistossa opiskellessaan mukana keskustanuorten järjestössä ja Keskustan opiskelijaliitossa (*Kauppalehti Optio* 12/2006, 83). Tullessaan valituksi vastaavaksi päätoimittajaksi vuonna 1975 Laatikainen oli yhä Keskustan jäsen. Tämä katsottiin kuitenkin eduksi päätoimittajavalintaa tehdessä, samoin kuin se, että Laatikainen kannatti Ahti Karjalaisen valintaa Urho Kekkosen seuraajaksi (Kangas 2007, 264–264). Laatikainen kuitenkin erosi puolueesta vuoden 1980 tietämällä ja on sen jälkeen pysynyt sitoutumattomana. Toisaalta hänet on sen jälkeenkin aina näihin päiviin asti yhdistetty Keskustaan ja hänet tunnetaan monien keskustapoliitikkojen kuten Anneli Jäätteenmäen puolestapuhujana (*Journalisti* 6/2004, *Kauppalehti Optio* 12/2006, 82–83). *Kauppalehti Option* (12/2006, 82–83) haastattelussa Laatikainen kommentoi asiaa seuraavasti:

”Keskisuomalaisella on yhä sukulaisuutta Keskustaan. Me emme saa jäädä sen asian vangiksi, mutta meidän pitää muistaa sekin, että lehdeltä ja sen päätoimittajalta odotetaan selviä kannanottoja.”

Ilkan Kari Hokkanen puolestaan tunnetaan ”avoimen keskustalaisena”. Hokkasen mukaan aatteella oli merkitystä kun hänet aikanaan valittiin päätoimittajaksi, hänen toivottiin säilyttävän *Ilkan* keskustalainen linja. Päätoimittajauransa aikana hän on toiminut keskustan puoluehallituksessa ja työvaliokunnassa (1981–2002) sekä vielä nykyäänkin Seinäjoen kaupunginvaltuustossa. Hokkanen ei näe poliittisen toiminnan yhdistämistä päätoimittajuuteen ongelmana ja paikalliseen politiikkaan osallistuminen on tuottanut hänen mielestään lähinnä ajankäytöllisiä ongelmia. Hän kuitenkin myöntää, että pää-

toimittajan rooli ja kaupunginvaltuutetun rooli ovat olleet ristiriidassa joissakin tilanteissa. Esimerkkinä tästä Hokkanen mainitsee, että joissakin kokouksissa voi saada sellaista tietoa, jota ei kuitenkaan voi vielä panna lehteen.

Kari Hokkasen väistyessä *Ilkan* päätoimittajan tehtävästä *Ilkan* maine keskustalaishenkisenä lehtenä varmasti hiipuu, koska maine on nojannut vahvasti Hokkasen persoonaan ja tämän toimintaan keskustalaisena kaupunginvaltuutettuna. Voi kuitenkin olla, että ihmiset yhdistävät keskustalaisuuden ja *Ilkan* toisiinsa vielä jonkin aikaa siitäkin huolimatta, että Hokkasen seuraajaksi valittu Matti Kalliokoski on poliittisesti sitoutumaton. Todistaakseen vievänsä *Ilkkaa* uuteen suuntaan Kalliokoski vakuutti *Helsingin Sanomien* (23.9.2007) haastattelussa, että yksittäisten poliitikkojen vaalikampanjoinnin vauhdittaminen on historiaa ja nimitti itseään viherliberaaliksi maalaispojaksi. Toisaalta oli myös Kalliokosken onni, että *Ilkan* historia on poliittisesti väritynyt: samaisessa *Helsingin Sanomien* (23.9.2007) jutussa Kari Hokkanen toteaa, että Kalliokosken hyvällä sukunimellä oli merkitystä, olihan Matti Kalliokosken isoisä Viljami Kalliokoski toiminut Maalaisliiton puheenjohtajana ja maatalousministerinä.

Luottamustehtävien lista on muutamalla päätoimittajalla pitkä, joillakin luottamustehtäviä ei ole lainkaan. Vankimmin monessa mukana on *Keskisuomalaisen* Laatikainen, jonka luottamustehtävät ovat liittyneet muun muassa pankkitoimintaan, maanpuolustustyöhön ja kulttuuriin. Vuonna 2007 hän oli jäsenenä esimerkiksi Osuuspankkikeskuksen hallintoneuvostossa, STT:n hallituksessa sekä Maanpuolustuksen tuki ry:n valtuuskunnassa (Kuka kukin on 2007, 475). Laatikaisen kiinnostus pankkimaailman luottamustehtäviin on perua 1970-luvulta, jolloin hänestä tuli demarivaltaisen Nisulan Osuuspankin hallituksen jäsen (Kangas 2007, 274). Pankin hallituksessa Laatikaisen oli mahdollista tutustua maakunnan tärkeisiin sosiaalidemokraatteihin (Kangas 2003, 227–228). Monia luottamustehtäviä oli myös *Karjalaisen* Pekka Mervolalla, hän on mm. Kärkimedia Oy:n hallituksen jäsen, Sanomalehtien Liiton Nuoret lukijat -jaoston puheenjohtaja sekä *Karjalaisen* kulttuurin edistämissätiön jäsen. Kari Hokkasella luottamustoimia oli huomattavasti Laatikaista vähemmän, nykyään ainut mainitsemisen arvoinen luottamustoimi kaupunginvaltuuston jäsenyyden lisäksi lienee Etelä-Pohjanmaan osuuspankin edustajiston jäsenyys (Kuka kukin on 2007, 226–227). *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalalla luottamustehtäviä oli kaksi. Hakala on Suomen Diabetesliiton varapuheenjohtaja.

taja ja kulttuurirahaston Päijät-Hämeen rahaston hoitokunnan jäsen (Kuka kukin on 2007, 159).

Hämeen Sanomien Kari Väisänen kritisoi haastattelussaan päätoimittajien taipumusta haalia itselleen monenlaisia luottamustehtäviä. Väisänen korosti, "ettei halua olla minikään kuppikunnan jäsen" ja sanoi haluavansa pysyä kaukana "rotareista ja muista miesten marttakerhoista". Hän myös totesi, etteivät Laatikaisen kaltaiset monessa mukana olevat ja jopa yksittäiseen pankkiin sidoksissa olevat päätoimittajat ole enää tätä päivää. Väisänen on sikäli oikeassa, että nykyajan päätoimittajilta varmasti odotetaan sitoutumattomuutta, eivätkä tehtävässään vähemmän aikaa olleet päätoimittajat tunnu olevankaan järin kiinnostuneita luottamustehtävistä. Väisänen kritiikki on perusteltua: kytkökset voivat syödä lehden uskottavuutta. Toisaalta pitää muistaa, että kyse on sukupolvien välisistä "kulttuurieroista": vielä 1970-luvulla oli tavallista, että päätoimittajat ja muut toimittajat osallistuivat poliittiseen toimintaan, kuuluivat puolueisiin tai vähintään poliittisiin lehtimiesjärjestöihin (Lehto 2006, 254). Sekin on huomioitava, ettei luottamustehtävä sinänsä välttämättä muokkaa päätoimittajan mielipiteitä suuntaan eikä toiseen ja maakuntalehden päätoimittaja on tavallisesti muutenkin sitoutunut oman maakunnan puolesta puhumiseen, kuuluminen vaikkapa maakunnan kulttuurin edistämissäätiöön ei varsinaisesti horjuta päätoimittajan puolueettomuutta saati sitten ole ristiriidassa työn kanssa. On kuitenkin selvää, että luottamustehtävät saattavat joissakin tilanteissa aiheuttaa jääviys- tai uskottavuusongelmia. Tämän lisäksi luottamustoimiin liittyy ns. vallan kasautumisen riski, luottamustoimia tuntuvat kahmivan itselleen yhdet ja samat ihmiset kuten kansanedustajat, joilla on ennestäänkin valtaa. Konkreettisenä esimerkkinä vallan kasautumisesta toimikoon tässä luvussa jo aiemmin mainittu Erkki Laatikaisen halu päästä Nisulan Osuuspankin hallitukseen, koska siellä hän pystyi tutustumaan maakunnan tärkeisiin demarivaikuttajiin. Vallan kasautumisesta puolestaan seuraa se, että päätoimittajan voi olla vaikea pitää pää kylmänä kun samoissa kokouksissa istuu pari paikallista kaupunginvaltuutettua, maakunnan oma kansanedustaja tai vaikka paikkakunnan menestyvin kauppias. Tällaiset tilanteet ovat päätoimittajalle tietysti muutenkin tuttuja, tapaahan hän työnsä puolesta paljon vaikutusvaltaisia henkilöitä. Yleensä nämä tilanteet ovat kuitenkin sellaisia, joissa päätoimittaja on läsnä "viran puolesta" eli juuri päätoimittajana. Siksi onkin hieman kummallista, että jo ennestään paljon vaikutusval-

taisia ihmisiä tuntevilla, pitkää päivää tekevillä ja itsekin vaikutusvaltaisilla päätoimittajilla on halu kerätä itselleen erilaisia luottamustoimia vapaa-ajalle.

6.3 Päätoimittajaksi hakeutumisen syyt

Haastattelemieni päätoimittajien taustat olivat hyvin erilaisia, joten oli kiinnostava kuulla, miksi he hakeutuivat maakuntalehden päätoimittajan tehtävään. Vastauksissa huomio kiinnittyi siihen, että päätoimittajuus ei tuntunut olleen kenellekään mikään pitkäaikainen haave tai edes sellainen tehtävä, johon he olisivat kovin palavasti halunneet. Päätoimittajaksi tulosta puhuttiin enemmänkin ajautumisena, kohtalona tai sattumana, moni sanoi halunneensa aluksi vain toimittajaksi. Selkein esimerkki päätoimittajaksi "ajautumisesta" oli *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen, joka sanoi, ettei ollut oikeastaan ikinä halunnut päätoimittajaksi. Tämä oli Väisäseltä varsin yllättävä kommentti, onhan hän työskennellyt ennen *Hämeen Sanomien* päätoimittajuutta *Etelä-Saimaan* päätoimittajana sekä STT:n päätoimittaja-toimitusjohtajana. Tämän lisäksi Väisänen sanoi, ettei ole koskaan halunnut kovasti mihinkään työhön, vaan paremminkin ajautunut tehtävästä toiseen. *Etelä-Saimaan* päätoimittajaksi hän kertoi lähteneensä, kun lehden omistajat pyysivät, *Hämeen Sanomien* päätoimittajaksi hakemisen taustalla oli puolestaan se, että Väisänen halusi takaisin Suomeen työskennelyään ulkomailla Baltic News Service Ltd:n ja Alma Media oy:n kansainvälisten asioiden johtajana vuosina 2003–2006. Myös *Ilkan* Kari Hokkasen voisi sanoa ajautuneen päätoimittajaksi lähes sattumalta. Hokkanen ei muista koskaan halunneensa päätoimittajaksi, mutta kun häntä yllättäen pyydettiin *Ilkan* päätoimittajaksi, niin hän kokemattomuudestaan huolimatta suostui.

Määrätietoisimmin päätoimittajan tehtäviin olivat pyrkineet *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa sekä *Savon Sanomien* Jari Tourunen. Honkamaa oli tehnyt monenlaista toimittajan työtä ja hankkinut kokemusta journalistisista esimiestehtävistä. Muun muassa *Kauppalehden* toimituspäällikkönä toimiessaan hän oli myös nähnyt läheltä, millaista työtä päätoimittajat tekevät. Myös Jari Tourunen oli toiminut päällikkötoimittajana ja alkoi miettiä päätoimittajaksi hakeutumista jo muutama vuosi ennen kuin *Savon Sanomien* päätoimittajan paikka julistettiin haettavaksi. Tourusta motivoivat mm. halu päästä pois silloisesta työpaikasta ja mahdollisuus palata entiseen kotikaupunkiinsa Kuopioon ja sa-

maan lehteen, jossa hän oli uraansa aloitellut. Muiden haastateltavien tavoin Tourunen tahtoi myös saada uusia ammatillisia haasteita.

Keskipohjanmaan Lassi Jaakkola kiinnostui maakuntalehden päätoimittajan tehtävästä politiikan taustatehtävissä sekä järjestölehden päätoimittajana työskennellessään, jolloin hän oli paljon tekemisissä maakuntalehtien ja niiden päätoimittajien kanssa. Kun *Keskipohjanmaan* päätoimittajan pesti julistettiin avoimeksi, tuolloin artikkelitoimittajana työskennelleestä Jaakkolasta tuntui, että palaset loksativat kohdalleen. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala ei uskonut pääsevänsä koskaan päätoimittajaksi, koska häneltä puuttui akateeminen loppututkinto. Hän kuitenkin alkoi *Kauppalehdessä* työskennellessään erikoistua journalistisiin esimiestehtäviin, huomasi viihtyvänsä sellaisissa ja halusi edetä yhä korkeammalle. *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen oli puolestaan haaveillut nuorena miehenä toimittajan, kunnanjohtajan tai kansanopiston opettajan urasta. Päätoimittajan uraa hän alkoi miettiä siinä vaiheessa, kun pääsi *Keskisuomalaiseen* kesätoimittajaksi ja huomasi, että muutamissa lehdissä päätoimittajat lähestyivät eläkeikää. Laatikainen päätteli, että tulevana yhteiskuntatieteiden maisterina hänen ehkä kannattaisi joskus hakea jonkin lehden päätoimittajaksi.

Keskeisimpiä syitä päätoimittajaksi hakeutumiselle oli halu vaikuttaa siihen, millaista sanomalehteä Suomessa tehdään. Esimerkiksi *Karjalaisen* Pekka Mervolalle tämä aspekti oli tärkeä ja hän koki, että päätoimittajana hänellä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa siihen, että lehti on monipuolinen, ulkoasullisesti näyttävä ja taloudellisesti kannattava. Haastateltavia oli kiehtonut myös se, että päätoimittaja oppii tuntemaan koko lehdentekoprosessin perusteellisesti ja voi ikään kuin hallinnoida koko prosessia. Näiden tekijöiden lisäksi päätoimittajuus tarjosi mahdollisuuden tavata paljon erilaisia ihmisiä kuten toimittajan työ ylipäättään. Sen sijaan yhteiskunnallinen valta ei tuntunut olevan tekijä, joka olisi houkuttellut haastateltavia hakemaan päätoimittajaksi, tätä haastateltavat eivät ainakaan maininneet. Haastateltavien odotukset päätoimittajan työstä olivat osoittautuneet oikeiksi: haastatteluissa tuli esiin, että juuri erilaisten ihmisten tapaminen, lehden kehittäminen ja koko lehdentekoprosessin seuraaminen kiehtovat heitä vieläkin.

7 PÄÄTOIMITTAJAN ARKI

Se mitä päätoimittajan työhön todellisuudessa kuuluu, vaikuttavat pitkälti lehden koko ja käytössä olevat resurssit sekä se, miten vastuu ja työtehtävät on toimituksessa jaettu. Koska päätoimittajien työnkuva on erilainen eri lehdissä, pyysin haastateltaviani kertomaan ensin lyhyesti oman käsityksensä siitä, mitä päätoimittajan työhön kuuluu omassa lehdessä sekä myöhemmin haastattelun edetessä kuvailemaan tyypillistä työpäiväänsä. Päätoimittajan arkea valotti myös mm. kysymykseni siitä, miten päätoimittaja vaikuttaa päivittäisessä lehdenteossa. Tässä luvussa vedän yhteen saamiani vastauksia, työn tarkempaan erittelyyn (mm. taloudellisesta vastuusta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta) menen myöhemmissä luvuissa.

7.1 Päätoimittajan perustehtävät

Ensisijaiseksi tehtäväkseen päätoimittajat mainitsivat toimituksen johtamisen ja lehden linjasta vastaamisen niin lukijoille kuin lehden hallituksellekin. Kuten *Karjalaisen* Pekka Mervola asian kiteytti, päätoimittajan tärkein tehtävä on huolehtia siitä, että lehti on hyvä. Osa mainitsi myös taloudellisen vastuun, toimitusjohtaja-päätoimittajilla tämä luonnollisesti korostuu. Vastauksista kävi ilmi, että päätoimittajan työ on todellisuudessa paljon monipuolisempaa kuin mitä "virallinen määrittely" (päätoimittaja vastaa lehden sisällöstä ja toimituksen johtamisesta) antaa ymmärtää, tai mitä päätoimittajalle on hänen tullessaan töihin kerrottu. Toisaalta esimerkiksi hyvän työskentelyilmapiirin luominen toimitukseen ei ole sellainen osa päätoimittajan työtä, jota hän voisi tehdä vaikkapa pari tuntia viikossa tai johon auttaisivat tietyt temput, vaan laajempi kokonaisuus, johon vaikuttavat päätoimittajan persoonan ja työskentelytapojen lisäksi esimerkiksi päällikkötoimittajien ja muiden toimittajien väliset suhteet. Jokainen päätoimittaja valitsee lopulta itse keinonsa pitääkseen toimituksen työskentelyilmapiirin hyvänä: esimerkiksi päätoimittajan määrääminen isännöimään koko toimitukselle pakollisia kahvitilaisuuksia kerran viikossa ei välttämättä olisi kaikille luontevaa saati sitten muuten tarkoituksenmukaista.

H.A: Mitä päätoimittajan tehtäviin kuuluu tässä lehdessä?

" -- Muistan kirjoittaneeni nimet paperiin, jossa on vastuu lehden sisällöstä ja sitten toimituksen johtamisesta. Se on se peruslähtökohta, mutta käytäntöhän on sitten kauhean moninainen." (Keskipohjanmaan Lassi Jaakkola 17.4.2007)

" No tässä talossa kuuluu aika perinteiset päätoimittajan hommat ja sitten tää toimitusjohtajan työ ja aika menee aika fifty-fifty eli puoliksi suurin piirtein, vaikken minä siitä ole kirjaa pitänyt niin niinhän se on. Ja päätoimittajan tehtävien näkökulmasta tietenkin toimituksen johtaminen, linjaaminen, strategioitten valinnat ja minä oon uutisihminen ehkä enemmän kuin pääkirjoittaja, eli minä linjaan uutisia aika paljon, osallistun päivittäiseen uutistyöskentelyyn. Toimitusjohtajan näkökulmasta se on sitten tuota tietysti niinkun strategioita ja budjetin laadintaa ja seuranta ja myös tämän markkinointipuolen työn ohjaamista. Yleisen hyvän fiiliksen luomista tähän uudistuvaan maakuntalehteen. --" (Savon Sanomien Jari Tourunen 26.4.2007)

7.1.1 Sanomalehden linjasta vastaaminen

Sanomalehtien linjapapereita tutkineen Keijo Lehdon määrittelyn mukaan lehden linjan on yhtä kuin lehden käsitys itsestään ja tehtävästään ja ne periaatteet, jotka ohjaavat toimitustyötä, kannanottoja sekä julkaisupolitiikkaa. Lehden linja on kirjattu niin sanottuun linjapaperiin, jonka kustantaja on hyväksynyt ja toimituksellinen henkilökunta tuntee. Linjaperiaatteisiin lukeutuvat poliittiset, uskonnolliset sekä muut yhteiskunnalliset sidokset, joskus linjapaperissa voi lukea lehden kanta johonkin hyvin konkreettiseenkin asiaan. Linjapaperi voi myös säädellä kustantajan ja päätoimittajan valtasuhdetta. Näiden asioiden lisäksi paperiin voi kirjata, että lehti on sitoutunut omaan liiketaloudelliseen kannattavuuteensa eli tausta-ajatuksena on, että kun lehti on kannattava, se voi olla myös riippumaton. (Lehto 2006, 19, 245).

Käytännössä päätoimittajat vastaavat lehden linjasta ja johtavat toimitusta ennen kaikkea kokoustamalla ja keskustelemalla uutispäälliköiden, toimituspäällikön ja erikoisosastojen esimiesten kanssa, joissakin lehdissä myös osallistumalla toimituksen yhteiseen aamupalaveriin. Jotkut ovat myös läsnä iltapäiväpalaverissa uutispäälliköiden kanssa. Kokouksissa keskustellaan päivän uutisvalinnoista, jaetaan juttuaiheet ja työtehtävät, tavallisesti myös annetaan palautetta päivän lehdestä. Tavallisesti päätoimittajat myös kokoustavat pääkirjoitustoimittajien tai artikkelitoimittajien kanssa ja miettivät tulevien pääkirjoitusten aiheita. Päätoimittajat varaavat myös aikaa muun median seu-

raamiselle tehdäkseen uutislinjauksia, voidakseen osallistua ajankohtaiseen keskusteluun sekä etsiäkseen juttuideoita.

"Tausta on uutisihminen ja uutismies ja ehkä liikaakin tulee sitten välillä siinä häärättyä, ehkä se vähän vähempikin riittäisi. Kyllä siinä voi vaikuttaa, mutta kyllä siinä tietty rajakin on pidettävä, että antaa ihmisten tehdä myöskin omaa työtään, ettei ihan liikaa ole päällepäsmäröimässä. Että se tahtoo joskus unohtua, että annetaan vähän väljyyttä heille, niin saattaa tulla sillä tavalla parempi lopputulos. Mutta tässä tunnustan, että vois olla parempi käytäntö mulla." (Länsi-Savon Tapio Honkamaa 18.4.2007)

Juttu- ja pääkirjoitusaiheiden valinta ei ole päätoimittajille pelkkä tavallinen arkirutiini, vaan myös tapa vastata lehden linjasta, vaikuttaa siihen mistä puhutaan ja miten puhutaan. Muun muassa tästä syystä päätoimittajat osallistuvat myös ideointiin. Jotkut päätoimittajat kuten Erkki Laatikainen ja Kari Hokkanen sanoivat antavansa uutisideoita vain harvoin, *Savon Sanomien* Jari Tourunen ja *Länsi-Savon Tapio Honkamaa* mainitsivat puolestaan olevansa taustaltaan niin ”henkeen ja vereen uutismiehiä”, että tahtovat yhä olla vahvasti mukana päivittäisessä uutistyössä ja ideoinnissa. Toisaalta kuten *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola lisäsi, päätoimittajankin ideoiden on selvittävä ”ideoiden välisessä kilpailussa”, ne eivät automaattisesti toteudu.

Linjapapereihin turvautumisesta ei puhunut kukaan haastateltavista, vaan vaikuttaa siltä, että päätoimittaja, omistajat ja toimitus ovat omaksuneet lehden linjan, eikä lehden periaatteita yleensä kyseenalaisteta. Myös linjapapereita tutkineen Keijo Lehdon päätoimittajahaastattelut tuottivat samankaltaisen tuloksen: päätoimittajat joutuvat kaivamaan linjapaperin esiin ja vetoamaan siihen äärimmäisen harvoin. Toisaalta linjapapereiden laadinta oli aikanaan hyödyllistä niin päätoimittajille, toimitukselle, lehden hallitukselle kuin omistajillekin ja on hyvä, että ristiriitatilanteissa päätoimittajalla on esittää lehden periaatteet ”mustaa valkoisella”. (Lehto 2006, 286–298).

7.1.2 Kirjoittaminen on työn mieluisin osa

Muut työtehtävät vievät suuren osan päätoimittajien ajasta, mutta päätoimittajat eivät suinkaan ole luopuneet toimittajien perustyöstä eli kirjoittamisesta. Haastateltavat pitivät äärimmäisen tärkeänä, että päätoimittaja myös kirjoittaa jotakin ja varaa siihen riit-

tävästi aikaa. Kirjoittaminen oli haastateltaville työn antoisin puoli, jolle toivottiin olevan enemmänkin aikaa. Erkki Laatikainen piti kirjoittamista suorastaan kunniakysymyksenä, mahdollisuutena näyttää, että ”osaa päätoimittajakin halkoja hakata”. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalan näki kirjoittamisen myös tapana johtaa ja siksi tärkeänä. *Ilkan* Kari Hokkasen käsitys kirjoittamisen roolista päätoimittajan työssä oli samankaltainen: kirjoittaminen on tapa vastata lehden linjasta ja siitä, miten hän sen tulkitsee.

"Joo siis mä uskon, että omalla nimellä kirjoittaminen on myös yksi tapa johtaa. Se on tavallaan semmonen, että mistä oma väki tunnistaa, että hei että sillä on semmosia asioita mielessä. Ja se on mun mielestä epäsuoran johtamisen tärkeimpiä välineitä, että etenkin jos kirjoittaa vähänkään henkilökohtaisella tasolla, niin kyllä silloin ne omat toimittajat oppii tuntemaan ajatusmaailmaa, sitä tapaa millä mä ajattelen. Ja kyllähän se tavalla tai toisella heijastuu niihin valintoihin ja sisältöihin.. -- Ja sitten tietysti se, että lukijat pääsee lähemmäksi minua henkilönä. Että mä oon varmaan aidoimmillani lauantain kolumneissa --" (Etelä-Suomen Sanomien Heikki Hakala 25.4.2007)

Se paljonko päätoimittaja kirjoittaa vaihtelee lehtikohtaisesti. Kirjoittamisen määrä ei haastattelujen perusteella ole kiinni siitä, onko päätoimittaja myös toimitusjohtaja vai ei, vaan on enemmänkin sidoksissa siihen millaiseen päätoimittajuuteen lehdessä on totuttu ja siihen, kuinka palavasti päätoimittaja itse haluaa kirjoittaa. Esimerkiksi päätoimittaja-toimitusjohtaja Pekka Mervola kirjoittaa lähes joka päiväksi jotakin, kun taas pelkässä päätoimittajan tehtävässä oleva *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola sanoi kirjoittavansa melko vähän, koska muut työt vievät niin suuren osan ajasta. Jaakkola tosin potee tästä huonoa omaatuntoa ja sanoi, että hänen pitäisi kirjoittaa enemmän, koska "kirjoittaminen kuuluu päätoimittajuuden luonteeseen." Osa haastateltavista oli varannut kirjoittamiselle tietyn päivän viikosta tai kirjoitti kolumnin/pääkirjoituksen aina tiettyä päivää varten, toisilla kirjoittaminen oli satunnaisempaa. *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa kertoi kirjoittavansa kolumnien ja pääkirjoitusten lisäksi kommentteja, Kari Väisäseltä oli syntynyt muutama sunnuntaijuttukin. Tuotteliain päätoimittaja oli Kari Hokkanen, joka kertoi pyrkivänsä kirjoittamaan jotakin joka lehteen.

7.1.3 Tiedonvälittäjän ja yhteysenkilön rooli

Päätoimittajan työhön kuuluu olennaisesti myös eräänlainen tiedonvälittäjän rooli, onhan päätoimittaja ikään kuin linkki lehden omistajien, hallituksen ja toimituksen välillä. Tämän lisäksi hän on myös se henkilö toimituksesta, joka pitää yhteyttä konsernin muihin yksiköihin, olivatpa ne sitten paikallislehtiä tai jotakin ihan muuta alaa edustavia. Kaikki päätoimittajat kuvailivat suhdettaan lehti-yhtiön hallitukseen hyväksi. Myös sanat ”luottamuksellinen” ja ”avoin” toistuivat useissa vastauksissa. Hyvä yhteistyö hallituksen ja päätoimittajan välillä on toisaalta lähes itseäänselvyys, onhan hallitus aikanaan saanut valita mieleisensä päätoimittajan. On myös todennäköistä, ettei päätoimittaja pysyisi talossa kovin pitkään, mikäli yhteistyö hallituksen kanssa tai vaikkapa tulkinnat lehden linjasta jatkuvasti kangertelisivat.

Siinä on kuitenkin lehtikohtaisia eroja, kuinka läheistä päätoimittajan ja hallituksen välinen yhteistyö on. Esimerkiksi *Etelä-Suomen Sanomissa* päätoimittaja tapaa hallitusta noin 1–3 kertaa vuodessa, lähinnä silloin kun on puhuttava lehden kehittämiseen liittyvistä asioista. *Keskipohjanmaassa* käytäntö on täysin erilainen, siellä päätoimittaja on läsnä jokaisessa emoyhtiön hallituksen kokouksessa ja kokouksissa on aina myös päätoimittajan ja toimitusjohtajan katsaus. Samankaltainen menettely on myös *Keskisuomalaisessa*, jossa Erkki Laatikaisella on puhe- ja läsnäolo-oikeus hallituksen kokouksissa. Kari Hokkanen puolestaan oli pitkään myös *Ilkan* hallituksen jäsen, mutta nykyisin voimassa olevan yhtiöjärjestyksen mukaan päätoimittaja ja toimitusjohtaja eivät ole enää äänivaltaisia jäseniä, vaikka saavatkin olla läsnä kokouksissa ja päätoimittaja saa esitellä toimitukseen liittyviä asioita hallitukselle. Vertailun vuoksi todettakoon, että Keijo Kulhan (2001, 140) mukaan 1970-luvulla noin 60 prosentilla päätoimittajista oli lehtensä hallituksessa puheoikeus, muttei äänioikeutta. Kulha kommentoi tätä kriittisyytteisesti toteamalla, että ”se oli vastuuta ilman valtaa”. Haastattelemiini päätoimittajat eivät kuitenkaan tuntuneet kokevan hallituksen kokouksiin osallistumista tai rooliaan kokouksissa erityisen tärkeänä asiana. Se kuitenkin koettiin eduksi, että päätoimittaja voi tuoda kokouksiin terveisensä toimituksesta.

Eräänlainen tiedonvälittäjän, yhteysenkilön sekä organisoijan rooli päätoimittajilla on myös konsernin sisäisessä tai konsernien välisessä yhteistyössä. Lehtien ja konsernien välistä yhteistyötä on viime vuosina lisätty paljon ja sama suuntaus vaikuttaa jatkuvan

myös haastateltavien edustamissa lehdissä. Yhteistyömuotojen kehittäminen ja toteuttaminen vie paljon päätoimittajien aikaa ja herättää heissä ristiriitaisia tunteita. Yhteistyö koetaan tärkeäksi, mutta siihen on liittynyt myös monenlaisia ongelmia. Esimerkiksi *Hämeen Sanomien* Kari Väisäsen mukaan yhteistyö emoyhtiö Aina Groupin eri osa-alueiden välillä ei ole ollut ongelmatonta, sillä yhtiöön kuuluu niin monenlaisia yrityksiä kuten puhelinyhtiö ja kaapeli-tv. Väisäsen mukaan journalististen vaatimusten sovittaminen muihin vaatimuksiin ja arvoihin on joskus hankalaa ja kun ”journalistit ja insinöörit rupee keskusteleen keskenään niin onhan se aika vaikeeta”. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalan mukaan lehtien välinen yhteistyö on osoittautunut käytännössä varsin hankalaksi lähinnä silloin, kun se ei tapahdu konsernin sisällä. Hakalan mukaan yhteistyömahdollisuuksia etsitään usein aika vastentahtoisestikin ja toisaalta lehtien välillä on yllättävän suuria kulttuurieroja. Myös *Ilkan* Kari Hokkanen kertoi, että lehtien välinen yhteistyö on osoittautunut odotettua vaikeammaksi. Erilaisia yhteistyöhön liittyviä kokouksia on paljon ja Hokkanen mukaan erilaisten väärinkäsitysten oikomiseen menee kohtuuttoman paljon aikaa. Hokkanen suhtautuukin epäillen yhteistyön lisäämiseen. Hänen mukaansa toimituksellisessa yhteistyössä tulevat pian rajat vastaan, yhteistyön vaatimat lisäpanostukset vievät sen hyödyn.

Yhteydenpitäjän ja tiedonvälittäjän rooli päätoimittajalla on myös siinä mielessä, että päätoimittajan työhön kuuluu yhteydenpito sidosryhmiin. Näihin sidosryhmiin laskeetaan kuuluvan ensinnäkin lukijat ja ilmoittajat, mutta myös mm. poliitikot, liike-elämän edustajat, yhdistykset, urheiluväki, kansalaisjärjestöt, tiedemaailman edustajat ja uskonnolliset ryhmät. *Keskipohtajan* Lassi Jaakkola tosin kritisoi sidosryhmä -termin käyttöä, koska se antaa vaikutelman siitä, että lehti olisi ”sidottu” johonkin ryhmään, mikä ei suinkaan ole tarkoitus.

Käytännössä yhteydenpidolla sidosryhmiin tarkoitetaan muun muassa osallistumista näiden tahojen järjestämiin tilaisuuksiin tai seminaareihin esimerkiksi puheenjohtajan tai puheenpitäjän roolissa, urheilu- tai kulttuuritapahtumissa vierailua, erilaisia avajaisia jne. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalan mukaan sidosryhmäyhteistyössä on usein kyse siitä, että lehteen halutaan pitää yhteyttä. Näin ollen lehti onkin oikeastaan se sidosryhmä, eikä niinkään esimerkiksi kansalaisjärjestö tai urheiluseura. *Savon Sanomien* Jari Tourusen mukaan päätoimittaja-toimitusjohtajilla ns. sidosryhmävaikuttaminen ko-

rostuu, sillä mukaan tulevat erilaiset liikekumppanikuviot. Niin ikään päätoimittaja-toimitusjohtajana työskentelevä *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen suhtautui kuitenkin sidosryhmätilaisuuksiin hieman varautuneesti, niitä kun on tarjolla melko paljon eivätkä kaikki suinkaan ole päätoimittajan työn kannalta järin hyödyllisiä. Nimettömänä pysytellyt paikallislehden päätoimittaja toi *Journalistin* (6/2004) päätoimittajuutta käsitelleessä artikkelissa esiin niin ikään esiin sidosryhmäyhteistyön varjopuolia: hänen mielestään suurin osa yhteydenpidosta erilaisiin sidosryhmiin on "sosiaalista huuhaata" ja johtaa vain siihen, että lehdet muistuttavat liikaa toisiaan ja käyttävät samoja lähteitä.

7.1.4 Muutosjohtaminen

Sanoma Osakeyhtiön toimitusjohtaja Mikael Pentikäinen totesi *Journalistissa* 17/2006, että nykyään tarvitaan päätoimittajia, jotka ovat valmiita uudistamaan lehteä jatkuvasti, mutta myös sitoutumaan lehteen pitkäjänteisesti. Koska uutispäälliköiden työpanos ja ajatukset ovat pitkälti päivittäisessä lehden teossa, päätoimittajilla on paremmat edellytykset olla suunnittelemassa ja viemässä läpi muutoksia. Uudistusten läpivienti onkin asia, joka työllistää päätoimittajia yhä enemmän ja vaatia monenlaista osaamista, uudistukset kun voivat koskea niin juttuja, lehden ulkoasua, verkkopalveluita kuin organisaatiotakin. Esimerkiksi *Keskipohjanmaassa* valmisteltiin keväällä 2007 sekä peruslehden uudistusta että suunniteltiin uutta viikkoliitettä, *Etelä-Suomen Sanomissa* ajankohtainen asia oli toimituksen sopeuttaminen sähköisten palveluiden tuottamiseen. Myös lehtien välisen yhteistyön lisääminen ja kehittäminen oli asia, joka on jonkinlaisessa muutosvaiheessa monessa lehdessä, esimerkiksi *Keskisuomalaisessa* ja *Savon Sanomissa* suunniteltiin keväällä 2007 yhteisen verkkopalvelun uudistusta.

Usein suuret muutokset ajoitetaan päätoimittajavaihdoksen yhteyteen. Kun *Savon Sanomien* Jari Tourunen aloitti lehdessä päätoimittajana, samaan aikaan käynnistettiin lehti-uudistus, joka on näkynyt muun muassa siten, että lehdessä on lyhyempiä juttuja kuin aikaisemmin. Tämä on vaikuttanut myös toimitustyön rutiineihin: muutosvaiheen vuoksi Tourunen kertoi haluavansa olla läsnä toimituksen päivittäisissä palavereissa ja kokouksissa mahdollisimman paljon, sillä hän koki ikään kuin velvollisuudekseen olla itse viemässä läpi uudistuksia ja ohjaamassa toimitusta uusiin työtapoihin.

7.2 Päätoimittajien ajankäyttö

Päätoimittajien työ on vaihtelevaa, eikä ”tavallista työpäivää” ole olemassakaan. Joitakin yleistyksiä päätoimittajien työpäivistä on kuitenkin mahdollista tehdä. Ensinnäkin päätoimittajat jakoivat päivät niihin, jolloin he ovat toimituksessa ja niihin, jolloin he ovat jossakin muualla. Kun päätoimittaja on toimituksessa, hän tulee töihin tavanomaisesti ennen kuin suurin osa muista toimittajista eli noin kahdeksan, puoli yhdeksän maissa. Työpäivä koostuu mm. palaverista muiden päällikkötoimittajien, pääkirjoitus-tiimin, muun toimituksen väen ja markkinointiosaston työntekijöiden kanssa, muun median seuraamisesta, kirjoittamisesta. Aikaa kuluu myös kaikenlaisessa yhteydenpidossa, puhelimeen ja sähköposteihin vastaamisessa. Tämän lisäksi työpäivään kuuluu esimerkiksi lehtiyhtiön tai konsernin sisäisiä kokouksia ja joitakin hallinnollisia tehtäviä. Toimitusjohtaja-päätoimittajilla talouteen liittyvät asiat vievät luonnollisesti enemmän aikaa kuin muilla: *Savon Sanomien* Jari Tourusen sekä *Hämeen Sanomien* Kari Väisäsen mukaan työajasta noin puolet kuluu perinteisissä päätoimittajan tehtävissä, puolet toimitusjohtajan tehtävissä. Kirjoittamiselle jotkut päätoimittajat varaavat yhden kokonaisen päivän viikosta, toisilla kirjoittaminen jakautuu useammalle päivälle ja pienempiin eriin. Vaikka päätoimittajat tulevat toimitukseen aamulla yleensä ennen kuin suurin osa muista toimittajista, työpäivä venyy monilla ainakin viiteen. Tämän lisäksi saattaa olla vielä joitakin iltatilaisuuksia, joissa päätoimittajan on edustettava lehteä. Päätoimittajien ajankäyttöä tarkastellessa tulee sellainen vaikutelma, että kyseessä on monelle enemmänkin elämäntapa kuin työ. *Kalevan* päätoimittaja Risto Uimosen kaltaista ääritapausta ei tässä joukossa sentään ollut: Uimonen nimittäin kertoi *Journalisti*-lehden haastattelussa 6/2004 olevansa työpaikalla noin 11–12 tuntia päivässä, jonka lisäksi hän tekee töitä myös kotona, joskus viikonloppuisinkin.

Päätoimittajilla on nykyään varsin paljon sellaisia työpäiviä, jolloin he ovat muualla kuin toimituksessa. Matkapäiviin sisältyy mm. tapaamisia sidosryhmien tai konsernin muiden lehtien edustajien kanssa sekä erilaisia edustustilaisuuksia. Kuten *Journalisti*-lehden juttuun (6/2004) ”Määrää vaan ei päätä” haastatellut päätoimittajat kertoivat, yhteiskuntasuhteiden hoito nielee yhä enemmän aikaa ja päätoimittaja on hyvä harvinaisempi näky toimituksen käytävillä. Ilmiö ei kuitenkaan ole aivan tuore, päätoimittajat ovat olleet paljon poissa ennenkin. Kun *Keskisuomalaisessa* pohdittiin 1980-luvun puo-

livälissä ja uudelleen vuonna 1989 varapäätöimittajan tehtävän perustamista, Erkki Laatikainen toivoi, että mikäli lehteen saadaan kakkospäätöimittaja, tämän asemapaikaksi tulisi määrätä Helsinki, jotta edes yksi päätöimittaja pystyisi olemaan enemmän toimituksessa (Kangas 2007, 325). Ajatus ei toteutunut, mutta kertoo jotakin olennaista päätöimittajan työn luonteesta.

Reissupäivät ovat useimmiten tavallisia työpäiviä pidempiä, etenkin silloin kun päätöimittajan on lähdettävä Helsinkiin. Esimerkiksi Pekka Mervola *Karjalaisesta* arvioi olevansa 1–3 päivää viikosta muualla kuin toimituksessa ja noin puolet näistä työmatkoista suuntautuu Helsinkiin. *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen arvioi olevansa matkoilla noin 150–170 päivänä vuodessa, suurimman osan tästä Helsingissä. Laatikainen kuitenkin kertoi, että osa näistä matkoista liittyy myös tavalla tai toisella hänen luottamustehtäviinsä, ei pelkästään päätöimittajan työhön. Täysin tietämättömiä toimituksen asioista päätöimittajat eivät tosin ole matkapäivinäkään, vaan he pyrkivät olemaan yhteydessä esimerkiksi uutispäällikköön sen verran, että tietävät suurin piirtein mitä huomiseen lehteen on menossa, tai onko toimituksessa tapahtunut mitään erityistä.

7.3 Työtehtävien ja vastuun delegointi

Varsinkin nykyään kun päätöimittajat matkustavat paljon ja ovat tekemisissä myös kaikenlaisten ei-journalististen asioiden kanssa, heidän on voitava jakaa valtaa ja vastuuta myös toimituksen muille työntekijöille. Toisaalta on myös asioita, joita päätöimittaja ei niin vaan voi vierittää muiden vastuulle, onhan päätöimittaja kuitenkin se, joka on juridisesti vastuussa lehden sisällöstä, ellei toisin todisteta. Näin ollen ainakin *Keskisuomalaisessa* on se käytäntö, että vaikka päätöimittaja olisi lomalla tai työmatkalla, hänelle soitetaan tarvittaessa. Tällöin päätöimittaja voi olla mukana tekemässä ratkaisua kaikissa pulmatilanteissa kuten nimen julkaisua koskevilla kysymyksillä. Päätöimittajan mielipide halutaan kuulla ja päätöimittaja haluaa olla mukana päätöksenteossa erityisesti silloin kun päivän aikana sattuu jotain poikkeuksellista, joka on uutisoitava laajasti.

Kun päätöimittaja on poissa talosta, hänen sijaisenaan toimii *Savon Sanomissa*, *Etelä-Suomen Sanomissa*, *Ilkassa*, *Länsi-Savossa* ja *Hämeen Sanomissa* toimituspäällikkö. *Ilkassa* tämä menettely oli tosin keväällä 2007 vielä tuore, varapäätöimittaja oli luopunut tehtävästään vasta jokin aika sitten. *Savon Sanomissa* päätöimittaja ja toimitusjoht

ja on yksi ja sama henkilö, mutta toimituspäällikkö ei voi olla toimitusjohtajan sijainen, hän vastaa päätoimittajan ollessa poissa vain journalistisista kysymyksistä. *Karjalaisessa* päätoimittajan sijaisena toimii pääkirjoitustoimituksen esimies, *Keskipohjanmaassa* tehtävä on jaettu siten, että artikkelitoimittaja on päätoimittajan sijainen journalistisissa asioissa, toimituspäällikkö muissa. *Keskisuomalainen* on ainoa tutkimuksessa mukana ollut lehti, jossa on erillinen varapäätoimittaja, jolla on myös vankka rooli ihan päivittäisen toimitustyön johdossa.

Kuten aikaisemminkin on jo käynyt ilmi, päivittäisen toimitustyön johtaminen on pitkälti uutispäälliköiden sekä osastojen esimiesten vastuulla. Toimituspäälliköiden työ puolestaan muistuttaa yhä enemmän päätoimittajan työtä, ovathan he monessa lehdessä myös päätoimittajan sijaisia tämän poissa ollessa. Kuten *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala sanoi, päätoimittajan poissa ollessa toimituksessa pitää olla täysivaltainen päätöksentekojärjestelmä. Hakalan mukaan ei voi ajatella niinkään, että aina kun päätoimittaja on poissa, työskennellään ”varamiehityksellä”, vaan muilla päällikkötoimittajilla on oltava täydet valtuudet päätöksentekoon.

Moni mieltää pääkirjoitukset yhä päätoimittajan laatimiksi, mutta myös pääkirjoitusten kirjoittaminen on jaettu toimituksessa. Esimerkiksi *Ilkassa* pääkirjoituksia laatii päätoimittajan lisäksi toimituspäällikkö, *Etelä-Suomen Sanomissa* pääkirjoituksia tekee jopa noin kymmenen eri toimittajaa, päätoimittajan ja artikkelitoimittajan lisäksi siis monet erikoistoimittajat. *Savon Sanomissa* pääkirjoitukset laatii enimmäkseen erillinen, toimituspäällikön alaisuudessa työskentelevä artikkelitoimitus. Lehden linjan soveltamisen kannalta se ei yleensä tuota mitään ongelmia, että pääkirjoituksia laatii useamman henkilön ryhmä. Pääkirjoituksia laativat toimittajat kun ovat yleensä kokeneita, tuntevat hyvin niin lehden linjan kuin päätoimittajan ajattelutavankin.

Se miten työtehtävät ja vastuu on delegoitu päätoimittajan ja muiden päällikkötoimittajien kanssa, vaihtelee siis lehti- ja tapauskohtaisesti. Ehkäpä osittain tästä syystä päällikkötoimittajat ovat usein epävarmoja siitä, mitä heiltä odotetaan ja täyttävätkö he päätoimittajan odotukset (Penttilä 2001, 109). Pauliina Penttilän haastattelemat päällikkötoimittajat selittivät epävarmuuttaan siten, että he eivät saa päätoimittajilta kovinkaan paljoa palautetta ja heidän työtehtäviään ei ole määritelty tarkasti missään (emt., 109). Kuten arvata saattaa, kun päällikkötoimittajat ovat epävarmoja keskinäisestä tehtävä-

ostaan, jako voi olla epävarma myös muille toimittajille. Tämän oli huomannut myös *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen, joka kertoi että lehdessä oli tästä syystä tehty taulukko siitä, kuka vastaa mistäkin aina ”nippeliasioista” isompiin päätöksiin. Väisäselle ja muille päätoimittajille itselleen tehtäväjako tuntui kuitenkin olevan selkeä. Kuten Väisäsen kertoma esimerkki ja Pauliina Penttilän tutkimus kuitenkin osoittavat, päätoimittajien olisi syytä varmistaa, että vastuunjako olisi selkeästi koko toimituksen tiedossa ja muut päällikkötoimittajat saisivat niin paljon palautetta päätoimittajalta, että he tietäisivät kuinka hyvin tehtävästään suoriutuvat.

8 PÄÄTOIMITTAJA JA VALTA

”Suurimpien lehtien päätoimittajat kannattavat Natoa”, kertoi *Helsingin Sanomat* 12.10.2006 viitaten Yleisradion tekemään kyselyyn, jossa tiedusteltiin *Aamulehden*, *Turun Sanomien*, *Helsingin Sanomien*, *Kalevan*, *Iltta-Sanomien*, *Iltalehden* ja *Kauppalehden* päätoimittajien mielipidettä Nato-jäsenyydestä. *Iltalehden* ja *Iltta-Sanomien* päätoimittajat eivät halunneet kantaansa paljastaa, mutta muut kertoivat kannattavansa Suomen liittymistä Natoon. Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista eikä tarpeen mennä siihen, miksi nämä päätoimittajat kannattavat Nato-jäsenyyttä, mutta on sitäkin aiheellisempaa pohtia, miksi tuo uutinen on tehty. Miksi päätoimittajien mielipide kiinnostaa tai sen oletetaan kiinnostavan yleisöä? Voiko päätoimittajien mielipiteillä olla vaikutusta siihen, mitä suomalaiset ajattelevat Natoon liittymisestä, siihen miten toimittajat kirjoittavat asiasta tai siihen miten päättäjät suhtautuvat Nato-jäsenyyteen? Näihin kysymyksiin on vaikea vastata, mutta yksi asia vaikuttaa ilmiselvältä: päätoimittajilla uskotaan yhä olevan valtaa ja heidät nähdään yhä yhteiskunnallisina vaikuttajina ja aktiivisina keskustelijoina. Tämän lisäksi heidän oletetaan käyttävän valtaa myös toimituksen sisällä, puuttuvan siihen mistä aiheista toimittajat kirjoittavat ja miten. Tämän luvun tarkoituksena on selvittää, mitä päätoimittajat itse ajattelevat asemansa tuomasta vallasta. Pitävätkö päätoimittajat itse itseään yhteiskunnallisina vaikuttajina? Millaisiin asioihin he tahtovat vaikuttaa ja ottaa kantaa – mikäli nyt ylipäätään tahtovat? Entä mitä he ajattelevat vallasta toimituksen sisällä?

Haastattelujen perusteella päätoimittajat tiedostavat, että heillä on sekä yhteiskunnallista valtaa että valtaa toimituksen sisällä. Haastatelluille valta ei kuitenkaan ole sellainen asia, jota he ajattelisivat tai käyttäisivät päivittäin tietoisesti, vaan merkitsee ennen kaikkea tietoisuutta siitä, että asioihin voi halutessaan vaikuttaa kuten seuraava lainaus Erkki Laatikaisen haastattelustakin osoittaa:

H.A: Koetko että sinulla on päätoimittajana valtaa? Millaisiin asioihin?

"No kai sitä valtaa on. Se on mahdollisuutta vaikuttaa lehden sisällön painotuksiin ja ajankohittaiseen keskusteluun. Jälkimmäiseen voi vaikuttaa yleensä epäsuorasti. -- Sanoisin, että se on enemmän päätoimittajan työ tämmöstä vaikutusvaltaa, enemmän vaikutusvaltaa kuin suoranaista valtaa." (Keski-suomalaisen Erkki Laatikainen 30.4.2007)

Maakuntalehden päätoimittajan vallan voisi sanoa perustuvan ennen kaikkea työn julkisuudelle ja tämän lisäksi ainakin sille, että päätoimittajat tuntevat paljon ihmisiä ja saavat paljon tietoa erilaisista asioista – myös sellaista tietoa, joka ei koskaan päädy lehteen. Maakuntalehden päätoimittaja on henkilö, jonka mielipiteet huomataan ainakin maakunnan sisällä, valtakunnallisen huomion ja vaikutusvallan saaminen on huomattavasti vaikeampaa. Haastattelemani päätoimittajat näkivät yhteiskunnallisen vallan viran puolesta tulevana, luonnollisesti työhön kuuluvana seikkana, joka ei suinkaan ole ikuisista. He ymmärsivät yhteiskunnallisen vallan olevan julkisuuden tuomaa ja pohjautuvan pitkälti siihen, että maakuntalehden päätoimittajan mielipiteillä on pääsy julkisuuteen. Kuten *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala luonnehti, päätoimittajat ovat "yhteiskunnallisia ammattikeskustelijoita", joiden odotetaan voivan kommentoida asiaa kuin asiaa lyhyelläkin varoitusajalla.

Valta ja vastuu ovat päätoimittajien mielestä hyvässä tasapainossa: he voivat vaikuttaa riittävästi niihin asioihin, joista joutuvat kantamaan myös vastuuta. *Savon Sanomien* Jari Tourusen mukaan vastuuta jopa tarjotaan enemmän kuin sitä haluaisi ottaa. Tämän hän kuitenkin arveli johtuvan siitä, että hän on vielä uusi talossa ja lehdessä on meneillään uudistuksia, joista hänen oletetaan kantavan vastuuta.

8.1 Yhteiskunnallinen valta

Siinä missä muut haastateltavat näkivät itsensä yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaisina henkilöinä, *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola suhtautui ajatukseen yhteiskunnallisesta vaikutusvallasta epäilevästi. Hän ei pitänyt itseään kovinkaan kummoisena yhteiskunnallisena vallankäyttäjänä edes omassa maakunnassa tai lehden kotikaupungissa Kokkolassa. Jaakkolan mukaan päätoimittajana hänellä on valtaa, mutta lähinnä omassa työyhteisössään, esimerkiksi lehden kehittämiseen liittyvissä asioissa.

Päätoimittajilla on mielestään sitä enemmän yhteiskunnallista valtaa, mitä enemmän he kommentoivat lähellä olevia asioita. Sillä ei ole kovinkaan suurta yhteiskunnallista merkitystä, miten maakuntalehden päätoimittaja kommentoi vaikkapa Yhdysvaltain presidentinvaaleja, mutta esimerkiksi lehden kotipaikan kaupunginjohtajan arvostelu pääkirjoituksessa saattaa hyvinkin saada paitsi paljon huomiota, niin jopa vaikuttaa konkreettisesti paikallispolitiikkaan tai kaupunginjohtajan käytökseen.

Vaikka maakuntalehden päätoimittaja ei todennäköisesti voikaan vaikuttaa valtakunnallisiin asioihin, maakuntalehden valtakunnallinen asema ja sen saama huomio riippuvat osittain päätoimittajan persoonasta. *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen on tästä hyvä esimerkki. Laatikainen tunnetaan räväkkänä kirjoittajana, jolta pyydetään kommentteja myös muihin lehtiin ja *Keskisuomalainen* henkilöityy vahvasti hänen persoonaansa. Lienee pitkälti Laatikaisen ansioita, että *Keskisuomalainen* on tunnettu maakuntalehti myös valtakunnallisesti. Haastattelussaan Laatikainen kertoi olevansa sitä mieltä, että on koko lehden edun mukaista, jos päätoimittaja pyrkii olemaan yhteiskunnallinen vaikuttaja, särmikäs persoona ja keskustelun herättäjä, vaikka se ei ehdoton edellytys olekaan. Rohkeus ottaa kantaa on kuitenkin Laatikaisen mukaan asia, jota ihmiset päätoimittajalta odottavat ja takaa sen, että lehdellä on painoarvoa.

8.1.1 Mihin päätoimittajat tahtovat vaikuttaa?

"Se on maakuntalehden aivan keskeinen tehtävä, muuttaa maailmaa ja maakuntaa paremmaksi." (Ilkan Kari Hokkanen 19.4.2007)

Valtaosa päätoimittajista tahtoo ottaa kantaa lähinnä maakunnan sisäisiin asioihin, muutamilla skaala on laajempi. *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola oli yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta puhuttaessa hyvin maltillinen, hän ei erityisemmin tahdo ottaa kantaa alueellisiin saati sitten valtakunnallisiin asioihin. Toista ääripäätä edustava *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen sanoi tahtovansa kommentoida kaikkea mikä milloinkin tuntuu ajankohtaiselta ja mielenkiintoiselta: valtakunnanpolitiikkaa, julkishallintoa, kansainvälisiä tapahtumia, urheilua, kulttuuria. *Hämeen Sanomien* Kari Väisäsen mielestä lehden tulee pitää esillä vähintäänkin laajat sosiaaliset kysymykset, esimerkiksi vanhustenhoito tai nuoriin liittyviä aiheet. *Karjalaisen* Pekka Mervola kertoi tahtovansa päätoimittajana puhua samojen arvojen ja asioiden puolesta, jotka on mainittu lehden linjapaperissa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi yritteliäisyys ja demokraattisen yhteiskunnan toimivuus sekä maakunnan puolesta puhuminen. Käytännössä tämä on tarkoittanut mm. sitä, että lehti on pyrkinyt puhumaan sen puolesta, että hallituksessa olisi ainakin yksi Pohjois-Karjalasta oleva ministeri. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala mainitsi myös muutaman ”sydämenasian”, joihin hän tahtoo vaikuttaa ja joiden puolesta puhua. Ensimmäinen asia oli lehden linjapaperissakin mainittu yksilönvapauden puolustaminen,

toinen Lahdessa sijaitsevan Vesijärven tulevaisuuden turvaaminen (järvi on kärsinyt rehevöitymisestä) sekä Lahden muotoiluinstituutin kehittäminen siten, että Lahdesta voisi tulla muotoiluosaamisen kansallinen keskus. Haastateltavat perustelivat kannanottamista tiettyihin asioihin sillä, että media on yksi valtiomahdeista, toimittajat vallan vahtikoiria ja maakuntalehtien päätoimittajien odotetaan ottavan kantaa yhteiskunnallisiin asioihin ja varsinkin oman maakunnan asioihin. Kuten tämän alaluvun aloittanut lainaus Kari Hokkaselta osoittaa, journalismin taustalla on yhä ylevä ajatus "maailmanparantamisesta" muiden tavoitteiden ohella.

Tutkimuksessa mukana olleet päätoimittajat tahtoivat käyttää yhteiskunnallista vaikutusvaltaa lehteään edustavina päätoimittajina, eivät yksityishenkilöinä. Tämä lienee hyvä ratkaisu, sillä aina kun maakuntalehden päätoimittaja avaa suunsa, moni olettaa hänen edustavan ennen kaikkea lehden kantaa. Tutkittavasta joukosta poikkesi kuitenkin *Ilkan* Kari Hokkanen, joka sanoi ottavansa kantaa myös yksityishenkilöinä, jolloin hänen mielipiteensä eivät edusta lehden virallista kantaa. Tämä selittyy sillä, että Hokkanen edustaa sen ajan päätoimittajia, jolloin päätoimittajat olivat vahvempia (poliittisia) vaikuttajia kuin nykyään, mutta myös siten, että hän on uransa aikana toiminut mm. Seinäjoen kaupunginvaltuutettuna. Poliitikassa Hokkanen on joutunut sanomaan mielipiteensä myös sellaisista asioista, joita hänen päätoimittajana ei välttämättä tarvitsisi tai kannattaisi kommentoida.

Olipa kyse sitten yhteiskunnallisten asioiden kommentoinnista tai päätöksistä toimituksen sisällä, haastateltavat painottivat vastauksissaan sitä, että valtaa on aina käytettävä harkiten. Maakunnan tai kaupungin asioita kommentoitaessa päätoimittajan tulee olla varovainen ennen kaikkea siksi, ettei lehti leimautuisi minkään tietyn puolueen tai politiikan tukijaksi puolueen itsensä vuoksi. *Etelä-Suomen Sanomissa* vältellään myös "hirttäytymistä" sellaisiin yksittäisiin teemoihin, jotka jakavat lukijakuntaa kahtia. Päätoimittaja Heikki Hakalan mukaan lehti voi ottaa kantaa tällaisiin asioihin ja olla jopa eri mieltä kuin suurin osa lukijoista, mutta mielipiteet jakavaa tai enemmistölle epämieluisia asiaa ei kannata lähteä ajamaan. Näin turvataan lukijakunnan säilyminen ja se, että osa lukijoista kokisi olevansa ulkopuolisia. Heikki Hakala oli haastateltavista ainoa, joka kertoi tällaisesta periaatteesta, mutta on todennäköistä, että myös muissa lehdistä kannanotot mietitään tarkoin, mikäli aihe on tulenarka ja jakaa mielipiteet kahtia.

Mielipiteet jakavat aiheet ovat kuitenkin sellaisia, joita lehden on käsiteltävä, ovathan ne samalla yleensä myös niitä kaikkein mielenkiintoisimpia aiheita. Periaate on siis siinänsä järkevä, mutta vaatii lehdiltä hyvää lukijakunnan tuntemusta ja varovaisuutta.

Varovaisuutta vallankäytössä toimituksen sisällä perusteltiin puolestaan sillä, että mikäli päätoimittaja puuttuu usein vaikkapa juttuideoihin tai juttujen toteutustapaan, hän ikään kuin rikkoo normaalia journalistista prosessia, jossa tällaisista asioista neuvotellaan yleensä juttua kirjoittavan toimittajan ja uutispäällikön/osaston esimiehen kanssa. Liiallinen puuttuminen voi myös herättää ihmetystä toimituksesta ja saada muut toimittajat miettimään, eikö päätoimittaja luotakaan heidän ammattitaitoonsa. Pauliina Penttilän (2001, 122–123) haastattelemat päätoimittajat olivat niin ikään varovaisia esimerkiksi juttuideoita antaessaan: ideoita ei kannata antaa suoraan kirjoittaville toimittajille, sillä se voisi heikentää jonkun toisen päällikkötoimittajan auktoriteettia.

8.1.2 Vallankäytön keinot ja ilmentymät

Vallankäytön keinoina nähtiin ensinnäkin kirjoittaminen. Esimerkiksi pääkirjoituksia laatiessaan päätoimittajat voivat tuoda esiin omia mielipiteitään tai muiden mielipiteitä, joita he voivat joko tukea tai kritisoida. Päätoimittajat voivat vaikuttaa pääkirjoitusten sisältöön myös silloin, kun eivät ole niitä itse kirjoittamassa, aiheista ja sisällöstä kun keskustellaan yleensä yhdessä muiden pääkirjoitusten laatijoiden kanssa. Heikki Hakalan mukaan kannanotoissa pitää kuitenkin muistaa selkeys:

"-- Mutta tietysti täytyy muistaa, että vallankäyttö voi olla tietysti sillä tavalla läpinäkyvää, että täytyy olla kirjoitettuna ulos, että lehti ei oikeastaan sais käyttää semmosta rivien väliin kirjoitettua valtaa, vaan sen pitää silloin kun se haluaa vaikuttaa asioihin, niin sen pitää ilmaista ne suoraan ja selvästi." (Etelä-Suomen Sanomien Heikki Hakala 25.4.2007)

Toinen keskeinen vallankäytön väline ovat uutislinjaukset. Uutisointi ei ole koskaan siinä mielessä objektiivista, että aina joku valitsee mitkä jutut pannaan lehteen ja millä painoarvolla. Kuten aiemmin on käynyt ilmi, kaikki päätoimittajat eivät tällaisiin asioihin puutu päivittäin, mutta jos päätoimittaja haluaa vaikuttaa uutisvalintoihin tai toteutustapaan, niin häntä varmasti kuunnellaan.

Kolmas haastatteluissa mainittu vallankäytön keino ja toisaalta päätoimittajan vaikutusvallan peruste on se, että päätoimittajat tuntevat paljon ihmisiä ja tapaavat usein tavalla tai toisella vaikutusvaltaisia henkilöitä (sidosryhmistä ja yhteydenpidosta tarkemmin alaluvussa 8.1.3). Näin ollen he saavat helposti juttuaiheita, tietoa eri asioista ja voivat esittää muille omia mielipiteitään.

"On tilaisuuksia, illallisia, viikonloppuseminaareja, kaikkea mahdollista, mitä on kuviteltavissa... Kulttuuritapahtumia, urheilutapahtumia ja se voi olla vaikka avauspuheen pitäminen ravi- kilpailuissa tai mitä muuta, kaikenlaista. Taustalla on tietysti se, että siinä vaihtuu tieto tai joku haluaa, että joku päätoimittajatyypinen heppu on siellä syystä taikka toisesta paikalla, maa- herra tai kaupunginjohtaja tai jos ne ei kerkeä, niin sitten päätoimittaja ja näin pois päin. Se on tiedonvaihtoa ja informaation kulkua ja se on kai vaikuttamista myöskin." (Länsi-Savon Tapio Honkamaa 18.4.2007)

" -- päätoimittajalla on laaja kontaktiverkosto ja ja useimmissa tapauksissa myös semmonen valtakunnallinen kontaktiverkosto, joka ehkä vain hyvin harvoilla tämmösillä maakuntakaupun- gin ihmisillä on tavallaan. Minusta täytyy antaa ne vähän niinkun yhteiseen käyttöön." (Etelä- Suomen Sanomien Heikki Hakala 25.4.2007)

Sidosryhmäyhteistyön tarkoitus on hyödyttää molempia osapuolia. Siinä missä lehdet saavat tietoa, yhteistyötahot voivat tutustua lehden toimintaperiaatteisiin ja saada joskus jopa julkisuutta. Pauliina Penttilän (2001, 110) haastattelemat päällikkötoimittajat olivat sitä mieltä, että päätoimittajien tärkeinä pitämien sidosryhmien tilaisuudet saavat julki- suutta enemmän kuin olisi aiheita. Tämä asia harmitti päällikkötoimittajia, sillä he tah- toisivat antaa laajaa yleisöä enemmän kiinnostaville aiheille enemmän tilaa erilaisten ”kissanristiäisten” sijaan.

Päätoimittajien yhteiskunnallisen vallan ilmentymänä mainittiin myös se, että he voivat työllään vaikuttaa siihen, mistä ihmiset puhuvat ja miten. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakalan mukaan vaikutusvallan huomaa usein kun kuuntelee ihmisten jutustelua ja havaitsee, että lukijat omaksuvat helposti lehdessä olleita mielipiteitä. Tämä esimerk- ki tosin ontuu sikäli, että esimerkiksi tämän luvun alussa mainitusta Natoon liittymisestä voi oikeastaan olla vain kahta mieltä, eikä mielipiteen tarvitse olla lehdestä otettu vaik- ka se olisikin samansuuntainen kuin lehden pääkirjoituksessa. Hakala on kuitenkin sikä- li oikeassa, että mielipiteet muodostuvat usein juuri tarjolla olevan tiedon perusteella ja

tietomme monista asioista perustuu siihen, mitä media meille tarjoaa. Näin ollen mielipiteemme ovat usein median muokkaamia.

Konkreettisia esimerkkejä yhteiskunnallisten kannanottojen vaikutuksista päätoimittajat eivät *Karjalaisen* Pekka Mervolaa lukuun ottamatta esittäneet. Pekka Mervola nimittäin arvioi *Karjalaisen* vaikuttaneen siihen, että Pohjois-Karjalan prikaati säilytettiin lakkauttamisen sijaan. Kun tieto lakkautusuhasta oli tullut, toimituksessa mietittiin ketä haastatellaan ja missä vaiheessa ja hankittiin silloiselta puolustusministeriltä, Seppo Kääriäiseltä kannanotto Pohjois-Karjalan prikaatin säilyttämiseksi ennen kuin asia ratkeaa lopullisesti. Asiaa käsiteltiin näyttävästi myös pääkirjoituksissa. Lopulta puolustusvoimien omatkin selvitykset osoittivat, että Pohjois-Karjalan prikaatin selvittäminen on järkevää ja prikaati säilyi, mutta Mervola uskoo lehdelläkin olleen vaikutusta. Mervolan mukaan tällaisista asioista uutisointi kun sortuu usein liikaan moralisointiin ja synnyttää ns. laskevan kierteen, joka ikään kuin sinetöi jonkun asian kohtalon.

Vallankäytön näkökulmasta päätoimittajien rooli on kaksijakoinen: he kokevat olevansa paitsi yhteiskunnallisen vallan käyttäjiä, niin myös vallan vahtikoiria. Päätoimittaja voi siis joutua puun ja kuoren väliin: työssään hän voi tutustua moniin vaikutusvaltaisiin ihmisiin ja jopa ystävystyä heidän kanssaan, mutta hänen on silti voitava arvioida kriittisesti esimerkiksi kansanedustajien toimintaa ja samaistuttava enemmänkin ns. tavallisen kansalaisen kuin poliitikon tai menestyvän yritysjohtajan asemaan. *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen haastattelusta välittyi se, että hän oli pohtinut tätä yhteiskunnallisen roolin kaksijakoisuutta ja asemassa piileviä riskejä paljonkin:

"-- päätoimittajan ja koko ammattikunnan vaaroja on se etäinen lukijasuhde. Täällä kuten muissakin lehdissä käy niin, että mennään lääninhallitukseen tai mennään paikalliseen Osuuspankkiin vieraileen niin huomaa yhtäkkiä, että me samaistutaan, me ollaan samanlaisia kuin nuo virkamiehet tai yritysjohtajat tai ketkä hyvänsä."

"Mutta siinä mä oon tarkka, että se pitää käsittää se valta ja vastuu oikeessa suhteessa. Että siinä mä oon vähän naiivinhärskikin niinkun mainitsin valtaklikeille ja tämmöselle, jos asioihin koitetaan niinkun vaikuttaa niin sanotusti väärin. Että menemättä yksityiskohtiin, tässä on joku taistelu käyty jo joittenkin tahojen kanssa tässäkin kaupungissa. Mä tarkotan tällä sitä, että mulle se ainut käskijä tässä tapauksessa on lukija ihan oikeesti, joka maksaa tästä lehdestä, jolla on kuitenkin sitä ääntä kaikkein vähiten."

Sidosryhmillä on usein tiettyjä tavoitteita ja päätoimittajat helposti alkavat itsekin toistaa niitä sanamuotoja ja asioita, joita kuulevat erilaisissa sidosryhmätilaisuuksissa. Päätoimittajien tulisikin pitää mielessä se, että iltajuhlissa ja yritysvierailuissa asioiden todellinen laita tai varjopuolet eivät yleensä tule ilmi, saati sitten ns. tavallisen kansalaisen näkökulma ja kokemukset, vaan ne on usein erikseen kaivettava esiin. Päätoimittajat eivät varsinaisesti tuoneet haastatteluissa esiin tapauksia, joissa heitä olisi yritetty painostaa esimerkiksi kirjoittamaan jostakin asiasta tietyllä tavalla, mutta Kari Väisänen viittaa vastauksessaan siihen, että ainakin uuden päätoimittajan rajoja voidaan koetella.

8.1.3 Erkki Laatikainen ja Kari Hokkanen ja satraapin maine

Päätoimittajan yhteiskunnallisen vallan näkökulmasta omaa luokkaansa ovat olleet *Ilkan* Kari Hokkanen ja *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen, heidät kun tunnetaan poikkeuksellisen vaikutusvaltaisina ja kantaaottavina maakuntalehtien päätoimittajina. Maine vahvistui viimeistään silloin, kun entinen pääministeri ja eduskunnan puhemies Paavo Lipponen vuonna 2004 kutsui heitä *Apu*-lehdessä julkaistussa kuuluisassa kolumnissaan "maakuntalehtiä terrorisoiviksi satraapeiksi". Lipponen oli aiemminkin kritisoinut joidenkin maakuntalehtien ja niiden päätoimittajien valtaa (Hokkanen 2006, 533).

Tutkimushaastatteluissa Kari Hokkanen ja Erkki Laatikainen kertoivat ottavansa mielellään kantaa kaikenlaisiin ajankohtaisiin asioihin, mutta eivät sen kummemmin eritelleet tapauksia, jolloin he olisivat kirjoituksillaan tai lehden painotuksilla vaikuttaneet asioiden kulkuun. Muualta kuitenkin löytyy esimerkkejä tästä. Itsekin *Keskisuomalaisen* toimittajana työskentelevä Lasse Kangas kertoo lehden historiikissa (2007, 273, 346), että ensimmäisinä päätoimittajavuosinaan Laatikainen auttoi julkaisijayhtiön hallituksen puheenjohtaja Paavo Vesteristä nousemaan kansanedustajaksi ja vauhditti myöhemmin Anneli Jäätteenmäen valintaa Keskustan johtoon ja pääministeriksi. Kangas (emt., 332) kertoo myös siitä, kuinka Laatikainen tuki näkyvästi oman talon työntekijän, toimittaja Aino Suholan valintaa eduskuntaan. Toisaalta Laatikainen on myös aiheuttanut harmia joillekin poliitikoille, jakanut kirjoituksissaan moitteita mm. keskustalaiselle Mauri Pekkariselle (Kangas 2007, 283, 333) sekä vastustanut näkyvästi silloisen Skdl:n puheenjohtajan ja kansanedustajan Kalevi Kivistön valintaa maaherraksi. Keskustalaiset tai oman maakunnan poliitikotkaan eivät automaattisesti ole olleet Laatikaisen suosios-

sa. Laatikaisen tiedetään jopa estäneen Mauri Pekkarista ostamasta *Keskisuomalaisen* osakkeita, sillä hän ei halunnut keskisuomalaisten kansanedustajien saavan omistaja-asemaa lehdessä (Kangas 2007, 302).

Kari Hokkasen vahvan vaikuttajan maine perustuu siihen, että hän on ahkera kirjoittaja ja kannanottaja ja toisaalta ollut avoimen keskustalainen. Kari Hokkasen kirjoittaa koamassaan *Ilkan* historiikissa, että lehti on puhunut etenkin köyhien puolesta ja pitänyt esillä maanpuolustushenkeä, perhearvoja, kirkkoa ja herätysliikkeitä (2006, 527). Kari Hokkanen on suorasukaisesti ottanut kantaa myös joihinkin yksittäisiin poliittisiin asioihin. 1990-luvun puolivälissä *Ilkka* kuului EU-jäsenyyden äänekkäisiin vastustajiin (Hokkanen 2006, 530; Kangas 2007, 382). Sitten Hokkanen on jyrkittänyt yhteiskunnallisen vaikuttajan mainettaan muun muassa tukemalla Esko Ahoa presidentinvaaleissa, Anneli Jäätteenmäen valintaa keskustapuolueen johtoon sekä pääministeriksi sekä Kyösti Virrankosken valintaa EU-parlamenttiin (Kangas 2007, 346, 534; *Helsingin Sanomat* 5.5.2007). Vaikuttaa siltä, että Erkki Laatikaisen tavoin Kari Hokkanen on saanut vahvan vaikuttajan maineen, koska on halunnut ottaa kantaa maakunnan ihmisiä koskettaviin asioihin ja myös tehnyt sen tavalla, joka ei ole jäänyt huomaamatta. Kuten Kari Hokkanen ja Lasse Kangas *Ilkan vuosisata* -teoksessa (2006, 532) tulkitsevat, esimerkiksi Kyösti Virrankosken tukeminen lisäsi *Ilkan* valtakunnallista tunnettuutta. On syntynyt ikään kuin itseään ruokkiva kierre: mitä enemmän ja räväkämmin Hokkanen ottaa kantaa, sitä enemmän hänen mielipiteensä saa huomiota ja kenties painoarvokin. Kun muiden maakuntalehtien päätoimittajat ovat kannanotoissaan varovaisia, suorasanaiset päätoimittajat vievät huomion.

On vaikea arvioida, mikä on ollut Hokkasen ja Laatikaisen todellinen merkitys esimerkiksi yksittäisten poliitikkojen tai poliitikoksi mielivien henkilöiden maineen kasvattamisessa tai mustaamisessa. On selvää, ettei esimerkiksi yksi ylistävä kolumni tee vielä kenestäkään kansanedustajaa tai ministeriä. Toisaalta etenkin eduskuntavaaleissa kilpailu palstatilasta ja huomiosta on kovaa ja ihmiset varmasti etsivät juuri paikallisista lehdistä tietoa ehdokkaista. Kari Hokkanen analysoi päätoimittajien ja lehtien valtaa Yliökolumnissaan *Keskisuomalaisessa* 18.10.2007. Hokkasen mukaan medialla ja toimittajilla on kyllä valtaa, mutta sitä on usein liioiteltu, kuten esimerkiksi puhuttaessa *Ilkan* ja *Keskisuomalaisen* roolista Anneli Jäätteenmäen valtaannousussa. Kari Hokkasen mu-

kaan ainoat henkilövaalit, joissa *Ilkalla* ja hänellä itsellään on todella ollut vaikutusta olivat EU-parlamenttivaalit vuonna 1996, jolloin *Ilkan* tukema Kyösti Virrankoski tuli valituksi Suomen europarlamenttiedustajaksi. Hokkasen mukaan Virrankosken näkyvässä tukemisessa ei ollut kuitenkaan mitään ihmeellistä, koska oli luonnollista että maakuntalehti tukee oman maakunnan ehdokasta, joka on vieläpä suosituksen puolueen jäsen. Tässä Hokkanen on oikeilla jäljillä: kuten teemahaastatteluissakin kävi ilmi, moni maakuntalehden päätoimittaja toivoo, että maakunta saisi edustajiaan eduskuntaan ja europarlamenttiin tai jopa hallitukseen.

8.2 Valta toimituksen sisällä

H.A: "Koetko että sinulla on päätoimittajana valtaa? Miten se ilmenee?"

"No mulla on tietysti hyvin suuri valta, koska päätän suvereenisti lehden sisällöstä, kaiken mitä siihen kansilehtien väliin tulee. Kaikki on jo ihan lainkin mukaan minun päätettävissäni. Ja kyllä mä tietysti sitä valtaa käytänkin. Tottakai sekin on suuri valta, kun päättää rekrytoinnista. --"
(*Ilkan Kari Hokkanen 19.4.2007*)

"Ei ole mitään vallantäyteyden kokemuksia, mutta kyllähän sitä tietysti on tässä omassa työyhteisössä ja sen kehittämisessä ja tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä. Mutta ulospäin... sitä on hirveän vaikea sanoa. - -" (*Keskipohjanmaan Lassi Jaakkola 17.4.2007*)

Kuten päätoimittajien tehtäviä esitellessä kävi ilmi, päätoimittajat antavat toisinaan juttuaiheita, ehdotuksia juttujen näkökulmista ja näin ollen vaikuttavat lehden sisältöön ja toimittajien työhön. Heidän odotetaan sanovansa myös mielipiteensä siitä, mihin suuntaan lehteä ja sen palveluita tulisi kehittää. Joskus päätoimittajan eteen voi myös tulla sellainen tilanne, jolloin päätoimittajan on pyydettävä toimittajaa muuttamaan juttua tai jopa estettävä koko jutun julkaiseminen. Haastatteleman päätoimittajat sanoivat tällaisten tilanteiden olevan erittäin harvinaisia, niitä on ehkä yksi tai kaksi vuodessa. Jutun sisällöstä tai julkaisemisesta joudutaan keskustelemaan lähinnä silloin, jos jutussa on juridisia ongelmia, sen teossa on rikottu hyvää lehtimiestapaa tai toimittajan asiantuntemus ja luotettavien lähteiden määrä arveluttavat. Esimerkiksi *Savon Sanomien* Jari Tourunen oli puuttunut vain muutamaan lehteen menossa olleeseen uutiseen ja silloinkin siten, että itse uutinen säilyi samana, mutta aiheen käsittelytapaa muutettiin jonkin verran. Päätoimittajien varovaisuudelle on syynsä ja yksi keskeisimmistä on se, että yk-

sittäisen jutun hyllyttäminen koettelee aina päätoimittajan ja toimittajan suhdetta (Kulha 2002, 171).

Toisinaan päätoimittaja saattaa puuttua käsittelytapaan silloinkin kun jutussa ei ole varsinaista juridista ongelmaa. Näin voidaan toimia esimerkiksi silloin jos juttu vaatii lisää tilaa tai erilaisen näkökulman. Erityisen tärkeää jutun muokkaaminen voi olla silloin kun juttu on menossa pääuutiseksi, tai se on skuuppi eli merkittävä uutinen, jota muut viestimet eivät ole vielä kertoneet. *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen kuitenkin painotti, että jutun pois jättämiseen on oltava todella painavat perusteet ja silloinkin on keskusteltava jutun tehneen toimittajan kanssa. Väisäsen mukaan juttuja ei milloinkaan hyllytetä vain sillä perusteella, että joku muu vaatisi jutun jättämistä pois lehdestä. *Länsi-Savon* Tapio Honkamaan mukaan niissä harvoissa tapauksissa, joissa juttu on jätetty julkaisematta, aloite julkaisematta jättämisestä ei ole tullut häneltä itseltään vaan uutispäälliköltä tai toimituspäälliköltä. Tämä on varmasti varsin yleinen käytäntö, sillä jutut päätyvät useimmiten ensiksi toimittajien läheisimpien esimiesten luettavaksi.

Toimittajavalintoihin tai vaikkapa vakinaistamisiin päätoimittajat eivät ainakaan maininneet puuttuvansa *Ilkan* Kari Hokkasta lukuun ottamatta. Hokkasen mukaan toimittajavalinnat *Ilkassa* on hänen aikanaan tehty siten, että vakinaiset toimittajat valitsee hallitus, mutta aina päätoimittajan esityksestä. Hokkasen mukaan hänen esityksestään ei ole koskaan tarvinnut poiketa. Yleinen käytäntö suurissa maakuntalehdissä on kuitenkin se, että toimittajavalinnoista vastaavat pääasiassa toimituspäälliköt, uutispäälliköt ja osastojen esimiehet. Päätoimittajan on henkilöstövalinnoissa mukana lähinnä silloin, kuin toimitukseen valitaan jotakin päällikkötoimittajaa kuten uutta toimituspäällikköä. Toisaalta päätoimittajien näkemyksiin siitä, etteivät he puutu toimittajanimityksiin, kannattaa suhtautua tietyllä varauksella. Jos päätoimittaja vaikkapa kehuu julkisesti jonkun uutistoimittajan työtä useaan otteeseen, niin se varmasti lasketaan eduksi ainakin silloin, jos toimittaja myöhemmin hakee vaikkapa toimituspäälliköksi. Erkki Laatikainen on ainakin kerran käyttänyt valtaa toimituksen sisällä myös varsin poikkeuksellisella ja rajulla tavalla: hän määräsi silloisen varapäätoimittajan Risto Pynnösen puolen vuoden kirjoituskieltoon vähän ennen tämän eläkkeelle siirtymistä liian räväkän ja jopa tilausten peruutuksia aikaansaaneen kirjoituksen perusteella vuonna 2005 (Kangas 2007, 351–354).

Keskipohjanmaan Lassi Jaakkolan totesi haastattelussaan, että päätoimittajalla on varmasti myös sellaista valtaa, jota hän ei itse tiedosta. Sekä oman työkokemuksen että kollegojen kanssa käytyjen keskustelujen perusteella vaikuttaa siltä, että tämä pitää paikkansa. Toimituksissa oivalletaan nopeasti, ketkä ovat päätoimittajan suosikkitoimittajia tai millaisia juttuja päätoimittaja tahtoisivat lukea ja millaisista aiheista. Jos päätoimittajan tiedetään olevan esimerkiksi kiinnostunut maanpuolustuksesta ja reserviläis-toiminnasta, maanpuolustukseen liittyvät uudistukset tai vaikkapa alueen oman varuskunnan uudet kalustohankinnat saattavat tulla uutisoiduksi hieman näyttävämmin kuin silloin jos päätoimittajana olisi yleistä asevelvollisuutta tiukasti vastustava entinen siviilipalvelusmies. Miksi näin sitten käy, sitä on vaikea sanoa. Kyse voi olla kunnioituksesta tai uutistoimittajan/uutispäällikön halusta saada työpanokselleen huomiota ja päätoimittajan kehuja. Uutispäälliköt toisaalta myös katsovat, että koska päätoimittaja on vastuussa lehden linjasta, hänen toiveitaan on syytä noudattaa, vaikka itse olisikin eri mieltä (Penttilä 2001, 110). Uutispäälliköt myös mieltävät asian niin, että lojaalius päätoimittajan ajatuksille pitää välit päätoimittajaan hyvinä (Penttilä 2001, 110). Joka tapauksessa olisi tasa-arvoisempaa, että jutut ja niiden saama palstatila tai toteutustapa määrittyisi uutiskriteereiden tai lehden yleisen linjan mukaan, ei sen mukaan mikä on päätoimittajan mielipide. Päätoimittajankin kannattaa olla tarkkana tällaisen piilovaikuttamisen suhteen ja pohtia, onko hänellä tällaista näkymätöntä valtaa ja painavatko hänen toiveensa joskus journalistisia kriteerejä enemmän.

9 PÄÄTOIMITTAJAN VASTUU

Siinä missä päätoimittajilla on valtaa, heillä on myös vastuuta. Vastuu kattaa mm. luvussa 3.3 käsitellyn juridisen vastuun, joissakin tapauksissa taloudellisen vastuun sekä ikään kuin moraalisen vastuun lehden sisällöstä. Moni päätoimittaja kokee myös olevansa osittain vastuussa toimituksen ilmapiiristä ja siitä, että toimittajilla on hyvä tehdä töitä. Tässä luvussa käsitellään esimerkiksi sitä, millaista taloudellista vastuuta päätoimittajat eri lehdissä kantavat ja pitävätkö he juridista vastuuta oikeudenmukaisena.

9.1 Juridinen vastuu ennen kaikkea vastuun tiedostamista

Päätoimittajat suhtautuivat laajaan juridiseen vastuuseensa tyynesti: kokonaisuus ei tunnu kohtuuttomalta, vaikka vastuulla ovat oman toimituksen lehtijuttujen lisäksi myös yhteistuotantosivut, uutistoimistojen materiaali, ilmoitukset ja lehden verkkosivuilla oleva materiaali – siis paljon sellaisia juttuja, joita päätoimittaja ei näe ennen lehden painamista. Joitakin päätoimittajia vastuu verkkomateriaalista kuitenkin mietitytti. *Ilkan* Kari Hokkasen mukaan verkkosivujen valvonta on hankalaa ja lehden verkkosivuilla on ollut välillä sellaista materiaalia, jota hän ei missään tapauksessa olisi kelpuuttanut lehteen. Hokkanen ennustaakin, että verkkomateriaali tuottaa päätoimittajille tulevaisuudessa paljon murhetta. Myös *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikaista vastuu verkkopuolesta askarruttaa: verkkokeskusteluiden valvonta ei tunnu olevan tarpeeksi nopeaa ja toisinaan sivuilla on ollut sellaista tekstiä, että ”jos joku ois nyt ryhtynyt juridiikkaa harrastamaan niin me emme olisi olleet voittajan puolella”. Toisaalta kuten *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa sanoi, nykyistä käytäntöä ei juridisen vastuun osalta kannata alkaa muuttamaan, sillä on parempi, että vastuu on selkeästi yhdellä henkilöllä. Lakihan periaatteessa sallisi sen, että verkkolehdeillä olisi oma erillinen päätoimittajansa.

Käytännössä päätoimittajien juridinen vastuu näkyy tietoisuutena asiasta sekä jonkin verran siinä, miten päätoimittajat ohjeistavat muita toimittajia. Päätoimittajat eivät kuitenkaan kokeneet olevansa toimituksessa ainoita, jotka lainopillisia kysymyksiä miettivät vaan kiittelivät sitä, että muutkin toimittajat ja ilmoituspuolen työntekijät kysyvät usein päätoimittajan mielipidettä, jos tekeillä oleva ilmoitus tai juttu epäilyttää jostakin syystä. Näin menetellään etenkin rikosuutisissa, juttua tekevä toimittaja ja/tai uutispääl-

likkö tulee usein kysymään vielä varmuuden vuoksi päätoimittajankin mielipidettä niiden julkaisusta. Päätoimittajan juridinen vastuu on ymmärrettävä myös juridisten ongelmien ennaltaehkäisyä, se ei suinkaan ole sellainen asia, joka konkretisoituu vain silloin kun tulee kutsu käräjille. Esimerkkinä juridisten ongelmien ennakkoehkäisystä mainittakoon se, että *Savon Sanomissa* oli keväällä 2007 järjestellä painovapauslakiin erikoistuneiden juristien pitämä koulutuspäivä toimittajille.

Käräjille tai Julkisen Sanan Neuvoston arvioitavaksi päätoimittajat joutuvat an harvoin, suuri osa mielipahaa aiheuttaneista jutuista kun ratkeaa sovittelemalla. Esimerkiksi huomattavan pitkän uran päätoimittajana tehnyt *Ilkan* Kari Hokkanen ei kerro joutuneensa käräjille kuin kerran ja sekin koski *Ilkan* julkaisemaa STT:n juttua. Myös muut päätoimittajat kertoivat joutuneensa käräjille korkeintaan kerran tai kaksi. Poliisikuulustelut sen sijaan ovat tulleet tutuiksi lähes kaikille. Kuulusteluihin joutuminen ei tunnu päätoimittajia yleensä hetkauttavan, vaan se koetaan rutiiniluontoiseksi toimenpiteeksi ja päättyy lähes poikkeuksetta siihen, ettei syytettä nosteta. Päätoimittajat kuitenkin mainitsivat, että lakiasioissa kuten yksityisyyden suojaa koskevissa asioissa on oltava nykyään hyvin tarkkana, sillä ihmiset valittavat nykyään suhteellisen herkästi varsinkin lehtikirjoittelusta. Erkki Laatikainen jopa totesi, että jotkut tuntuvat oikein etsivän lehdestä virheitä, joiden nimissä voisivat sitten rahastaa. Toisaalta päätoimittajat sanoivat, ettei lehdillä yleensä ole aihetta todelliseen huoleen. Heidän mukaansa ihmiset eivät tunne painovapauslakia kovin hyvin ja kantelevat jutuista usein ilman lainopillista perustetta.

9.2 Talousvastuu ja toimitusjohtajuus

Kuten tutkimuksessani on käynyt jo ilmi, *Hämeen Sanomissa*, *Karjalaisessa* ja *Savon Sanomissa* päätoimittajan ja toimitusjohtajan tehtävät on yhdistetty. *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen on tulosvastuullinen päätoimittaja, Sanomalehti Keskisuomalainen Oyj:n toimitusjohtaja sekä Keskisuomalainen -konsernin varatoimitusjohtaja. Kuten luvussa 6 mainittiin, hän myös omistaa Keskisuomalainen Oyj:n osakkeita. Laatikainen on siis taloudellisessa vastuussa monella tapaa. Laatikainen ei ole ollut tulosvastuullinen päätoimittaja koko uransa ajan, vaan tähän malliin siirryttiin *Keskisuomalaisessa* vasta vuonna 1989, jolloin Laatikainen oli ollut päätoimittajana jo yli 10 vuotta. Laatikaisen

mukaan ratkaisu oli onnistunut, sillä se toi vaihtelua ja mahdollisuuden vastata lehdestä kokonaisvaltaisemmin.

Myös pelkkää päätoimittajan titteliä kantavat haastateltavat ovat talouden kanssa tekemisissä, vaikka eivät olekaan varsinaisessa tulosvastuussa. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Hakala kertoi vastaavansa toimituksen kustannuksista ja seuraavansa, että toimitus pysyy budjetissa. Samaan tapaan kuvailivat talousvastuutaan *Keskipohjanmaan* Lassi Jaakkola, *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa sekä *Ilkan* Kari Hokkanen. Haastatteluissa nousi esiin myös se näkökulma, että talousvastuuta on myös se, että lehti on hyvä ja käy kaupaksi sekä tilaajille että ilmoittajille. Kun talousvastuu nähdään näin laajasti, se koskee kaikkia päätoimittajia työpaikasta riippumatta.

Itsekin päätoimittajana työskennellyt Keijo Kulha kirjoitti teoksessaan *Elämää apinalaatikossa* (2002, 140), että vain harvoissa lehtitaloissa vastaava päätoimittaja on henkilökohtaisesti vastuussa lehden budjetista. Kulhan mukaan tämä on toimittajapiireissä mielipiteet jakava asia. Vastustajat pelkäävät budjettivastuun saavan päätoimittajan "mielistelemään ilmoittajia valvontatehtävän kustannuksella", päätoimittajan budjettivastuun puolustajat taas vetosivat siihen, että päätoimittaja toimittajakollegoineen tuntee toimituksen talouden reunaehdot parhaiten. Keijo Kulha arvioi, että erityisesti pörssiin listautuneissa lehtiyhtiöissä taloudelliset ja journalistiset arvot törmäävät väistämättä toisinaan. Törmäysten lisäksi voi herätä epäilyksiä siitä, tekeekö taloudesta vastaava päätoimittaja yksittäisiä journalistisia ratkaisuja pörssinoteerausten perusteella vai journalistisia ja sananvapauden yleisiä periaatteita noudattaen.

9.2.1 Toimitusjohtaja-päätoimittajat uskovat mallin hyödyttävän toimitusta

Toimitusjohtaja määritellään henkilöksi, joka on päivittäisessä vastuussa yrityksen hallinnosta ja asettuu yrityksen organisaatiossa ikään kuin yhtiön hallituksen/hallintoneuvoston ja muun henkilöstön väliin. Toimitusjohtaja on oltava jokaisessa osakeyhtiössä, jonka osakepääoma on vähintään 80 000 euroa. Toimitusjohtajia voi kerrallaan olla vain yksi ja hän on rikosoikeudellisessa vastuussa siitä, että yhtiö menettelee lakien mukaan. Toimitusjohtaja siis joutuu vastaamaan yhtiön toiminnasta oi-

keuden edessä, vaikka ei itse olisikaan menetellyt väärin. (Ikonen, Malmi & Reinikainen 2005, 13–14, 17, 64).

Toimitusjohtaja-päätoimittajilla taloudellinen vastuu on sataprosenttinen. Esimerkiksi *Savon Sanomien* Jari Tourusen työssä tämä tarkoittaa käytännössä mm. sitä, että hän laatii yleiset raamit lehden taloudesta ja katsoo, että budjetti on sopusuhteissa tavoitteiden kanssa. Tourunen kuvaili olevansa se, joka pitää langat käsissä ja jolle yksiköiden vetäjät raportoivat. Toimitusjohtaja-päätoimittajat pitivät työmääräänsä ja taloudellista vastuuta sopivana. Heidän mielestään toimitusjohtajan ja päätoimittajan tehtävien yhdistäminen on ollut onnistunut ratkaisu. Ote *Karjalaisen* Pekka Mervolan haastattelusta tiivistää toimitusjohtaja-päätoimittajien tunnot:

"Kyllä mä koen, että mulla on vastuu lehdestä, ei lehden toimituksellisesta sisällöstä. En koe niin, että olen lehden toimituksellisen sisällön päätoimittaja, että toimitan vaan sitä uutissisältöä ja kaikesta muusta noston kädet pystyyn, vaan niin että minä vastaan siitä, että pohjoiskarjalalaiset saa hyvää sanomalehteä ja Karjalaista. Se on silloin kokonaisuus, että siellä on juttuja, siellä on ilmoituksia, se jaellaan hyvin, se osataan myydä, se on hinnoiteltu oikein, kaikki tämä. -- Ja sitten sisäisesti taas tuntuis aika pahalta, jos olisi niin, että toimitus tarvii lisää resursseja, mutta me käytetäänkin resurssit ihan muuhun tässä talossa ja mulla ei ois niihin valtaa eikä mahdollisuutta."

Toimitusjohtaja-päätoimittajat siis kokevat, että heidän vastuunsa on kaksoisroolin myötä kokonaisvaltaisempi ja malli voi toimia toimituksen ja journalismin eduksi, kun toimitusjohtaja-päätoimittajalla on paremmat vaikutusmahdollisuudet toimituksen käytössä oleviin resursseihin kuin pelkillä päätoimittajilla.

9.2.2 Journalistitausta riittää talousasioiden hallintaan

Toimitusjohtaja-päätoimittajat olivat kaikki olleet kiinnostuneita talousasioista jo ennen tällaista kaksoisroolia, joten heille liikkeenjohdollisen roolin omaksuminen on ollut luontevaa. Erkki Laatikainen oli puolestaan ennen tulosvastuulliseksi päätoimittajaksi tuloaan toiminut yhtiön johtoryhmässä sekä Osuuspankin hallituksessa, joten yrityksen talouteen liittyvät asiat olivat tulleet tutuiksi. Kari Väisänen oli päätoimittaja-toimitusjohtajana jo toistamiseen, sillä päätoimittajan ja toimitusjohtajan tehtävät oli

yhdistetty myös STT:ssa, jossa Väisänen työskenteli vuosina 1996–1999. Väisänen mukaan STT:ssa aloittaessa rooli tuntui vieraalta, koska hänellä ei ollut aikaisempaa kokemusta päätoimittajuuden yhdistämisestä toimitusjohtajan tehtävään. Tähän yhdistelmään kuitenkin tottui ja *Hämeen Sanomissa* kahden eri tittelin kantaminen ei tuntunut enää lainkaan kummalliselta, varsinkin kun Väisänen oli työskennellyt STT:n jälkeen mm. toimitusjohtajana ja markkinointijohtajana media-alalla.

H.A: "Koetko, että sinulla on tarpeeksi asiantuntemusta taloudellisten asioiden hoitoon?"

"-- lehtialalla on mystifioitu nämä talousasiat. En minä tiedä, mistä semmoinen ajattelu on lähtenyt, että jos on toimittaja, niin se ei voi talousasioista ymmärtää mitään ja jos on sitten merkanti taikka merkonomi niin se ymmärtää kaiken.. -- Nämä asiat eivät ole tästä kiinni, ne ovat aina persoonasta kiinni." (Keski-suomalaisen Erkki Laatikainen 30.4.2007)

"Kyllä tänä päivänä, viittäisin tuohon Baltiaan, se oli kyllä hyvä koirakoulu siinä mielessä. Jopa sanoisin näin, että joskus tulee ihmeteltyä, että miten ennen maakuntalehdissä jossa oli pelkkä toimitusjohtaja, miten ne sai ajan kulumaan. Mutta täällä se tarkoitti sitä, että sä olit rota-reissa, sä olit kaupunginvaltuustossa, sä olit kaikessa mukana. Mut silloin kun päätoimittaja-toimitusjohtajan tehtävä on yhdistetty, se ei vaan vetele." (Hämeen Sanomien Kari Väisänen 24.4.2007)

Kaikki haastatellut kokivat, että journalistitausta riittää talousasioiden hallintaan. Kuten Jari Tourunen asian ilmaisi ”ei tämä semmoista mitään rakettitiedettä ole”. Jotkut päätoimittajat tosin mainitsivat, että ainahan taloushallinnosta voisi enemmänkin tietää, mutta periaatteessa talousvastuun, olipa se sitten sataprosenttista tai vähäisempää, kanssa pärjää. Toisaalta on muistettava se, että päätoimittajat eivät ole talousvastuunsa kanssa yksin, vaan heillä on tukenaan ammattilaisia, jotka ovat laatimassa esimerkiksi tilinpäätöksiä. Toimituksen budjetin laadinta- ja seurantavastuuta on puolestaan joissakin toimituksissa jaettu myös toimituspäällikölle.

9.2.3 "Pelkät" päätoimittajat suhtautuvat toimitusjohtaja-päätoimittaja -malliin epäillen

Toimitusjohtaja-päätoimittajat pitivät tällaista kaksoisroolia toimivana, mutta pelkästään päätoimittajina toimivat päätoimittajat suhtautuvat yhdistelmään epäilevästi tai selkeän

kielteisesti. Kaikki kuitenkin uskovat, että toimitusjohtaja-päätoimittaja -malli yleistyy lehdistössä. Tämä saattaa vaikuttaa ainakin siihen, millaisia valintakriteerejä tulevaisuuden päätoimittajavalinnoissa käytetään. Päätoimittajilta todennäköisesti edellytetään yhä enemmän johtamisen tai taloushallinnon kokemusta ja asiantuntemusta.

Etelä-Suomen Sanomien Heikki Hakala perusteli kielteistä asennettaan päätoimittaja-toimitusjohtaja -malliin sillä, että päätoimittajan ja toimitusjohtajan työtehtävät ovat lähtökohtaisesti liian erilaisia. ”Toimitusjohtajan tehtävänä on ajatella rahaa ja päätoimittajan tehtävänä on ajatella asioita”, Hakala kiteytti. Hakala arvioi, että etenkin silloin jos lehdellä alkaa mennä huonosti, rahan ajattelu alkaa dominoida ja päätoimittajan aika menee välttämättömyyteen eli yhtiön kannattavuuden turvaamiseen. Hän oli myös sitä mieltä, että alalla on sellaisia toimitusjohtajia, jotka keskittyvät liian paljon maksimituoton tavoitteluun, eivätkä tunne tarpeeksi hyvin yhteiskunnallisia asioita tai täysin ymmärrä lehdistön yhteiskunnallista roolia.

Keskipohjanmaan Lassi Jaakkola ei ottanut toimitusjohtajan ja päätoimittajan työtehtävien yhdistämiseen niin voimakkaasti kantaa kuin Hakala, mutta esitti huolensa siitä, pystyykö yksi ihminen hoitamaan näitä kahta työtehtävää täysipainoisesti, vaikka siitä näyttääkin olevan muutamia onnistuneita esimerkkejä. Jaakkola oli myös sitä mieltä, että toimitusjohtaja-päätoimittajilla olisi syytä olla osaamista kummastakin puolesta. Silloin sekä taloudellisesta että journalistisesta puolesta vastaaminen ei olisi vain muodollista, vaan henkilö pystyisi hoitamaan kumpaakin puolta yhtä hyvin. *Länsi-Savon* Tapio Honkamaa oli niin ikään huolissaan siitä, miten päätoimittajuus ja toimitusjohtajuus voidaan yhdistää ajankäytöllisesti. Hänen mukaansa niissä toimituksissa, joissa päätoimittajan ja toimitusjohtajan tehtävät on yhdistetty, olisi syytä olla vastaavan päätoimittajan lisäksi toinenkin päätoimittaja ja toimitusorganisaation tulisi ylipäänsä olla sellainen, jossa valtaa ja vastuuta delegoidaan paljon.

Päätoimittajien varautunut suhtautuminen toimitusjohtaja-päätoimittaja -malliin voi kertoa toisaalta ennakkoluuloisuudesta, mutta myös esimerkiksi siitä, että päätoimittajilla on jo nykyiselläänkin paljon työtä ja vastuuta. Heikki Hakalan lähtöajatus päätoimittajan ja toimitusjohtajan työtehtävien erillisuudesta on perusteltu, mutta saa toisaalta kysymään, voisiko kummankin työtehtävän nähdä uudella tavalla? Jokaisen toimitusjohtajan on varmasti ajateltava välillä muutakin kuin tulosta ja päätoimittajan on ajateltava

rahaa, olipa hän sitten toimitusjohtaja tai ei. Varsinkin lehden vaikeina aikoina päätoimittaja kuin päätoimittaja alkaa varmasti miettiä raha-asioita enemmänkin, palkat kun on maksettava ja ilmoitustilaa myytävä, jotta lehti voisi tehdä hyvää journalismia.

Se että toimitusjohtaja-päätoimittajat itse näkevät roolinsa toimivana puhuu sen puolesta, että tämä yhdistelmä yleistyneenä lehdistöissä entisestään. On tietysti lehtiyhtiön etu ainakin taloudellisesta näkökulmasta, että kaksi johtajanpestiä voidaan yhdistää. Kuten Sanoma Osakeyhtiön toimitusjohtaja Mikael Pentikäinen totesi (*Keskisuomalainen* 26.5.2007), on parempi palkata kahden hyväpalkkaisen sijaan yksi johtaja. Näin välteetään myös toimitusjohtajan ja päätoimittajan väliset näkemyserot. Toisaalta kuten haastattelut osoittavat, kaikki eivät tätä yhdistelmämallia kannata ja on selvää, että Suomessa on vielä pitkään maakuntalehtiä, joiden päätoimittajat ovat vain päätoimittajia – ainakin niin kauan kunnes nämä tämän yhdistelmän vastustajat ovat pestissään. Toistaiseksi vaikuttaa siltä, että toimitusjohtajan tehtävän yhdistäminen päätoimittajuuteen ajoittuu useimmiten päätoimittajavaihdoksen yhteyteen, aivan kuten mm. *Savon Sanomissa* meneteltiin. Näin ollen on hyvin epätodennäköistä, että kenestäkään tehtäisiin päätoimittajuuden ohella toimitusjohtajaa ainakaan vastentahtoisesti.

9.2.4 *Lehdistön kaupallistuminen tuntuu, muttei vaikuta*

Päätoimittajan taloudelliseen vastuuseen, olipa se sitten millaista hyvänsä, liittyy lehdistön kaupallistumiseksi kutsuttu ilmiö. Monet maakuntalehdet ovat pörssiyrityksiä tai osa suuria konserneja, jotka pyrkivät jatkuvaan kasvuun ja tahtovat jakaa omistajilleen muhkeita osinkoja. Kuten kaupallistumisen historiaa avanneessa alaluvussa 4.5 mainittiin, itse kaupallistumisen käsite on kuitenkin hankala määritellä ja vielä haasteellisempää on sanoa, mitkä ilmiöt ovat kaupallistumisen seurauksia. Koska ilmiöstä kuitenkin puhutaan jatkuvasti ja esimerkiksi toimitusjohtajan tehtävän yhdistämistä päätoimittajuuteen on nähty yhtenä kaupallistumisen tai pitkälle viedyn tehokkuusajattelun seurauksista, kysyin päätoimittajilta mitä he ajattelevat kaupallistumisesta ja kokevatko he, että juuri päätoimittajiin kohdistuu kovia taloudellisia paineita. Vastaukset osoittivat jälleen sen, että kaupallistumisen käsitteen voi todellakin ymmärtää hyvin monella eri tavalla.

Kaupallistumisen ilmeisenä piirteenä nähtiin se, että yhä useampi juttu tähtää tavalla tai toisella kuluttamisen lisäämiseen. Jotkut pitivät kaupallistumisen ilmenemismuotona tai sen aiheuttamana "sivuilmiönä" viihteellistymistä ja tabloidisaatiota, sitä että maakuntalehdet alkavat muistuttaa yhä enemmän sensaatiohakuista iltapäivälehdistöä. Ainakin *Savon Sanomat* onkin ottanut vaikutteita iltapäivälehdiltä, jutut ovat lyhentyneet, ulkoasu uudistunut ja lehteä mainostetaan nykyään lööpeillä. Jari Tourusen mukaan tämä edustaa kuitenkin ennen kaikkea sopeutumista ihmisten mediankäytön muuttumiseen. Mediankäyttö on nykyään lyhyttempoisempaa, eivätkä ihmiset ole enää niin välineuskollisia kuin ennen. Tourusen mukaan lööpit ovat yksi keino, joilla maakuntalehti voi näkyä ja luoda puheenaiheita.

Kaupallistumisesta eivät haastateltavien mielestä kerro sellaiset asiat kuin ilmoitusten lisääntyminen tai lehtityön kustannustehokkuuden lisääminen. Sen sijaan he ovat sitä mieltä, että journalistisessa työssä on menneinä vuosikymmeninä jopa haaskattu työvoimaa ja pidetty tiettyjä menettelytapoja ikään kuin pyhinä tai journalistisesti tärkeinä, vaikka ne todellisuudessa olisivatkin tehottomia. Haastateltavat eivät allekirjoittaneet sitä väitettä, että lehdissä pyrittäisiin synnyttämään mahdollisimman paljon materiaalia mahdollisimman nopeasti ja vähällä väkimäärällä, vaan pitivät toimituksellisia resursseja vähintään kohtuullisina.

Kaupallistumisesta puhuttaessa monet toivat esiin sen, että yleinen kustannustietoisuus on lisääntynyt, toimituksessa tiedetään entistä paremmin mitä mikäkin maksaa ja mitä mikäkin saa maksaa. Päätoimittajat tunsivat, että toimitustyötä ohjaa tiukka taloudenpito, mutta siinä ei ole tapahtunut mitään merkittävää muutosta ainakaan kymmeneen vuoteen. Kaupallisia paineet tai ainakin työn tehostamisen paineet ovat olemassa, mutta ne eivät häiritse journalistista työtä eivätkä kohdistu yksinomaan päätoimittajaan, vaan myös muihin toimittajiin. Päätoimittajien mukaan omistajat ymmärtävät journalistiset vaatimukset, eikä siitä ole syntynyt erimielisyyksiä, millaista taloudellista voittoa on kohtuullista tavoitella. Myös yhteistyö ilmoittajien kanssa on sujunut yleensä hyvin, päätoimittajat eivät kokeneet heidän painostavan tekemään tietynlaisia juttuja. Tässä yhteydessä *Ilkan* Kari Hokkanen yllättäen kuitenkin totesi, että "tietysti voidaan sanoa niin, että jos on suuri ilmoittaja, niin ei siitä voida epämiellyttäviä asioita kirjoittaa". Tämän jälkeen Hokkanen tosin pehmensi kommenttiaan sanomalla, että tällaiset tilan-

teet ovat poikkeuksellisia ja ristiriitatilanteissa "tämän vaurausasteen lehti varmasti aina ratkaisee [asian] journalismin puolesta".

10 AMMATILLINEN IDENTITEETTI JA ROOLIEN YHTEENSOVITTAMINEN

Tässä luvussa käsitellään päätoimittajien ammatti-identiteettiä ja sitä, miten he onnistuvat sovittamaan yhteen työnsä eri osa-alueet. Identiteetillä tarkoitetaan ihmisen kokemusta itsestään ja elämästään. Identiteetti on ikään kuin vastaus kysymykseen "kuka minä olen?". Identiteettimme ei ole pysyvä, vaan on aina sidottu silloiseen hetkeen. (Heikkinen 1999, 276–279).

Identiteettimme perusainekset ovat persoonallinen ja sosiaalinen identiteetti. Persoonalliseen identiteettiin vaikuttavat esimerkiksi luonteenpiirteet tai asuinpaikka. Sosiaalinen identiteettimme rakentuu muun muassa siitä, mitä työtä teemme ja millaisiin ryhmiin (mm. harrastukset) kuulumme. Sosiaalisia identiteettejä voi olla useita ja tilanteen mukaan tietty identiteetti voi korostua. Työidentiteetti on yksi osa sosiaalista identiteettiämme. Sitä muokkaavat mm. kuuluminen tiettyyn ammattiin, organisaatioon tai tiimiin. Työnantajan näkökulmasta ei ole samantekevää, millainen on työntekijän ammatti-identiteetti: kun ihminen identifioituu työssään voimakkaasti tiettyyn ammattikuntaan tai vaikkapa tiimiin, hän tavallisesti omistautuu enemmän yritykselle, jossa hän työskentelee. (Baruch & Cohen 2007, 247, 253).

Ammatillinen identiteetti syntyy ikään kuin persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin leikkauspisteessä. Tähän lähtöajatuksen nojaa esimerkiksi opettajien ammatti-identiteettiä tutkinut Hannu L.T. Heikkinen, jonka mukaan ammatti-identiteetti on vastaus kysymykseen "Kuka olen opettajana?". Tätä ajatusta voi soveltaa myös toimittajiin: kuka olen toimittajana, millaiset arvot ja tavoitteet ohjaavat työtäni, millainen olen suhteessa muihin toimittajiin. (Heikkinen 1999, 258).

Journalistin ohjeet ja journalistin etiikka luovat kehykset toimittajan ammatti-identiteetille. Tämän lisäksi toimittajan ammatti-identiteetin voidaan sanoa olevan tulosta hänen asemastaan ammattikunnassa, tiedotusvälineessä sekä oman organisaation asemasta tiedotusvälineiden joukossa. Toimittaja ei välttämättä koe itseään "vain" toimittajaksi, vaan vaikkapa maakuntalehden palveluksessa työskenteleväksi kulttuuritoimittajaksi.

10.1 Journalistivetoinen puolimaailman rooli

Päätoimittajan työnkuva on laaja ja vaihtelee lehtikohtaisesti. Siksi on haastavaa yrittää määrittää päätoimittajien ammatti-identiteettiä, koska vaikka ammattinimike on sama, käytännössä kyse on erilaisista töistä. Kysymys ammatillisesta identiteetistä oli päätoimittajilla vaikea ja vaikutti siltä, etteivät he olleet asiaa miettineet. Näin ollen autoin monia haastateltavia alkuun kysymällä, kokevatko he olevansa ennen kaikkea journalisteja, yritysjohtajia vai jotakin muuta. Vastauksista kävi ilmi, että tarkennus auttoi haastateltavia jäsentämään ajatuksiaan.

"Kyllä se jotain siltä väliltä oikeesti on. Paksumpi osuus siitä on kyllä tämä toimittaja, ei mikä tahansa johtajuus ole tällaisessa firmassa okei kuten äsken todettiin. Ei tämä kyllä... Ei ekonomin huostaan uskota tällaista pytinkiä." (Länsi-Savon Tapio Honkamaa 18.4.2007)

"Jollain lailla koen olevani sanomalehtimies, mutta pidän hirveän tärkeänä tätä taloudellista puolta myös, koska se on se edellytys tulevaisuudelle ja kaikelle eteenpäin menolle. Että oonko mä nyt sitten ensisijaisesti päätoimittaja vai toimitusjohtaja, jos sitä kysyt, niin mä oon ensisijaisesti päätoimittaja, se on ihan selkee. Mun käyntikortissani lukee päätoimittaja, toimitusjohtaja ei edes suluissa tai pilkun jälkeen perässä, vaan pelkästään päätoimittaja. (Karjalaisen Pekka Mervola 23.4.2007)

Ilkan Kari Hokkasen ammatti-identiteettiin kuului erityisen vahvasti yhteiskunnallisen vaikuttamisen aspekti. Hän kuvaili ammatti-identiteettiään kolmijakoiseksi: se on sekoi-tus journalistia, johtajaa ja yhteiskunnallista vaikuttajaa. *Karjalaisen Pekka Mervolan* kuvaillessa omaa ammatti-identiteettiään ja päätoimittajuuden luonnetta ylipäättään tois-tui ilmaus "sanomalehtialan sekatyömies", joka kuvasi osuvasti paitsi päätoimittajan työn monipuolisuutta niin myös sitä, että päätoimittajat ovat "sekatyömiehiä", eivätkä täysin samaistu mihinkään muuhun ammattiryhmään.

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että päätoimittajat jakautuvat niihin, jotka kokevat olevansa ennen kaikkea journalisteja ja niihin, jotka kokevat olevansa "jotakin siltä vä-liltä" eli johtajia, joiden identiteettiä toimittajuus kuitenkin vahvasti määrittää. Sillä oli-ko haastateltava toimitusjohtaja-päätoimittaja vai ainoastaan päätoimittaja, ei ollut rat-kaisevaa merkitystä siihen, millaiseksi hän kuvailee ammatti-identiteettiään.

"Ammatillinen identiteetti... Kyllä se on aika vahva ja mä oon ylpeä päätoimittajan työstä. -- Kyllä mä koen ensisijaisesti olevani kuitenkin toimittaja, joskin se on aika luonteva kombinaatio tähän yritysjohtajuuteen." (Hämeen Sanomien Kari Väisänen 24.4.2007)

"Et mulle sopii aika hyvin tämmönen tietyllä tavalla puolimaailman rooli, jossa puolet minua on journalistia ja puolet minua on tavallaan semmosta yleisesti yhteiskunnallisesti kiinnostunutta ihmistä." (Etelä-Suomen Sanomien Heikki Hakala 25.4.2007)

Erityisen mielenkiintoista haastateltavien antamissa vastauksissa oli se, että vaikka haastateltavat mieltävät itsensä johtajiksi ja tavallaan samaistuvat muihin yritysjohtajiin, he samalla tekevät pesäeroa päätoimittajien ja muiden johtajien välille ja painottavat, ettei toimitusta johdeta kuin mitä tahansa yritystä. Ammatti-identiteetiltään jotakin journalistin ja yritysjohtajan väliltä olevaksi itsensä määritellyt *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikainen kuvasi ilmiötä osuvasti sanoessaan, että hän on yritysjohtaja, jonka specialiteetti on journalismi. Keskeisimpiä syitä sille, miksi päätoimittajat niin vahvasti korostavat etteivät ole mitä tahansa johtajia ovat varmasti ensinnäkin se, että toimittajat asemastaan riippumatta ovat sitoutuneet yhtenäiseen ammattietiikkaan ja journalistin ohjeisiin sekä se, että päätoimittajilla on usein takanaan jopa vuosikymmenien kokemus "ihan tavallisena toimittajana".

Selkeä esimerkki toimittajaidentiteetin vahvuudesta on se, että toimitusjohtaja-päätoimittajat sanoivat esittelevänsä itsensä yleensä päätoimittajina. Toimitusjohtajan titteliä he käyttävät tavanomaisesti vain silloin, jos se on tilanteen kannalta olennaista. Tämä johtunee haastateltavien journalistitaustasta, mutta myös sillä on varmasti merkitystä, että toimittajuutta määrittelee tietty yhtenäinen ammattietiikka ja toimittajien ja varsinkin päätoimittajien ammattikunta on yhtenäisempi kuin toimitusjohtajien. Näin ollen siihen on myös helpompi identifioitua. Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että toimitusjohtaja-päätoimittajuus ei tarkoita journalisti-identiteetin näivettymistä toisin kuin jotkut ehkä pelkäävät, vaikka identiteetti saattaakin muuttua enemmän yritysjohtajamaiseen suuntaan. Tällaista "jakautumista" voi kuitenkin tapahtua päätoimittajille yli-päättään, onhan työnkuva kuitenkin varsin erilainen kuin muilla toimittajilla.

Ammatillisesta identiteetistä puhuttaessa on muistettava, että kyseessä ei ole mikään pysyvä ominaisuus, vaan ammatti-identiteetti on ikään kuin prosessi, joka elää ja voi

muuttua jopa kontekstin myötä (Aula 1991, 38). Ammatti-identiteettiin vaikuttavat esimerkiksi aina sen hetkiset arvot, tiedot ja ymmärrys (Brown & Kirpal 2007, 393). Myös päätoimittajien antamista vastauksista heijastui se, että ammatti-identiteetti on elävä prosessi. *Ilkan* Kari Hokkanen kertoi journalistisen ammatti-identiteetin vahvistuneen jatkuvasti hänen toimiessaan päätoimittajana. Hänen aloittaessaan päätoimittajana journalistinen ammatti-identiteetti oli vaatimatonta, koska Hokkasella ei ollut journalistitautta. *Savon Sanomien* Jari Tourunen puolestaan kertoi pitäneensä itseään jonkinlaisena ammattijohtajana jo vuosia ennen päätoimittajaksi tuloa, työskenteli hän mm. uutispäällikkönä *Iltalehdessä* sekä *Taloussanomissa* ennen *Savon Sanomien* päätoimittajaksi siirtymistä. Haastattelussa hän kuvasi itseään ammattijohtajaksi, jota journalistinen tausta hallitsee ja tätä ammattijohtajapuolta hän myös pyrkii kehittämään entistä vahvemmaksi. Lassi Jaakkolan tapauksessa ammatillinen identiteetti on puolestaan muuttanut hänen identiteettiään kokonaisuudessaan: *Keskipohjanmaan* päätoimittajuuden myötä alun perin Satakunnasta kotoisin olevalle Jaakkolalle on kehittynyt vahva keskipohjanmaalainen identiteetti. Tämä havainto lienee yleistettävissä, vaikka muut haastateltavat eivät tällaisesta identiteetin muutoksesta maininneetkaan. On luonnollista, että työ maakuntalehden päätoimittajana, johon kuuluu oman maakunnan asioiden ajaminen ja sen puolesta puhuminen, saa ihmisen samaistumaan seudun ihmisiin, vaikka olisikin itse kotoisin aivan toiselta puolelta Suomea.

10.2 Etäinen, muttei tyyli – päätoimittaja johtajana

Ammatti-identiteetin analysoinnin lisäksi päätoimittajat saivat tehtäväkseen analysoida itseään johtajina, onhan johtajuus kuitenkin se, joka erottaa heidät keskivertotoimittajista. Kuvaillessaan itseään johtajina päätoimittajat käyttivät muun muassa sanoja selkeä, etäinen, asiakeskeinen, luottavainen, päämäärätietoinen, vakaa, suorapuheinen, oikeudenmukainen ja keskusteleva. Tiivistetysti voi sanoa, että maakuntalehden päätoimittaja on omasta mielestään etäinen johtaja, jonka kanssa muut toimittajat ovat varsin vähän tekemisissä, mutta jonka päämäärät ja arvot kuitenkin tunnetaan ja jonka kanssa voi keskustella asiasta kuin asiasta. Joitakin etäisyys tuntui vähän vaivaavan, mutta esimerkiksi Erkki Laatikaiselle se oli ikään kuin tyyliin ja persoonaan kuuluva piirre, joka ei tuntunut vaivaavan häntä.

"Luulen että olen... Saattaa liittyä tyyliini, että... tietty etäisyys. Mutta toivottavasti myös tavoitteellisuutta ja määrätietoisuutta. (Keskisuomalaisen Erkki Laatikainen 30.4.2007)

"Niin, ehkä mä oon semmonen eteenpäin katsova ja muutoshaluinen ja toisaalta tavoitteellinen, että joitakin asioita pitää saavuttaa ja niiden eteen pitää tehdä töitä kovasti ja kun niitä tavoitteita saavutetaan, niin toivottavasti kiitos seisoo sitten paikallaan. Että ehkä tän tyyppiset asiat kuvaa. Ja sitten toisaalta laaja-alainen, monipuolinen. Sitten muut tässä lehdessä työskentelevät osaa sanoa muista asioista paremmin." (Karjalaisen Pekka Mervola 23.4.2007)

Suhdettaan muihin päällikkötoimittajiin haastateltavat kuvailivat pääasiassa luottamukselliseksi, mutkattomaksi, epämuodolliseksi, asialliseksi. Muiden päällikkötoimittajien kanssa päätoimittajat kertoivat olevansa tekemisissä paljon, erityisen läheisiä työtovereita ovat toimituspäälliköt ja uutispäälliköt. Haastatteluista välittyi se, että päätoimittajat luottavat muihin päällikkötoimittajiin ja arvostavat heidän työtään suuresti, vaikka eivät sitä kovin usein ilmaisekaan erikseen.

H.A: "Millainen on suhteesi muihin päällikkötoimittajiin?"

"-- erittäin delegoiva ja kyllä ainakin mun tapauksessa, mun johtaminenhan on johtamisen johtamista. -- Niin että kyllä mä oon hirvittävän iloinen siitä päällikköjoukosta, mikä mulla täällä on. Et niitten kanssa on tosi hieno käydä tommosia keskusteluja kun tuolla käytiin ja kyllä mä niinkun luotan, pidän niitä ihan loistokkaina tyyppeinä. Ja toivoisin myös, että ne sen myös aistii ja tietää. Ehkä en tule sanoneeksi sitä tarpeeksi usein." (Etelä-Suomen Sanomien Heikki Hakala 25.4.2007)

"No kyllä minulla on se tunne, että se on aika mutkaton, sen palautteen perusteella mitä mä oon saanut. Asiat pitää hoitua niin kuin on sovittu, mutta ei täällä pokkuroida ja sillä tavalla tepastella ja ollaan niinkun työyhteisössä. Minusta täällä on aika rento meininki, mutta kyllä minä aika tiukasti pidän kiinni siitä, että se mikä on sovittu jossakin palaverissa, niin se myös toteutuu. Eli siitä en jousta, vaikka mukavia voi jutellakin välillä. (Savon Sanomien Jari Tourunen 26.4.2007)

Päätoimittajien suhde muihin toimittajiin on melko etäinen. Pitkään talossa olleet toimittajat päätoimittajat saattavat tuntea hyvinkin, mutta vähän aikaa toimituksessa työskennelleet eivät välttämättä ole päätoimittajille tuttuja kuin kasvoiltaan. Päätoimittajan ja muiden toimittajien läheisyys tuntuu olevan pitkälti kiinni päätoimittajan omasta ha-

lusta tutustua talon toimittajiin, mutta myös toimituksen koosta ja esimerkiksi siitä, onko toimituksessa tapana järjestää koko toimituksen koolle kutsuvia kokouksia/tapaamisia kuten *Ilkassa*. Myös sillä saattaa olla vaikutusta, miten toimitus on rakennettu tai jaettu: monissa toimituksissa päätoimittajat istuvat omassa huoneessaan, kaukana muista toimittajista, jolloin spontaani ja luonteva keskustelu on harvinaista.

"En mä nyt kauhean paljon voi sanoa olevani suoraan tekemisissä, mutta mielellään tossa... Mä en tykkää tämmösestä konttorista, missä mä istun täällä, että minusta pitäis päästä semmoseen avoimempaan tilaan, jossa informaatio kulkee, jossa tapaa ihmisiä paljon ja näin, mutta että aina kun joku haluaa käydä täällä ja siihen kannustan, niin tottakai ja keskustellaan aiheesta. Enemmän mä oon näitten meidän erikoistoimittajien kanssa tekemisissä, että heidän kanssaan pidetään joka päivä jotain istuntoa, vähintään pääkirjoitusistuntoa. Se on tietysti vähän se, että mikä on luontevaa. Ei ole tietysti mitään järkeä, että me vain rupattelemmme niitä näitä täällä sen takia että tavattas, vaan kyllä sille aina joku merkitys on oltava kuitenkin." (Länsi-Savon Tapio Honkamaa 18.4.2007)

"Olen paljon tekemisissä kaikkien toimittajien kanssa, en kuitenkaan varmaan riittävästi. Itse kunkin kanssa pitäisi pystyä käymään vielä pidempiä ja perusteellisempia keskusteluja, mutta olen tekemisissä paljon ja meillä ei oikein... Tää on sen verran pieni ja organisaatioiltaan kevyt tää toimitus, että meillä ei ole yhtään 'rivitoimittajaa'. Kaikilla on toimittajilla on niinkun oma roolinsa ja hyvä ammattitaitonsa ja ammatillinen kunnianhimosna. Aika tiiviissä yhteydessä kaikkien kanssa omasta mielestäni, mutta jos kysyt heiltä, niin varmaan tulisi toivomus, että se yhteys saisi olla vieläkin säännönmukaisempi." (Keskipohjanmaan Lassi Jaakkola 17.4.2007)

"Jos sinä olisit toimittaja meillä nyt Karjalaisessa, niin en mä sinun kanssa sinun jutustasi kovin usein juttelisi. Sitä ei oo paljoa sitä journalistista keskustelua, että mitenkä ja miten teet tuosta ja voisko tota muuttaa, että en mä sitä, koska se on mun mielestä useimmiten taas meidän esimiesten asia." (Karjalaisen Pekka Mervola 23.4.2007)

Vaikuttaa siltä, että päätoimittajat tahtoisivat tuntea muita toimittajia paremmin, mutta eivät oikein tiedä miten edetä. Yksittäisiin juttuihin he eivät tunnu haluavan puuttua, toisaalta muista kuin työasioista puhuminen tuntuu turhalta lörpöttelyltä kiireisen työn keskellä, eikä välttämättä edes olisi luontevaa. Ehkäpä päätoimittajien pitäisi tehdä jonkinlainen kompromissi. Heidän ei edelleenkään kannata puuttua yksittäisiin juttuihin ellei se ole tarpeen, mutta päätoimittajat voisivat kysellä alaisiltaan heidän mielipiteitään toimituksen työtavoista, viihtymisestä työssä tai vaikka siitä, millainen juttu toimit-

tajalla on työn alla. Mielenkiinnon osoittaminen toisten työtä kohtaan on eri asia kuin puuttuminen sanan negatiivisessa mielessä. Yksi hyvä keino päätoimittajan ja toimittajien suhteen lähentämiseksi voisivat olla myös erilaiset palautepalaverit vaikkapa kerran vuodessa. Työskennellessäni harjoittelijana *Satakunnan Kansassa* jokainen kesätoimittaja kutsuttiin loppukesästä kahdenkeskiseen palautepalaveriin päätoimittaja Jouko Jokisen kanssa, jossa saimme palautetta etukäteen valitsemistamme jutuisista. Samalla saimme kertoa havaintojamme toimituksesta ja esittää parantamishdotuksia. Tämä oli mielestäni hyvä idea, kesätoimittajat saivat perusteellisempaa palautetta kuin yleensä ja saivat tuntea, että heidän mielipiteitään arvostetaan. Päätoimittaja puolestaan sai kuulla "ulkopuolisten", tulevien toimittajien näkemyksiä esimerkiksi toimituksen ilmapiiristä ja rutiineista. Samantapainen menettely voisi olla hyödyllinen myös muille toimittajille ja saada toimittajat tuntemaan päätoimittajan vähemmän etäiseksi henkilöksi.

10.3 Roolien ja työtehtävien yhteensovittaminen

Päätoimittajat kokivat eri roolien ja työtehtävien (journalisti, henkilöstöjohtaja, toimitusjohtaja, yhteiskunnallinen vaikuttaja...) soveltuvan pääosin hyvin yhteen. Monipuolinen työ tuotti haastatelluille lähinnä ajankäytöllisiä ongelmia, mutta esiin nousi myös vaikeus sovittaa yhteen päätoimittajan tehtävät ja mahdolliset luottamustehtävät.

"On se vaikeaa. Siis muuten se ei ole vaikeaa, ei siis mitään rooliristiriitoja yleensä. Siis että päätoimittajuuden eri puolien yhdistäminen ei ole vaikeaa vaan vaikeaa on sovittaa kaikki tekemiset ajankäyttöön. -- Tehtävä on laventunut ja tehtävien määrä kasvanut niin paljon, että vaikka tänkään tyyppinen toimitus ei voi toimia ilman pitkälle menevän delegoinnin avulla, niin siitä huolimatta myöskin itselle tulee ja jää tehtäviä kovin paljon --. (Keskipohjanmaan Lassi Jaakkola 17.4.2007)

"On se hyvin haasteellista jo ihan ajankäytön kannalta. Mullahan on välillä ollut erittäinkin suuri määrä paljon aikaa vieviä oheistehtäviä, kyllä ne on työhön liittyneet, mutta eivät ole tapahtuneet esimerkiksi tässä kaupungissa. -- Onhan se selvää, että jos on kaupunginvaltuutettu ja istuu kaupunginhallituksen pöydässä, niin tuleehan siinä ristiriita sitten lehden uutistyon kanssa, kun on tekemisissä asioiden kanssa, jotka eivät ole julkisia, eivät voi olla julkisia myöskään omassa lehdessä." (Ilkan Kari Hokkanen 19.4.2007)

Työtehtävien yhteensovittamisesta puhuttaessa toimitusjohtaja-päätoimittajat toivat jälleen esiin kaksoisroolinsa edut. *Savon Sanomien* Jari Tourunen jopa kyseenalaisti koko kysymyksenasettelun eri rooleista. Päätoimittajuuden voisi nähdä uudella tavalla: ei vain journalistisena johtotehtävänä, vaan työnä jossa journalistinen johtaminen ja talousjohtaminen yhdistyvät.

”Minusta tässä on yksi rooli. Minä olen vastaava päätoimittaja ja toimitusjohtaja, enemmän tulee sitten ongelmia miten sovittaa nämä perheroolit ja tämä rooli. -- En näe tässä niinkun ammatillista enkä eettistä enkä minkäänlaista ristiriitaa näitten kahden aspektin yhdistämisessä. Päinvastoin, mä näen tässä huikeita mahdollisuuksia tämmöseen kokonaisvaltaiseen johtamiseen. -- Että myös se toimitusjohtaja toimii sen eteen, että taloudelliset reaali-teetit on sillä mallilla, että tämmönen lehti voi journalistisena tuotteena hyvin.” (Savon Sanomien Jari Tourunen 26.4.2007)

”Paljon enemmän tulisi yhteentörmäyksiä, jos olis erillinen toimitusjohtaja, jonka kanssa pitäisi mieltiä, että mihinkä sitä rahaa on ja mihinkä sitä ei oo. Silloin varmaan vois tulla törmäyksiä, mutta tässä on pahempi törmäillä itsensä kanssa.” (Karjalaisen Pekka Mervola 23.4.2007)

Toimitusjohtajuuden tai yleisen taloudellisen vastuun sovittaminen yhteen journalistisen vastuun kanssa toimii siis toistaiseksi hyvin, mutta siihen saattaa osittain vaikuttaa se, että tutkimuksessa mukana olleiden lehtien asema on melko vankka. Tätä kuvaa mielestäni hyvin Kari Väisäsen toteamus "jos joku rupee täällä räjäyttämään ja uhkailemaan, niin vieköön sen nakki-ilmoituksensa sitten muualle", joka kertoo siitä, että ainakaan vielä maakuntalehtien ei ole pakko nöyristellä yksittäisten ilmoittaja-asiakkaiden kun kaupalliset ja journalistiset kriteerit törmäävät.

Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että toimitusjohtaja-päätoimittaja -malli toimii. Toisaalta kaikki päätoimittajat tittelistä riippumatta kokevat työnsä kiireiseksi ja toimitusjohtajuuden yhdistäminen päätoimittajuuteen saattaa lisätä työn kiireisyyttä entisestään. Sen sijaan luottamustehtävät ja varsinkin sellaiset luottamustehtävät, jotka eivät liity millään tavalla journalismiin tuottavat välillä paitsi aikataulullisia ongelmia niin myös synnyttävät eettistä pohdintaa. Tämän toivat esiin monenlaisissa luottamustehtävissä toimineet ja toimivat Erkki Laatikainen ja Kari Hokkanen. Päätoimittajan ja luottamushenkilön roolit saattavat olla ristiriidassa esimerkiksi silloin, kun he saavat luottamustehtävässään jotakin sellaista tietoa, josta ei ainakaan vielä voi puhua julkisesti.

Tämän lisäksi luottamustehtävissä toimivien päätoimittajien ja mikä ettei myös talon muiden toimittajien on valvottava erityisen tarkasti sitä, etteivät päätoimittajan kytkökset näy liikaa lehden sivuilla.

10.4 Tulosten yhteenveto: maakuntalehden päätoimittajan muotokuva

Johdannossa kerroin tähtääväni siihen, että tutkimukseni avulla voitaisiin muodostaa kuva maakuntalehtien päätoimittajista meidän aikanamme. Tehtävä ei ollut ollenkaan niin helppo kuin kuvittelin, sillä pelkästään tässä otannassa mukana olleet päätoimittajat olivat niin erilaisia. Yritän kuitenkin vetää tuloksia kootusti yhteen, vaikka se vaatiikin yleistysten tekoa.

Maakuntalehden päätoimittaja on keski-ikäinen, vähintään 40-vuotias mies, jolla on akateeminen koulutus ja takanaan pitkä ja monipuolinen journalistinen ura. Yleensä hän on ollut vähintään yhdessä esimiestehtävässä, esimerkiksi uutispäällikkönä. Hänen päätymistään päätoimittajaksi voi kuvailla paremminkin sattuman sanelemaksi, ajautumiseksi tai hitaaksi etenemiseksi porras portaalta toimitusorganisaation hierarkiassa kuin määrätietoiseksi pyrkimiseksi kohti päätoimittajan tehtävää. Päätoimittajaksi hakeminen on yleensä ollut lopulta varsin nopea päätös ja siihen ovat johtaneet halu saada lisää ammatillisia haasteita ja tahto vaikuttaa lehden kehittämiseen.

Keskivertopäätoimittaja tekee pitkää, usein yli kahdeksantuntista työpäivää. Noin puolet työpäivistään hän on toimituksessa, noin puolet jossakin muualla kuten erilaisissa kokouksissa tai edustustilaisuuksissa. Työpäivä koostuu yleensä kirjoittamisesta, muun median ja maailman tapahtumien seuraamisesta, kokouksista, tapaamisista lehden ja konsernin erilaisten työntekijöiden kanssa ja sidosryhmien edustajien kanssa. Yhä useammin kokoukset liittyvät jollakin tavalla lehden talouteen tai kehittämiseen. Kuten lukuisista kokouksista ja tapaamisista voi päätellä, päätoimittajalla on toimituksessa eräänlainen tiedonvälittäjän rooli, onhan hän tekemisissä niin toimituksen, lehden hallituksen, lehden muiden osastojen (esim. markkinointi), sidosryhmien kuin muidenkin lehtien kanssa.

Päätoimittajan työn ydin on yhä lehden linjasta vastaaminen. Käytännössä lehden linjasta vastaaminen näkyy esimerkiksi siten, että päätoimittaja yhdessä muiden esimiesten

tai toimittajien kanssa suunnittelee tulevia juttuja, painotuksia, uutisvalintoja, pääkirjoituksia. Jo kirjoitettuihin juttuihin päätoimittajan ei tarvitse yleensä puuttua ainakaan lehden linjan valvonnan vuoksi, lainopillisia kysymyksiä pohditaan yhdessä toimittajan kanssa hieman useammin. Yleensä muut toimittajat ovat kuitenkin sisäistäneet lehden linjan hyvin, eikä päätoimittajan tarvitse sitä varsinaisesti valvoa. Toinen tapa vastata lehden linjasta ja johtaa toimitusta on kirjoittaminen. Laatimissaan pääkirjoituksissa ja kolumneissa päätoimittaja ei tee enää kovinkaan usein suoraviivaisia poliittisia kannanottoja, vaan ennemminkin käsittelee ja analysoi laajempia ajankohtaisia ilmiöitä tai asioita. Suorasanaisia kannanottoja maakuntalehden päätoimittaja tekee lähinnä laajoista yhteiskunnallisista asioista (esim. vanhustenhoito) tai sellaisista asioista, jotka ovat tärkeitä maakunnan kehityksen kannalta.

Päätoimittaja tiedostaa sen, että hänellä on valtaa ja häntä kuunnellaan, mutta käyttää tätä valtaa erittäin harkiten ja varovaisesti. Yhteiskunnallista valtaa hänellä on omasta mielestään lähinnä maakunnan sisäisiin asioihin, ei niinkään valtakunnallisiin. Toimituksen sisällä hänen valtansa näkyy lähinnä lehden kehittämistä koskevissa kysymyksissä, yksittäisiin juttuihin hän puuttuu erittäin harvoin, toimittajanimityksiin tai vastaaviin asioihin tuskin koskaan. Vallan vastapainoksi päätoimittajalla on juridinen vastuu, mutta myös vastuu lehden laadusta, henkilöstön hyvinvoinnista ja taloudellinen vastuuta ainakin toimituksen budjetin laadinnan verran. Vastuu ja valta ovat päätoimittajan mielestä hyvässä tasapainossa, hän voi vaikuttaa niihin asioihin joista on vastuussakin.

Päätoimittaja samaistuu jonkin verran muihin johtajiin, vahvasti muihin toimittajiin, mutta ymmärtää kuitenkin edustavansa ikään kuin aivan omaa ammatillista ryhmäänsä. Hän näkee itsensä melko etäisenä, mutta kuitenkin selkeänä ja tarvittaessa helposti lähestyttävänä johtajana. Lähes kaikille toimittajille päätoimittaja on melko etäinen hahmo, jota he eivät edes näe kovin usein. Päällikkötoimittajat sen sijaan saattavat olla päätoimittajan kanssa tekemisissä jopa päivittäin, erityisesti toimituspäälliköt ja uutispäälliköt ovat päätoimittajan läheisiä työtovereita.

11 LOPUKSI

Tutkimusta tehdessä alkoi hahmottua, mihin suuntaan päätoimittajuus maakuntalehdissä muuttuu. Tämä oli myös yksi niistä asioista, jota pyysin haastateltavia pohtimaan. Jotta tulevan ennustamiselle saisin vankemman pohjan ja laajemman perspektiivin, on kuitenkin aloitettava siitä miten päätoimittajat itse kokevat työnsä muuttuneen uransa aikana. Parhaimmat lähtökohdat päätoimittajuuden muutoksen analysointiin oli luonnollisesti vuosikymmenet päätoimittajana toimineilla *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikaisella ja *Ilkan* Kari Hokkasella, mutta näkemyksensä asiasta oli myös muilla päätoimittajilla, ovathan he vähintään seuranneet päätoimittajan työtä sivusta.

11.1 Päätoimittajuuden muutos: jatkuvaa uudistusta ja enemmän yhteistyötä

Haastateltavien mukaan päätoimittajien työ on nykyään erilaista kuin kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten. Muutokset ovat olleet tuntuvia, mutta eivät niin radikaaleja kuin voisi kuvitella. Keskeisimpiä muutoksia maakuntalehden päätoimittajan työssä ovat olleet taloudellisen vastuun, lehden kehittämiseen liittyvien tehtävien ja lehtien välisen yhteistyön kasvu. Uudistumiseen liittyvät paineet ovat olleet haastateltavien mukaan tuntuvia, etenkin verkkopalveluita on parannettava jatkuvasti.

H.A: "Onko päätoimittajan työ jotenkin muuttunut sinun päätoimittajakautesi aikana?"

"No tähän voi sanoa kyllä ja ei. Varmempaa on sanoa, että vähemmän kuin oletetaan. No suuri muutos minun kohdallani on varmankin se, että alkuaikoina ei ollut läheskään niin konkreettista taloudellista tulosvastuuta. Tulostuotto oli vain toimituksen budjetista, mutta puuttui markkinointivastuu ja olinhan minä yhtiön johtoryhmässä päätoimittajakauden alusta alkaen ja hallituksessa läsnäolo- ja puheoikeudella. Että kyllä kai se on tämä tulosvastuullisuuden korostuminen se suurin muutos." (Keskisuomalaisen Erkki Laatikainen 30.4.2007)

"-- Kyllä se tämä kehittämishomma on tullut mukaan entistä enemmän. Pitää koko ajan yrittää aistia asiakkaiden mieltymyksiä, tapoja, tapojen muutoksia. Kyllä meidän pitää koko ajan kiinnittää hyvin paljon huomiota siihen, että levikit pysyisivät. Se on hyvin tärkeä. Sitten tämä sähköisen viestinnän seuraaminen ja siinä mukana pysyminen on myös uusi piirre verrattuna muutamankin vuoden takaiseen. Monimediaisuuden tuleminen, niin se on, se ei ole kovin vanha

asia minun mielestäni ja se on muuttanut meidän työtä aika paljon. -- Entistä enemmän mietimme sitä, miten me pysymme asiakkaan mukana." (Länsi-Savon Tapio Honkamaa 18.4.2007)

Lehtien välisen yhteistyön lisääminen on tuntunut olevan paljolti päätoimittajien vastuulla. Ilkan Kari Hokkasen mukaan hänen päätoimittajakautensa alkuaikojä leimasi vielä ankara lehtien välinen kilpailu, joten tämä huomioon ottaen lehtien välisen yhteistyön nopea yleistymisen on yllättävää. Toisaalta voi ajatella myös niin, että juuri kova kilpailu on saanut lehdet etsimään erilaisia yhteistyömuotoja, vaihtamaan juttuja ja tekemään yhteistuotantosivuja, jotta lukijoille voitaisiin tarjota yhä monipuolisempaa ja paksumpaa lehteä ilman että kustannukset eivät kohoa liian suuriksi. Lehtien välisen yhteistyön kasvu ei kuitenkaan välttämättä kerro niinkään sanomalehtien välisen kilpailun kovenemisesta saati sitten vähenemisestä, vaan enemmänkin siitä, että lehtien on yhdistettävä voimiaan kilpailussa muiden viestimien kanssa.

11.1.1 Talousvastuun kasvu muuttaa valintakriteerejä

"Mä luulen, että päätoimittajia tulee olemaan, tällaisia kuin minä joilla on talousvastuuta ja sitten tulee oleen sellaisia niin kuin moni on, ettei oo talousvastuuta ja molemmat on hyviä malleja, ne on henkilökysymyksiä ja yhtiökysymyksiä. -- Luulen, että päätoimittajilla tulevaisuudessa korostuu pikkusen enemmän kuin aiemmin niin lehden kehittämiseen liittyvät asiat, että sitä odotetaan päätoimittajilta, että ois semmosta halua, tahtoa, näkemystä siitä, että mitä lehden pitäis olla ja miten sen lehden pitäis kehittyä --" (Karjalaisen Pekka Mervola 23.4.2007)

Arvioidessaan päätoimittajuuden tulevaisuutta jotkut haastateltavista sanoivat, että päätoimittajuus on aina tehnyt pientä aaltoiluketta ja siksi päätoimittajuuden tulevaisuutta on vaikea ennustaa. Jotkut muutokset näyttävät kuitenkin todennäköisiltä. Ensinnäkin vaikuttaa siltä, että tulevaisuudessa yhä useampi päätoimittaja on myös toimitusjohtaja. Tämän suuntauksen puolesta puhuvat mm. toimitusjohtaja-päätoimittajien kokemukset tämän kaksoisroolin eduista. Toisaalta haastateltavien arvioiden mukaan kaikki lehdet tuskin ottavat tätä mallia koskaan käyttöön. Toimitusjohtaja-päätoimittaja -mallin yleistymisen puolestaan saattaa vaikuttaa siihen, millaisia ihmisiä päätoimittajaksi valitaan. Kokemus henkilöstö- ja/tai talousjohtamisesta saattaa painottaa journalistikokemuksen kustannuksella, mutta vaikuttaa epätodennäköiseltä, että puhtaasti yritysjohtajataustaisia henkilöitä valittaisiin toimitusjohtaja-päätoimittajan tehtävään. Sen sijaan on mahdollis-

ta, että muuttuvat vaatimukset näkyvät jossakin vaiheessa päätoimittajaksi valittujen koulutustaustassa ja mahdollisesti myös toimittajakoulutuksessa. Osittain toimittajien johtamiskoulutuksen tarpeeseen on jo vastattukin, sillä Tampereen yliopisto sai lahjoituksena mediajohtamisen professuurin vuosiksi 2008–2012 ja on tarjonnut mediajohtamisen opetusta syksystä 2008 alkaen (<http://www.uta.fi/ajankohtaista2/yliopistouutiset/1107/2611.html>, 26.2.2008).

Toisaalta päätoimittajien valintakriteereihin saattaa vaikuttaa myös se, että monessa maakuntalehdissä päätoimittajavaihdos on ollut viime vuosina ajankohtainen tai tulee pian ajankohtaiseksi. Esimerkiksi *Turun Sanomia* kustantavan TS-Yhtymän toimitusjohtaja Keijo Ketosen (*Keskisuomalainen* 26.5.2007) mukaan kokeneista hakijoista saattaa olla jopa pulaa ja päätoimittajavalinnoissa on nyt painotettava enemmänkin hakijoiden pätevyyttä toimittajana, ei niinkään ikää ja kokemusta. Ketosen mukaan maakuntalehtien päätoimittajiksi haetaan yhä enemmän myös "innostajatyyppejä", koska jatkossa työ painottuu henkilöstöjohtamiseen esimerkiksi sidosryhmäyhteistyön sijaan.

Toimitusjohtaja-päätoimittaja -malli synnyttää varmasti kannanottoja puolesta ja vastaan vielä pitkään. Toimitusjohtajan työn on perinteisesti nähty olevan pyrkimystä tiukkaan taloudenpitoon ja mahdollisimman suureen voittoon, kun taas päätoimittajien ajatellaan olevan objektiivisen tiedon ja sananvapauden puolustajia, jotka vastaavat siitä, että journalistisin kriteerein tärkeiksi katsotut asiat tulevat julki sellaisissakin tilanteissa, joissa se saattaa tuottaa lehdelle taloudellista vahinkoa (esim. negatiivisen jutun kirjoittaminen tärkeästä ilmoittaja-asiakkaasta). Olipa toimitusjohtaja-päätoimittaja -mallin paremmuudesta pelkkään päätoimittajuuteen nähden sitten mitä mieltä tahansa, olennaisempaa on ehkä kuitenkin se, millaisia taloudellisia odotuksia ja vaatimuksia maakuntalehtien keulakuville asetetaan ja miten toimitaan, jos ne eivät täytykään. Ainakin Väli-Suomen Median lehdissä kuten tässä tutkimuksessa mukana olleissa *Karjalaisessa*, *Ilkassa* ja *Keskisuomalaisessa* päätoimittajien työsopimuksessa voidaan nykyään nimitäin määrittää millaisia tuloksia omistaja voi päätoimittajalta odottaa (*Journalisti* 17/2006).

Elina Rannan päätoimittajien kiihtyvää vaihtotahtia ja muuttuvaa työnkuvaa käsitelleessä artikkelissa (*Journalisti* 17/2006) spekuloidaan sitä, vaikuttiko *Ilta-Sanomien* Antti-Pekka Pietilän saamiin potkuihin lehden huono markkina- ja levikkikehitys ja ovatko

päätöimittajat yhä enemmän vastuussa siitä, että lehti tuottaa mahdollisimman paljon voittoa. Artikkelia varten haastateltu Sanoma Osakeyhtiön toimitusjohtaja Mikael Pentikäinen ei ota kantaa Pietilän erottamiseen johtaneisiin syihin, mutta sanoo että päätöimittajien valintakriteereihin kiinnitetään entistä tarkempaa huomiota, jotta löydetäisiin päätöimittajia, jotka selviävät entistä kovemmaksi käyneessä mediakilpailussa. Tällä Pentikäinen tarkoittaa varmastikin ennen kaikkea kokemusta talousjohtamisesta. Niin ikään *Journalistin* artikkelia varten haastateltu Ilkka-Yhtymän toimitusjohtaja Matti Korkiatupa ei kuitenkaan kommentoillaan ruoki sitä pelkoa, että päätöimittajat vaihtuisivat tulevaisuudessa nopeasti tai saisivat tulevaisuudessa pelätä työpaikkansa puolesta, jos taloudelliset tavoitteet eivät toteudu. Korkiatuvan mukaan maakuntalehtien päätöimittajilta odotetaan yhä ennen kaikkea pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista maakuntaan.

11.1.2 Ei poliittisia vaikuttajia, vaan sanavalmiita keskustelijoita

"Ennen päätöimittajan funktio oli erilainen ja kyllä mä ymmärrän täysin Kari Hokkasta, hänen on pitänyt taistella ja luoda oma reviirinsä ja miksei Laatikaistakin, siihen liittyi politiikka. Mutta ei enää ole samanlaista funktiota päätöimittajalla, ei tarvita. Tää Suomi on poliittisesti ja Euroopan Unioni aika valmis." (Hämeen Sanomien Kari Väisänen 24.4.2007)

" -- Poliittinen rooli laskee, uskon näin. Varsinaisia poliittisia päätöimittajia ei uudessa sukupolvessa varsinaisesti enää olekaan, mutta yhteiskunnallinen vaikuttamisrooli ei poistu, eikä laske, se voi jopa nousta. -- Että en usko sellaiseen hajuttomaan ja mauttomaan ja värittömään päätöimittajakuvaan, tämmöseen virkamiestyypiseen päätöimittajakuvaan, joka ei ole jollain lailla lipunkantaja ja lainausmerkeissä aatejohtaja, mikä se sitten se aate onkaan." (Karjalaisen Pekka Mervola 23.4.2007)

Haastateltavat arvioivat päätöimittajan roolin poliittisena/yhteiskunnallisena vaikuttajana heikkenevän, Erkki Laatikaisen ja Kari Hokkasen kaltaisten poliittisesti vahvojen päätöimittajien aikakausi tuntuu olevan ohi. Voi olla, että jossakin vaiheessa päätöimittajan merkitys yhteiskunnallisena vaikuttajana jälleen kasvaa, mutta juuri nyt suuntaus tuntuu olevan toinen. Vaikka päätöimittajat eivät enää olisikaan varsinaisia poliittisia vaikuttajia, heidän odotetaan varmasti yhä ottavan kantaa laajoihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja puhuvan lukijakuntansa puolesta. *Etelä-Suomen Sanomien* Heikki Haklan luonnehdinta päätöimittajista yhteiskunnan ammattikeskustelijoina saattaa päteä en-

tistä enemmän tulevaisuudessa, ovathan päätoimittajat usein sanavalmiita, ajankohtaisia asioita tiivisti seuraavia henkilöitä, joilla on laaja yleissivistys ja jotka ymmärtävät myös ne reunaehdot, joiden mukaan viestimet toimivat.

Siinä missä päätoimittajien yhteiskunnallinen rooli heikkenee, rooli erilaisten uudistusten ja lehden kehittämisen organisoijana korostuu. Päätoimittajan on oltava ajan hermolla ja keksittävä jatkuvasti uutta. Paikoilleen ei ole varaa jäädä: moni uskoo esimerkiksi siihen, että maakuntalehdet mielletään tulevaisuudessa yhä enemmän verkkolehdeksi.

"-- että miten voidaan järkevästi tehdä sähköisiä medioita ja paperista mediaa yhtä aikaa, musta siihen on löydettävissä ratkaisuja, mutta me ei olla vielä löydetty. Me tehdään verkkoa vähän niinkun sivutuotteena sen paperisen lehden tekemisen ohella ja se ei kyllä ole tulevaisuuden tapaa toimia." (Etelä-Suomen Sanomien Heikki Hakala 25.4.2007)

"Jotkut mun kollegat on sitä mieltä, että päätoimittajien tää vaikutusvalta... se saattais olla vähemmänässä. En osaa siihen sanoa, että ehkä tää uuden median nousu saattaa sen tehdä, mutta ei välttämättä, koska on näinkin, että Savon Sanomat, vahva printtimediabrändi, satsaa nyt voimakkaasti verkkoon. Tulevaisuudessa Savon Sanomat -lehti on jotakin muutakin kun printtimedia ja todennäköisesti me tavoitetaan entistä laajempi lukijakunta. --" (Savon Sanomien Jari Tourunen 26.4.2007)

Lehtien omistuksen keskittymisen suuriin konserneihin ja lehtien ketjuuntumisen uskotaan yleistyvän entisestään. Kuten aiemmin on jo tullut ilmi, lehtiyhteistyön lisääntyminen saattaa kääntyä myös itseään vastaan. Ilkan Kari Hokkanen totesi haastattelussaan, että tulevaisuudessa saattaa olla tarpeen pohtia uudelleen juridisen vastuun jakautumista, koska päätoimittajat joutuvat yhä useammin kantamaan vastuun sellaisista jutuista, joita ei ole tehty omassa toimituksessa. Hokkasen mielestä olisi ehkä syytä miettiä, pitäisikö vastuuta jakaa ennemminkin konsernijohtolle, ei pelkästään yksittäisille lehdille tai niiden päätoimittajille. Yliö -kirjoituksessaan *Keskisuomalaisessa* 18.10.2007 Hokkanen esitti, että juridinen vastuu voisi jakautua teemoittain konsernin sisällä. Näin olen yksi konsernin päätoimittaja vastaisi esimerkiksi taloussivuisista, yksi kuluttajasivuisista, yksi viikkoliitteestä jne., nämä kun tehdään usein yhteistuotantona.

Kari Hokkasen ajatus juridisen vastuun siirtämisestä päätoimittajilta konsernijohtolle vaikuttaa ainakin toistaiseksi idealta, joka tuskin toteutuu. Minkään mediakonsernin

johto tuskin suhtautuisi tällaiseen ajatukseen suopeasti ja tuntuisi oudolta, että konsernin johdossa työskentelevät henkilöt puolustaisivat toimittajien kirjoittamia juttuja mm. siksi, ettei heillä välttämättä ole kokemusta tai asiantuntemusta toimittajan työstä ja journalismia määrittävistä laeista ja ohjeista. Juridisen vastuun jakaminen teemoittain saman konsernin sisällä työskenteleville päätoimittajille tuntuu sen sijaan harkinnanarvoiselta idealta. Tämän tapaista vastuunjakoa on jo kokeiltukin: *Satakunnan Kansassa* päätoimittajuus on jaettu lehden sisällä kolmelle henkilölle, lehden vastaava päätoimittaja ja kustantaja on Jouko Jokinen, uutispäätoimittaja Olli-Pekka Behm ja artikkelipäätoimittaja Tapio Vallin 4. Joka tapauksessa päätoimittajan juridinen vastuu on muuttumassa. Nyt suuntaus on sellainen, että vastuuta siirretään päätoimittajalta muille toimittajille (vrt. luku 3.3).

Jo nyt on havaittavissa, että päätoimittajajoukossa vaihtuvuus kasvaa. Eläkkeelle siirtyvien päätoimittajien lisäksi pakkaa sekoittaa se, että päätoimittajat vaihtavat työpaikkaa entistä herkemmin. Keski-suomalaisen konsernijohtaja Erkki Porasen mukaan (*Keski-suomalainen* 26.5.2007) päätoimittajuuteen suhtaudutaan lyhytjänteisemmin kuin ennen, noin viiden, kymmenen vuoden projektina. Päätoimittajavaihdoksia siis tehdään entistä useammin, kyse ei ole enää mistään eläkeviroista. Porasen mukaan päätoimittajien kiihtyvään vaihtuvuuteen ei kuitenkaan ole syynä se, että päätoimittajia erotettaisiin tai ajettaisiin ahtaalle entistä herkemmin, vaan enemmänkin se, että menestyviä päätoimittajia houkutellessaan jatkamaan nopeasti uusiin tehtäviin. Tämä näkyi myös tämän tutkimusprosessin aikana kun vain vähän aikaa tehtävässään ollut *Hämeen Sanomien* Kari Väisänen valittiin Taloudellisen tiedotustoimiston toimitusjohtajaksi.

Päätoimittajuuden tulevaisuutta arvioidessa nousi esiin myös se, että päätoimittajat uskovat saavansa joukkoonsa yhä enemmän naisia. Tällä hetkellä vain yhdessä suomalaisessa maakuntalehdessä on naispuolinen päätoimittaja, *Iisalmen Sanomien* toimitusjohtaja-päätoimittaja Mai Koivula. Tilastot kuitenkin puhuvat naisistumisen puolesta. Journalistiliiton jäsentilastojen mukaan valtaosa jäsenistöstä (55 %) on naisia, liiton opiskelijajäsenistä naisia on jopa 70 prosenttia. Toimituksen johtotehtävissä lehdistön puolella

---

⁴www.satakunnankansa.fi/palvelut/yhteystiedot/indexnew.shtml?Toimituksenjohto, 29.2.2008

olevien miesten ja naisten osuus on melko tasainen, heistä miehiä on 51 prosenttia ja naisia 49 prosenttia ⁵.

11.1.3 Päätoimittajan sananvapaus laajempi kuin koskaan?

Koska päätoimittajien voi ajatella olevan ”sananvapauden eturintamassa”, mietin tutkimusaineistoa käsitellessäni myös sitä, miten on nykyisten päätoimittajien laita. Onko suurten mediakonsernien johdolla, yritysjohtajilla tai poliitikoilla vaikutusvaltaa päätoimittajiin vai onko esimerkiksi kaupallistuminen ja taloudellisen menestyksen paine saanut päätoimittajat varomaan sanomisiaan? Tutkimushaastattelujen perusteella sananvapaustilanne on hyvä, eikä mikään viitannut siihen, että päätoimittajia olisi varsinaisesti painostettu. Lehdistön asema koettiin sen verran vakaaksi, että vaikka painostusta esiintyisikin, päätoimittajilla on varaa torjua se. Lehtiyhteistyö ei näytä vaikuttaneen päätoimittajien työhön siten, että heidän pitäisi toimia tai ajatella samalla tavalla kuin konsernin muissakin lehdissä, vaan enemmänkin niin, että lehteen saattaa tulla juttuvaihdon myötä jotakin sellaista, joka ei täysin vastaa oman lehden linjaa. Tämän päätoimittajat kuitenkin sietävät. Keijo Lehdon (2006, 407) haastatteleminen päätoimittajien mukaan yhteistyö sujuu niin kauan kun juttuvaihto ei koske pääkirjoituksia.

Keijo Lehdon väitöskirjaansa haastattelemat päätoimittajat, jotka olivat osittain samoja kuin tätä tutkimusta varten haastatellut päätoimittajat, arvioivat niin ikään sananvapaustilanteensa hyväksi. Mielenkiintoista Lehdon tutkimuksessa oli se, että siinä päätoimittajat arvioivat lehtien omistusrakenteen muutoksen ja ketjuuntumisen lisänneen heidän sananvapauttaan. Aikaisemmin monet lehtien omistajat olivat oman maakunnan ihmisiä, joilla oli myös poliittisia intressejä, nykyään omistajat ovat ”kaukaisempia” ja heitä kiinnostaa lähinnä se, että lehti tuottaa voittoa. Lehdon tulkinnan mukaan päätoimittajat eivät enää niinkään joudu puolustamaan vapauttaan määrittellä lehden linjaa suhteessa muihin toimittajiin, vaan yksittäiset lehtitalot joutuvat pitämään puolensa jos haluavat toteuttaa erilaista linjaa kuin konserni noin yleensä. Tässä ”vapaustaistelussa” päätoimittaja ja toimitus ovat ikään kuin samalla puolella. (Lehto 2006, 335–337).

---

⁵www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/liitto/jasenet/tilastolukuja.htm, 26.2.2008

11.2 Hyvä päätoimittaja, innostava moniosaaja

Esko Salmisen Oivaltava toimittaja -teoksessa (1998, 253–254) hyvän toimittajan ominaisuuksiksi mainitaan mm. uteliaisuus, hyvä yleissivistys, riippumattomuus ja kielellinen lahjakkuus. Erilaisia päätoimittajia tavatessani ja vertailllessani huomasin usein mieltäväni sitä, millainen on hyvä päätoimittaja ja eroavatko päätoimittajaan kohdistetut odotukset olennaisesti siitä, mitä muilta toimittajilta odotetaan. Myös haastattelemani päätoimittajat mainitsivat hyvään päätoimittajaan liitettäviä ominaisuuksia, vaikka se ei varsinainen haastatteluteema ollutkaan. Heidän mukaansa ihanteelliselta päätoimittajalta odotetaan ainakin hyvää yleissivistystä ja monipuolisuutta, vankkaa journalistista kokemusta, verbaalista lahjakkuutta, kykyä tuoda tavoitteet ja mielipiteet selkeästi esiin ja rohkeutta ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin ja puhua lukijakunnan puolesta. Päätoimittajiin kohdistetut odotukset vaikuttavat siis olevan lähestulkoon samoja kuin hyvää toimittajaan kohdistetut kriteerit, päätoimittajien tosin odotetaan olevan myös kokeneita ja heidän odotetaan ilmaisevan mielipiteensä asioista useammin kuin ns. keskivertoimittajan. Vaikka päätoimittajuus ja mediamaailma ovat muuttuneet, hyvä päätoimittajan kriteerit vaikuttavat olevan ajattomia. Robert H. Gilesin *Suomen Lehdissä* julkaistussa (12/1986, 24–25) artikkelissa vuonna 1986 hyvän päätoimittajan kriteereiksi mainitaan tieto, tunne-elämän kypsyyt, yrittäjämäiset taidot, älylliset kyvyt, ihmissuhdetaidot ja johtamiskyvyt. Samalla korostetaan sitä, että päätoimittaja osaisi joustavasti siirtyä roolista toiseen.

Haastatteluissa päätoimittajat muistuttivat myös siitä, että ihanteellisen päätoimittajan pitäisi taitaa myös talousjohtaminen ja olla uudistushenkinen. Hänen pitäisi osata innostaa ihmisiä ja olla hyvä henkilöstöjohtaja. Toimittajien täydennyskoulutusta tarjoavan Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen koulutuspäällikkö Hannu Mäkinen määritteli *Journalistissa* (21/2006) hyvän johtajan ominaisuuksiksi myös kuuntelemisen taidon ja kyvyn määritellä työyhteisön moraali ja toimia esimerkkinä muille. Samassa yhteydessä hän totesi, että johtajan tulisi kaiken organisoinnin ja hallinnon ohella pohtia alaistensa urakehitystä, jaksamista ja työn jakautumista sekä olla hyvä ihmistuntija.

Itse odottaisin maakuntalehtien päätoimittajilta ammatillisen pätevyyden lisäksi hyviä sosiaalisia taitoja. Toivoisin heidän tuntevan nykyistä paremmin talon omat toimittajat

ja kykenevän luontevaan keskusteluun niin ministerien, yritysjohtajien kuin torikahvissa istuvien kestotilaajienkin kanssa. Koska uudistushenkisyys tuntuu olevan päivän sana, olisi tärkeää että päätoimittaja ei olisi ainoastaan ajan hermolla, vaan mieluiten hieman aikaansa edellä. Kaikkiin trendeihin tai tekniikan tuomiin mahdollisuuksiin ei välttämättä tarvitse tarttua, mutta niihin on osattava varautua.

Tiettyjä kykyjä tärkeämpää on kuitenkin aina se, että päätoimittaja pystyy saavuttamaan ja säilyttämään toimittajien arvostuksen ja luottamuksen. Jos luottamus ja arvostus särkyvät, työ toimituksessa voi olla erittäin vaikeaa. Luottamuksen ja arvostuksen nopeasta rikkoutumisesta esimerkkinä toimikoon Markku Salomaan noin puoli vuotta kestänyt pesti *Turun Sanomissa*, joka päättyi Salomaan erottamiseen alkoholiongelman vuoksi. Tätä ennen päätoimittajan ja toimituksen välit olivat kuitenkin jo tulehtuneet, koska päätoimittaja oli kieltänyt erään kansalaisjärjestön esiintymisen TS-Yhtymän julkaisuissa, Turku TV:ssä ja radiossa, hyllyttänyt tai viivyttänyt juttuja kiistanalaisin perustein ja uhannut erästä toimittajaa siirrolla ja jopa erottamisella (*Journalisti* 19/2007). Ulkopuolisen silmin vaikuttaa siltä, että ilman alkoholiongelmaakin Salomaan jatko lehdessä oli jo pahasti vaakalaudalla. Varsinkin yksittäisen toimittajan uhkaaminen erottamisella tai siirrolla toiselle osastolle voi tehdä toimituksen ilmapiiristä pelokkaan, rikkoa luottamuksen tai kääntää toimittajat päätoimittajaa vastaan. Kun luottamus on särkynyt, päätoimittajan on hyvin vaikea jatkaa tehtävässään.

Päätoimittajiin kohdistettujen vaatimusten lista tuntuu olevan pitkä ja syntyy sellainen vaikutelma, ettei monikaan maakuntalehden päätoimittajaksi hakeva varmastikaan voi täyttää kaikkia vaatimuksia. Yksi saattaa olla loistava kirjoittaja ja hyvä talousasioissa, mutta toimituksen edessä kaikkea muuta kuin innostava, toinen taas innostaa ja rohkaisee muita hyviin journalistisiin saavutuksiin, muttei saa pääkirjoituksissaan sanotuksi mitään ajatuksia herättävää tai loista niissä kirjallisilla kyvyillään. Rima kannattaa kuitenkin pitää korkealla, maakuntalehtien keulakuviin kun kohdistuu yhä paljon odotuksia niin toimituksen sisällä kuin sen ulkopuolellakin.

11.3 Tutkimuksen arviointia ja jatkokysymyksiä

Tutkimukseni päätteeksi on aika arvioida tutkimukseni onnistuneisuutta ja kysymyksiä, joihin se ei vastaa. Kuten todettua, itse haastatteluaineistoon olin tyytyväinen. Haastat-

telut eivät kuulostaneet "juhlapuheilta", vaan haastateltavat tuntuivat kertovan työstään realistisesti. Aineistoa lukiessani huomasin kuitenkin, että haastateltavista olisi saanut varmasti irti paljon enemmänkin tekemällä jatkokysymyksiä, pyytämällä lisää käytännön esimerkkejä ja tarinoita heidän uraltaan. Toisaalta tiukka pääkysymyksissä pysyminen piti haastattelut kohtuullisen pituisina, karsi turhaa rönsyilyä ja helpotti aineiston käsittelyä.

Tutkimusprosessin aikana mietin usein sitä, olinko valinnut tutkimukseeni juuri oikeita henkilöitä suomalaisten päätoimittajien joukosta. Haastattelujoukon valintaa voi kieltämättä kritisoida esimerkiksi siitä, että valitsin siihen kaksi päätoimittajuudesta luopumassa olevaa päätoimittajaa, *Keskisuomalaisen* Erkki Laatikaisen ja *Ilkan* Kari Hokkasen, jotka eivät ehkä ole kuvaavimpia esimerkkejä 2000-luvun alun päätoimittajista. Erkki Laatikaisen ja Kari Hokkasen valinnalle oli kuitenkin syynsä. Heillä oli takanaan pitkä työura, he edustivat täysin erilaista päätoimittajatyyppeä kuin esimerkiksi *Savon Sanomien* Jari Tourunen ja olivat kieltämättä mielenkiintoisia haastateltavia. Heidän haastattelunsa toivat tutkimukseen myös historiallista perspektiiviä. On myös mahdollista, että vaikka Kari Hokkanen olikin jo tämän tutkimukseni valmistuessa jäänyt eläkkeelle ja Erkki Laatikaisellekin oli jo valittu seuraaja, näiden päätoimittajien työn vaikutukset ulottuvat vielä pitkälle ja *Ilkka* ja *Keskisuomalainen* tuovat monelle mieleen nämä kaksi persoonaa ja asiat, joita he edustivat.

Aiemman päätoimittajuutta koskevan tutkimuksen puute toi mukanaan yhden ongelman: en pystynyt kunnolla suhteuttamaan saamiani tuloksia aiempaan tutkimukseen samasta aiheesta. Historiallinen katsaus päätoimittajuuteen ja tuoreet tulokset toki kertovat päätoimittajuuden työnkuvan ja aseman muutoksesta, mutta kuvaa nykyisten päätoimittajien ammatti-identiteetistä en pysty vertaamaan aikaisempaan tutkimukseen. Ammatti-identiteetin muutoksesta esimerkiksi viimeisen sadan vuoden aikana voidaan siis esittää vain arvauksia. On todennäköistä, että ennen päätoimittajien ammatti-identiteetissä journalistin rooli korostui nykyistä enemmän, olihan työ silloin enemmän journalistinen ja päätoimittaja vahvemmin mukana lehdenteossa. Samoin saattoi korostua yhteiskunnallisen vaikuttajan rooli.

Aiheen haasteellisuudesta huolimatta en hetkeäkään kyseenalaistanut sitä, etteikö päätoimittajuus olisi mielenkiintoinen ja tarpeellinen tutkimusaihe, siinä kun yhdistyy niin

monta asiaa: median valta yhteiskunnassa, journalististen ja taloudellisten ihanteiden yhteensovittaminen, toimitustyön arki, toimitusorganisaation hierarkia. Kuten tämä tutkimus osoitti, päätoimittajuus muuttuu jatkuvasti. Jatkokysymyksiä on monia. Millainen on päätoimittajan asema ja vaikutusvalta muiden toimittajien silmin? Miten maakuntalehtien päätoimittajien työ eroaa esimerkiksi puoluelehtien tai aikakauslehtien päätoimittajien työstä? Millaisin perustein päätoimittajavalinnat tehdään lehtien hallituksissa?

LÄHDELUETTELO

- Aalto, Eeva-Liisa; Ekman-Salokangas, Ulla & Salokangas Raimo 1998 (toim.): Suomen lehdistön historia 7. Hakuteos Savonlinna–Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallis-lehdistö 1771–1985. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Aula, Maria Kaisa 1991: Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradio politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla. Yleisen valtio-opin lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto.
- Baruch, Yehuda & Cohen, Aaron 2007: The dynamics between organizational commitment and professional identity formation at work, 241–260. Teoksessa Brown, Alan; Kirpal, Simone; Rauner, Felix 2007 (toim.): Identities at Work. Dordrecht: Springer.
- Brown, Alan; Kirpal, Simone; Rauner, Felix (toim.) 2007: Identities at Work. Dordrecht: Springer.
- Heikkinen, Hannu L. T. 1999: Opettajuus narratiivisena identiteettinä, 275–290. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Tynjälä, Päivi (toim.) 1999: Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko; Sajavaara, Paula 2004: Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, Kari & Kangas, Lasse 2006: Lakeuden lehtisodan torjuntavaihe ja ratkaisu 1980–1992, 366–488. Teoksessa Hokkanen, Kari 2006: Ilkan vuosisata. Etelä-Pohjanmaan Lehtiseura. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Hokkanen, Kari 2006: Ilkan vuosisata. Etelä-Pohjanmaan Lehtiseura. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Ikonen, Tapio, Malmi, Teemu & Reinikainen, Mikko (toim.) 2005: Toimitusjohtajan käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Jyrkiäinen, Jyrki & Savisaari, Eero 2001: Sanomalehdistön nykytila, 62–92. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.) 2001: Suomen mediamaisema. Helsinki: WSOY.
- Jyrkiäinen, Jyrki 1994: Sanomalehdistön keskittyminen. Väitöskirja. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Kangas, Lasse 2003: Keski-Suomea rakentamassa: kyläkassoista maakuntaosuuspankiksi 1903 – 2003. Jyväskylä.
- Kangas, Lasse 2007: Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja Keski-suomalainen 1871–2007. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Kasvio, Antti 1994: Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus.
- Keränen, Esko 1984: Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä. Helsingin yliopisto: Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja nro. 24.
- Kuka kukin on 2007, 2006. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista. Helsinki: Otava.
- Kulha, Keijo K. 2002: Elämää apinalaatikossa. Päätoimittajan näkökulma julkisuuteen. Helsinki: Edita.
- Kunelius, Risto 1998: Modernit myyntitykit. Journalistisen professionaalisuuden pulmat ja haasteet, 207–229. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) 1998: Viestinnän jäljillä: näkökulmia uuden ajan ilmiöön.
- Kuutti, Heikki 2006: Uusi mediasanasto. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Lehto, Keijo 2006: Suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2005. Journalistiikan väitöskirja. Jyväskylän yliopiston viestintä-tieteen laitos.
- Löyttyniemi, Veikko 1988: Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940-luvulta 1980-luvulle, 307–420. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim) 1988: Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulla. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Mäntylä, Jorma 2004: Journalistin etiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Niiranen, Valter & Sotamaa, Petteri 2003: Sananvapauslain käsikirja. Helsinki: WSOY.
- Penttilä, Pauliina 2001: Pomona toimituksessa. Uutis- ja toimituspäälliköiden roolit ja tehtävät pienissä 7-päiväisissä sanomalehdissä. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Perko, Touko 1988: Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939–1949, 11–137. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) 1988: Suomen lehdistön historia 3. Sanoma-lehdistö sodan murroksesta 1980-luvulla. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Pihlajasaari, Jouni 1996: Sitoutumattomiksi ei tulla yhdessä yössä. Viiden maakuntalehden taival puolueen äänenkannattajasta sitoutumattomaksi ykköslehdeksi. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston viestintätieteen laitos.
- Pääkkönen, Irmeli & Varis, Markku 2002: Kriittinen lukutaito. Helsinki: Finn Lectura.
- Salminen, Esko 1988: Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980, 143–305. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim) 1988: Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulla. Jyväskylä: Gummerrus Oy.

- Salminen, Esko 1998: Oivaltava toimittaja. Toimitustyön uudet mallit ja vaatimukset. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.
- Sipilä, Jorma 1991: Asiantuntija ja johtaja: miten hallitsen nämä kaksi roolia? Espoo: Weilin + Göös.
- Sydänmaalakka, Pentti 2004: Älykäs johtajuus. Ihmisten johtaminen älykkäissä organisaatioissa. Helsinki: Talentum.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998: Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Tommila, Päiviö 2001: Sanomalehdistön historia, 45–61. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.) 2001: Suomen mediamaisema. Helsinki: WSOY.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Lehtiartikkelit:

- ”Toimittajan valta, julkaisijan valta”. Suomen Lehdistö 9–10 /1973, 162.
- ”Päätoimittajan näkökulmasta” ja ”Rajankäynti on kesken”. Suomen Lehdistö 8/1977, 10–11.
- ”Päätoimittajan sananvapaus”. Suomen Lehdistö 10/1977, 4–7.
- ”Päätoimittaja – tehokas johtaja”. Suomen lehdistö 12/1986, 24–25.
- ”Määrää vaan ei päättä. Päätoimittajan tehtävä muuttuu sirpaloituvassa mediassa.” Journalisti 6/2004.
- ”Suurimpien lehtien päätoimittajat kannattavat Natoa”. Helsingin Sanomat 12.10.2006.
- ”Pomojen vaihtotahti kiihtyy”. Journalisti 17/2006.
- ”Päällikkönä toimiminen vaatii paljon aikaa. Tampereen yliopisto suunnittelee mediajohtamisen koulutusohjelmaa”. Journalisti 22/2006.
- ”Mielellään jotain mieltä”. Erkki Laatikaisen haastattelu. Kauppalehti Optio 12/2006, 82–83.
- ”Lehtikilvan menestyjiä ja häviäjiä”. Unto Hämäläisen artikkeli Ilkan ja Kansan Uutisten historiikeista. Helsingin Sanomat 5.5.2007.
- ”Haussa pätevä päätoimittaja. Päätoimittajakaruselli pyörii kiihkeänä sanomalehdissä” sekä kainalojuttu ”Henkilöstöosaaminen kovaa valuuttaa”. Sarianna Toivonen/STT. Julkaistu Keski-suomalaisessa 26.5.2007.

”Satraappien suku sammuu”. Sunnuntaijuttu Ilkan päätoimittajavaihdoksesta. Helsingin Sanomat 23.9. 2007.

”Median mahti ja mahdit mediassa”. Kari Hokkasen Yliö-kolumni. Keski-suomalainen 18.10.2007

”Uusi laki voi tuoda syytteet väliportaana toimittajillekin”. Helsingin Sanomat 15.11.2007.

”Huhumylly ympäröi uutta päätoimittajaa”. Artikkelit Turun Sanomien Markku Salomaan ja toimituksen kiristyneistä väleistä. Journalisti 19/2007.”

”Sananvapauslaki testataan pian tuomioistuimissa”. Journalisti 21/2007.

”Toimittaja ei jää yksin.” Keski-suomalaisen varapäätoimittaja Inkeri Pasasen kannanotto samaisessa lehdessä olleeseen juttuun uudesta painovapausta, joka keventää päätoimittajan juridista vastuuta. Journalisti 21/2007.

”Toimittaja ja kuvaaja saivat sakkoja Uotin herjaamisesta.” Helsingin Sanomat 5.1.2008.

”Mervolasta päätoimittaja Keski-suomalaiseen”. Keski-suomalainen 4.3.2008.

Elektroniset lähteet:

www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030460, viitattu 25.11.2007

www.jsn.fi/Content.aspx?d=31, viitattu 25.11.2007

www.karkimedia.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=205&Itemid=135, viitattu 14.11.2007

www.arenapartners.fi/jetspeed/portal/AP_showpage.psml, viitattu 14.11.2007

http://www.ilkka-yhtyma.fi/web/yhtyma/web_yhtyma.nsf, viitattu 14.11.2007

www.ilkka.fi, viitattu 14.11.2007

www.keski-suomalainen.fi, viitattu 31.10.2007

<http://savonsanomat.fi/100v/juhlalehti/mobile/3828596.htm>, viitattu 6.11.2007

www.keski-suomalainen.fi/web/index.php?id=101, viitattu 6.11.2007

http://konserni.kpk.fi/kpk.asp?page_id=104&luokka_id=2&main=2, viitattu 7.11.2007

www.mikkeli.fi/fi/sisalto/03_mikkeli_tieto/02_historia/07_kulttuurihistoriaa/01_mikkelin_sanomalehdiston_historiaa, viitattu 7.11.2007

www.lansi-savo.fi, viitattu 7.11.2007

www.pkkoyj.com/pkkoyj/index.html, viitattu 7.11.2007

www.karjalainen.fi, viitattu 7.11.2007,

www.hameensanomat.fi/categoryarticle.jsp?category=91, viitattu 7.11.2007

http://esakonserni.fi/esa-konserni/tekstisivu.tpl?sivu_id=77, viitattu 12.11.2007

www.ess.fi, 12.11.2007

[www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-](http://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/liitto/jasenet/koulutus.htx)

[journalistiliitto/liitto/jasenet/koulutus.htx](http://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/liitto/jasenet/koulutus.htx), viitattu 23.1.2007

www.paatoimittajat.fi, viitattu 14.4.2008

www.keskisuomalainen.com/web/index.php?id=20, viitattu 27.10.2007

www.uta.fi/ajankohtaista2/yliopistouutiset/1107/2611.html, viitattu 26.2.2008

www.satakunnankansa.fi/palvelut/yhteystiedot/indexnew.shtml?Toimituksenjohto, viitattu 29.2.2008

[www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-](http://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/liitto/jasenet/tilastolukuja.htx)

[journalistiliitto/liitto/jasenet/tilastolukuja.htx](http://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/liitto/jasenet/tilastolukuja.htx), viitattu 26.2.2008

Muut lähteet:

Lehtinen, Eero. Henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse. 8.4. 2008.

LIITTEET

Liite 1

Taustatietoja tutkimusta varten, sähköpostitse lähetetyt kysymykset:

1. Nimi ja ikä?
2. Koulutustausta? (tässä kohdassa voi/kannattaa mainita myös sellainen koulutus, josta on hyötyä erityisesti päätoimittajan tehtävän kannalta, esim. johtamisen opinnot, vaikka niistä ei tutkintoa olisikaan)
3. Aikaisempi työkokemus? (tähän voi vastata melko lyhyestikin, pääpaino niissä tehtävissä, joita on ollut ennen päätoimittajuutta, esim. 2-3 edellistä työtä. Muistatthan mainita myös työpaikan, ei pelkkää työtehtävää.)
4. Kauanko olet ollut päätoimittajana? (Ja kauanko vielä jatkat, jos vaikkapa eläkkeelle siirtymisestä on jo päätetty?)
5. Kuulutko Journalistiliittoon tai Päätoimittajien yhdistykseen?
6. Muut asiat, jotka olisi hyvä tietää? Esimerkiksi "taloudelliset kytkökset", omistatko lehden osakkeita tms.? Poliittinen kanta, jonkun puolueen jäsenyys (kannattaa mainita varsinkin silloin, jos sillä on ollut vaikutusta kun hait päätoimittajan tehtävään)?

Liite 2

HAASTATTERUNKO

PÄÄTOIMITTAJAN TYÖTEHTÄVÄT

- Mitä päätoimittajiin tehtäviin kuuluu tässä lehdessä?
- Onko päätoimittajan vastuualueita tai tehtäviä (esim. lehden linjan valvominen) delegoitu työpaikallasi muille kuten toimituspäällikölle tai uutispäälliköille?
- Kuka lehdessä hoitaa varapäätoimittajan tehtäviä? Millainen työnjako hänen kanssaan on?
- Kuvaile tavallista työpäivääsi
- Miten konsernin sisäinen tai lehtien yhteistyö näkyy sinun työssäsi?
- Onko päätoimittajan työ jotenkin muuttunut oman päätoimittajakautesi aikana? Miten?

TAI vain vähän aikaa tehtävässään olleille: Onko päätoimittajan rooli tässä talossa muuttunut jotenkin sinun myötäsi?

VALTA JA VASTUU

- Koetko, että sinulla on päätoimittajana valtaa? Miten se ilmenee?
- Miten vaikutat päivittäisessä lehdenteossa?
- Koetko voivasi vaikuttaa lehden sisältöön?
- Millaisissa tilanteissa puutut/olet puuttanut lehden sisältöön? (Esim. jonkun jutun julkaisun estäminen)
- Millaisena koet suhteesi kustantajaan? Entä lehden hallitukseen?
- Millaisena koet vallan ja vastuun suhteen? (onko valtaa tarpeeksi suhteessa vastuuseen)

PÄÄTOIMITTAJA JOURNALISTINA

- Teetkö yhä journalistista työtä? Kirjoitatko kolumneja, pääkirjoituksia tms.?
- Koetko tarpeellisena, että päätoimittajakin kirjoittaa juttuja, esim. kolumneja?
- Pidätkö toimittajataustaa tärkeänä päätoimittajan työssä? Voisiko päätoimittajana olla esim. kokenut yritysjohtaja?

PÄÄTOIMITTAJA TALOUDELLISEN VASTUUN KANTAJANA

- Miten määrittäisit taloudellisen vastuusi lehdestä? Mitä se tarkoittaa käytännössä?
- Mediamaailman on sanottu kaupallistuneen. Miten tämä näkyy sinun työssäsi vai näkyykö lainkaan?
- Koetko, että sinulla on riittävästi osaamista myös taloudellisten asioiden hoitoon?

PÄÄTOIMITTAJANA HENKILÖSTÖJOHTAJANA

- Millaiseksi johtajaksi kuvailisit itseäsi?
- Millainen on suhteesi muihin päällikkötoimittajiin?
- Millainen on suhteesi muihin toimittajiin?

PÄÄTOIMITTAJA JURIDISEN VASTUUN KANTAJANA

- Mitä juridisen vastuun kantaminen on käytännössä tarkoittanut sinun päätoimittajakautesi aikana?
- Miten koet päätoimittajan juridisen vastuun? Miten koet esimerkiksi sen, että päätoimittaja on vastuussa paitsi kaikista jutuista, niin myös verkkomateriaalista ja ilmoituksista?

PÄÄTOIMITTAJA YHTEISKUNNALLISENA VAIKUTTAJANA

- Koetko olevasi päätoimittajana myös yhteiskunnallinen vaikuttaja tai mielipidevaikuttaja? Miksi/miksi et?
- Tahdotko ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin joko yksityishenkilönä tai lehden linjasta vastaavana henkilönä?
- Päätoimittajien työhön sanotaan kuuluvan yhteiskuntasuhteiden hoitoa monenlaisine edustustehtävineen sekä yhteydenpitoa sidosryhmiin. Mitä tämä tarkoittaa käytännössä sinun kohdallasi ja mitä ovat nämä sidosryhmät?

AMMATILLINEN IDENTITEETTI

- Miksi halusit aikanaan päätoimittajaksi?
- Miten kuvailisit ammatillista identiteettiäsi?
- Koetko olevasi ensisijaisesti toimittaja, yritysjohtaja tms. vaiko jotakin siltä väliltä?
- Miten koet voivasi sovittaa kaikki päätoimittajan tehtävät ja vastualueet yhteen?
- Miten koet journalististen tavoitteiden ja taloudellisten tavoitteiden yhtensovittaminen päätoimittajana?
- Millaisena näet päätoimittajien roolien tulevaisuudessa? Uskotko sen muuttuvan?
- Onko vielä muuta, jonka haluaisit sanoa?